

16851

Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

MÜSTAKİM-ZÂDE SÜLEYMAN SADEDDİN
HAYATI ESERLERİ
VE

MECELLETÜ'N-NİSÂB'I

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

(Doktora Tezi)

Tez Danışmanı :

Prof.Dr.Mehmet S. HATİBOĞLU

Tezi Hazırlayan:

Ahmet YILMAZ

Ö N S Ö Z

Türk Milletinin, bin yılı aşkın bir süreden beri İslâm kültürüne kazandırmış olduğu dinî ve edebî eserleriyle İslâm dünyasında müstesna bir yeri vardır.

Türkler, asırlar boyu Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde Arapça ve Farsçayı ilim ve edebiyat dili olarak okutmuşlar ve İslâm kültürüne bu dillerde eserler kazandırmayı vazife bilmişlerdir.

Ecdadımızın Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazdıkları, çoğunu da hat ve tezhîb sanatının doyulmaz güzellikleri ile bezedikleri nâdîde eserlerden günümüze kadar gelebilen onbinlercesi hâlâ yazma halde kütüphane raflarında beklemektedir.

Türk ve İslâm kültürlerine ışık tutacak olan bu eserlerin içinde, tek nüsha olduğu için kaybolma ihtimali ile yüz yüze olanlar pek çoktur. Bazıları da kütüphane kataloglarında bile zikredilmemiş veya yanlış isimle kaydedilmiştir.

Bize devredilen bu kültür hazînelerini kültür dünyasına tanıtmak ve onları istifade edilebilecek bir hâle getirmek amacıyla uzun zamandır hayli çalışmalar yapılmış olmakla beraber, bunları yeterli saymak mümkün değildir.

Türk Tarihi, Türk ve İslâm kültürlerine katkıda bulunmuş binlerce âlim, edîb, şâir ve mutasavvıfımızla doludur. Bunlardan birisi de Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddindir.

XVIII. asrın en büyük Türk âlimi ve yazarı sayılan Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn bu güne kadar yeterince tanıtılmamıştır. Halbuki Müstakîm-zâde, sosyal ilimlerde araştırma yapanların müracaat etmek mecburiyetinde oldukları pek kıymetli biyografik eserlerin sahibidir.

Müstakîm-zâde hakkında, belli başlı biyografik ve bibliyografik eserlerde de fazla bilgi yoktur. Dünyanın en önemli müracaat kitaplarından olduğu kabul edilen ve Carl Brockelmann tarafından yazılan Geschichte Der Arabischen Litteratur'de bile Müstakîm-zâde'nin ismi sadece beş yerde ve dolaylı olarak zikredilmiş olup, hayatı ve eserleri hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir.

Müstakîm-zâde'nin en önemli eseri olan Mecelletü'n-Nisâb ise kültür tarihimiz açısından bir ansiklopedi sayılabilecek kadar önemlidir. Bu sebeple tezimizde bu esere müstakil bir bölüm tahsis edilmiştir.

Kütüphanelerdeki elyazması kaynaklar mutlaka kolay istifade edilebilir hale getirilmelidir. Türk ve İslâm kültürlerine yüzyıllar boyu hizmet etmiş olan atalarımızın eserlerini tanımak ve tanıtmak da, öncelikle biz Türk araştırmacılarının tabii bir görevidir.

Ahmet YILMAZ

Mart-1991

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ	I-II
İÇİNDEKİLER	III-XI
GİRİŞ	XII
A. Siyasî Durum	XII-XIV
B. Edebî Durum	XIV-XIX
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	XX
KISALTMALAR	XXI
"EBCED" CETVELİ	XXII

I. HAYATI VE ŞAHSİYETİ

A. HAYATI.....	1
1. İsmi, Lakabı, Künyesi ve Nisbeti	3
2. Doğumu	3
3. Ailesi	7
4. Gelişmesi ve Tahsili	11
5. Hocaları	13
6. Resmî Vazife Alma Teşebbüsleri	21
7. Ölümü	27
8. Kabri	33
B. ŞAHSİYETİ	35
1. Tarîkate İntisabı	42
2. Hadîs Râvîliği	48
3. İlmî Kişiliği	50
a. Hattatlığı	55
b. Tarihçiliği	56
c. Şâirliği	59
d. Nâsirliği	67

II. ESERLERİ

A. Nüshası Tesbit Edilenler :

1. ÂDÂB-I ULÎ'L-ELBÂB	75
2. 'AKÎDETÜ'S-ŞÜFİYYE	76
3. ÂŞÂR-I 'ADÎDE	77
4. el-ÂŞÂRU'L-EHAB Lİ MEYLİ HUBBÎ'L-ÂRAB	78
5. "BENDEN KÜFÜR SADIR OLDUYSA...." RİSALESİ ...	79
6. BEYİT ŞERHİ	79
7. CEDVEL-İ EİMME-İ İŞNEY 'AŞAR	80
8. CEDVEL-İ ESMÂ-İ 'AŞARE-İ MÜBEŞSERE	80
9. CEVÂHİR-İ HAMSE	81
10. CİHÂZU'L-MA'CÛN FÎ HALÂSİ'T-ŦÂ'ÛN	81
11. DEVHA-İ MEŞÂYİH-I KİBÂR	82
12. ZEYL-İ DEVHA-İ MEŞÂYİH-I KİBÂR	83
13. ZEYL-İ ZEYL-İ DEVHA-İ MEŞÂYİH-I KİBÂR	84
14. DEVLET-İ ÂL-İ 'OSMÂN	85
15. DÜRÛB-I EMSÂL	85
16. DÛSTÛRU'L-'AMEL-İ ŞÂHÂNE	85
17. Hz.EBÛ BEKR-İ ŞİDDİK (R.A.)'NİN BİR SÖZÜNÜN ŞERHİ	86
18. el-EMÂNETÜ'L-MA'RÛDA	86
19. el-EMRİYYE	87
20. ENVÂRU'D-DİYÂR Bİ HİMÂYETİ'L-ÂBÂR	88
21. EŞREF-ZÂDE'NİN BİR BEYİTİNİN ŞERHİ.....	89
22. FIKH-I EKBER TERCÜMESİ	89
23. GELİBOLULU YAZICI-ZÂDE MEHMED b.ŞÂLİH EFENDİ'NİN TERCEME-İ HÂLİ	89

24. HADİS İSTİLAHLARININ DERECELERİ	90
25. HÂŞİYE-İ HİZB-İ A'ZAM	90
26. el-HEDİYYETÜ'S-SEFERİYYE VE'L-HADARİYYE FÎ ŞERHİ'R- RÂİYYETİ'L-MUDARİYYE	91
27. HÜCCETÜ'L-HATTI'L-HASEN	92
28. HURÛF İLE MÜRETTİB DURÛB-İ EMSÂL	93
29. HULÂSATÜ'L-HEDİYYE	94
30. HİSÂNÜ'N-NADR MİN AHVÂLİ'L-HADİR	95
31. el-İŞTİLÂHÂTÜ'S-Şİ'RİYYE	96
32. 'İDDETÜ'L-BÜDÛR FÎ 'İDDETİ'S-SİNİNİ VE'S-SUHÛR..	97
33. 'İLM-İ MÛSİKİYE DÂİR RİSÂLE	98
34. el-İRÂDETÜ'L-CELİYYE FÎ'L-İRÂDETİ'L-CÛZ'İYYETİ VE'L-KÛLLİYYE	99
35. el-İSKENDERİYYE	100
36. İSTANBUL'UN FETHİ İLE İLGİLİ "HADİSÜ'L-FETH"İN ŞERHİ	101
37. 'İSÂ EL-MAHVÎ EL-HALVETÎ ES-ŞEMSÎ'NİN BİR MİŞRA'İNİN ŞERHİ	101
38. İZİN-NÂME-İ EVRÂD-I NEVEVÎ	102
39. KAŞİDE-İ EMRİYYE	102
40. el-KELİMÂTÜ'L-HİKEMİYYE	102
41. KIRKÇEŞME SULARI	103
42. KİTÂBÜ'L-MENÂKİB FÎ HAKKI'L-İMÂMİ'L-A'ZAM	103
43. MAKÂLE-İ AHVÂL-İ TABAKÂT-I ŞJR NÛBÎ	104
44. MAKÂLE 'ALÂ NESRİ'T-TAVÂLİ'	104
45. MAKÛLÂT-I DEVRİYYE	105
46. el-MEBSÛT FÎ RÛSÛMİ'L-HUTÛT	106

47. MECELLETÜ'N-NİŞÂB Fİ'N-NİSEBİ VE'L-KUNÂ VE'L-ELKÂB..	107
48. MECMÛ'A-İ FEVÂİD	107
49. MEŞÂYİH-NÂME-İ İSLÂM	108
50. MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ'NİN BİR MISRA'ININ ŞERHİ..	109
51. MİR'ÂTÜ'S-ŞAFÂ FÎ NUHÛBETİ ESMÂİ'L-MUŞTAFÂ	109
52. MOLLA CÂMİ'NİN BİR BEYÛTİNİN ŞERHİ	110
53. MUHYİ'D-DÎN-İ 'ARABÎ 'NİN BİR BEYÛTİNİN ŞERHİ	110
54. NÂFİ'A-İ ŞÂFİ'A	110
55. NUŞRET-İ MÛBTEDÎ	111
56. NUŞA-İ RİCÂLİ'L-BEDR	112
57. 'ORFÎ'NİN BİR BEYÛTİNİN ŞERHİ	113
58. RAŞFÜ'L-HAKÎKA FÎ KEŞFİ'L-AKÎKA	113
59. RİSÂLE-İ BAYRÂMİYYE-İ MELÂMİYYE	114
60. RİSÂLE DER BEYÂNİ TAHAKKUK-I İTTİŞÂLİ'L-HÛVİYYETİ İLA'N-NEFSİ Bİ'L-HAREKETİ VE BEYÂN-I HAKÂYİKİ'L- MUHAMMEDİYYETİ'S-SÂRİYETİ Lİ'L-VÛCÛD	115
61. RİSÂLE-İ CEVÂHİR-İ HAMSE	116
62. RİSÂLE FÎ EBEVEYİ'R-RESÛL	117
63. RİSÂLE FÎ HAKKI'L-KİLÂB	118
64. RİSÂLETÜ'L-HAY FÎ İSÂLETİ'L-KEY	119
65. RİSÂLE-İ HADRİYYE	120
66. RİSÂLE-İ HÛSN-İ TAKVİM	120
67. RİSÂLETÜ'L-MANTİK	121
68. RİSÂLE FÎ MA'RİFETİ'L-ENSÂB	122
69. RİSÂLE-İ NİSYÂN	123
70. er-RİSÂLETÜ'S-SÂMİYYE FÎ RÛ'YETİ'S-ŞÂMİYYE	124
71. RİSÂLETÜ'T-TÂC	125

72. RİSÂLE-İ TEVFK-İ TEVKÎF	126
73. SA'İD b. CÜBEYR'İN ŞEHÂDETİ	127
74. es-ŞALAVÂTÜ'S-ŞERİFE	127
75. ŞALAVÂT-I ŞERİFELEK	128
76. SİLSİLETÜ'L-HATTÂTİN	128
77. ŞEREFÜ'L-'AKİDE	129
78. ŞERİ'AT-İ TARİKAT	130
79. ŞERH-İ 'AHİDNÂME VE TELKİN	131
80. ŞERHUN 'ARABİYYUN Lİ KASİDE-İ MÜNFERİCE.....	132
81. ŞERH-İ 'AYNİYYE-İ SÜHEYLÎ	133
82. ŞERH-İ BEYT-İ BÂYEZİD-İ BİSTÂMÎ	134
83. ŞERHU'L-BEYTI'L-EVVEL MİN KASİDETI'L-FEREC....	135
84. ŞERHU DÎVÂNI 'ALÎ	136
85. ŞERH-İ EBYÂT-I PİR-İ HERÂT	137
86. ŞERH-İ EBYÂT-I ŞANDUKA	138
87. ŞERHU HİZBİ'L-HİFZ Lİ'N-NEVEVÎ	139
88. ŞERH-İ 'İBÂRÂT	140
89. ŞERH-İ KASİDE-İ BÜR'E	141
90. ŞERH-İ LÜĞAZ-I İSM-İ CELÂL	141
91. ŞERH-İ LÜĞAZ-I SELÂM	142
92/1. ŞERHU'N-NATI'L-MURASSA'	143
92/2. ŞERH-İ RUBÂ'Î-Yİ HAVRÂ	144
93. ŞERH-İ ŞALAVÂT-I KÂDİRİYYE	145
94. ŞERH-İ ŞALÂT-I MELEVEYN	145
95. ŞERH-İ VİRD-İ SETTÂR-I SEYYİD YAHYÂ	146
96. ŞİFÂU'S-ŞUDÛR Lİ'N-NESLİ'N-NÛR	147
97. ŞUYUH-I ÂYÂSOFYÂ	148

98. TABÎR-NÂME-İ MUHTAŞAR	149
99. TAHKÎKU'S-SALAVÂT	149
100. TAHKÎKU'T-TESLÎM	150
101. ZEYLÜ TAHKÎKÎ'T-TESLÎM	150
102. et-TA'LÎKA 'ALA'TARÎKA FÎ İHTİMÂMÎ'N-NEZÂFE	151
103. TARHU'L-MA'NÂ FÎ ŞERHÎ'L-ESMÂÎ'L-HÜSNÂ.....	152
104. TÂRÎH-İ İNTİKÂL-İ HADİRETİ ŞEYH MEHMED EMÎN-İ TOKÂDÎ-YÎ NAKŞİBENDÎ	153
105. TEFŚÎRU SÛRETÎ'L-FÂTIHA	153
106. TENVÎRU'L-EMÂNE	154
107. TERCEME-İ 'AYNİYYE-İ SÜHEYLÎ	155
108. TERCEME-İ BEYT EZ GÛLŞEN-İ RÂZ	156
109. TERCEME-İ KÂNÛNU'L-EDEB	156
110. TERCEME-İ MEKTÛBÂT-I KÛDSİYYE	158
111. TERCEMETÛ'L-MÜNTEHAB MİN DÎVÂNİSSEYYİDİNÂ 'ALİ b. EBÎ TÂLİB	159
112. TERCEMETÛ MÛRŞİDÎ'L-MÛTEHHİLİN	159
113. TERCEME-İ RİSÂLE-İ "MEN 'ARAFE NEFSEHÛ...."	160
114. ZEYL-İ RİSÂLE-İ "MEN 'ARAFE NEFSEHÛ...."	160
115. TERCEMETÛ'T-TARSÛS FÎ FEVÂİDÎ'L-BERĜÛS	161
116. TERKÎB-İ BEND	162
117. TEŞNİFÛ'L-EZHER Bİ TA'RÎFÎ'L-AHMER	163
118. TUHFETÛ'L-HATTÂTİN.....	164
119. TUHFETÛ'L-MERÂM	165
120. TÛRARÛ'S-SELÂM Lİ AHRÂRÎ'L-İSLÂM	166
121. el-'UKÛDU'L-LÛ'LÛİYYE FÎ TARÎKATÎ'S-SÂDETÎ'L- MEVLEVİYYE	167

122. el-VÂLİDİYYE	167
123. el-VAŞÂYÂ Fİ'L-'UHÛD VE'L-MEVÂSİKİ'L-MA'ĎÛD..	167
124. ZEYLÛ HAMÎLETİ'L-KÛBERÂ	168
B. Nüshası Tesbit Edilemeyenler	169

III. MECELLETÜ'N-NİŞÂB

A. ADI	174
B. KONUSU	177
C. TE'LİF SEBEBİ	179
D. BÖLÜMLERİ	179
1. İbnü Fülân Bölümü	180
2. Künyeler Bölümü	183
3. Nisbetler Bölümü	185
4. Şecere ve Silsileler	189
E. HACMİ	190
F. ÜSLÛBU	193
1. Bilgi veriş şekli	193
2. Kendi hayatı ile ilgili ifadeleri	194
3. Kendi eserleri ile ilgili ifadeleri	195
G. METODU	195
1. Tertîbi	196
2. İsimlerin doğru okunuşlarının tesbiti	197
a. Hareke ile tesbit	197
b. Harekeleri yazı ile tarif	198
c. Sığasını (kalıbını) bildirme	199
d. Daha maruf isimlerin okunuşlarından yararlanma	200
e. İsimlerin manalarını açıklama	201

f. Bir önceki maddeye atıf yapma	202
g. Hiçbir işlem yapılmayanlar	202
H. KAYNAKLARI	203
1. Kaynakları kullanışı	232
2. Kaynakları tenkidi	234
İ. TÜRK EDEBİYAT TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	237
1. Şuara Tezkireleri	238
2. eş-Şakâyıku'n-Nu'maniyye, tercümelere ve zeyilleri	240
3. Kühnü'l-Ahbâr ve Fezleke gibi tarih kitaplarında yer alan biyografik bilgiler	242
4. Belirli meslek erbabının biyografyalarını toplayan eserler	243
a. Padişahları anlatanlar	243
b. Sadrazamların ve vezirlerin anlatıldığı eserler	243
c. Şeyhülislamın anlatıldığı eserler.....	244
d. Nakbü'l-Eşraflık görevine getirilenlerin anlatıldığı eserler	245
e. Kaptan Paşaların hal tercemelerini anlatan eserler	246
f. Reîsü'l-Küttâbların hal tercemelerini anlatan eserler	246
g. Dârü's-saade Ağalarının hal tercemelerini anlatan eserler	246
h. Hattatların terceme-i hallerini bir araya toplayan eserler	247
i. Musiki üstadlarının hayatlarını anlatan eserler.....	247

5. Vefeyâtlar	248
6. Hadîkatü'l-Cevâmi'	248
7. Din ve Tarikat ulularının gerçek ve efsaneleşmiş hayat hikayelerini anlatan eserler..	249
a. Tezkiretü'l-Evliyâ	249
b. Nefehâtü'l-Üns	249
c. Menâkıb-ı Sipehsâlâr	249
8. Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn'- da yer alan biyografik bilgiler	250
9. Karışık biyografyalar	250
a. Nevâdiru'l-Ahbâr fî Menâkıbi'l-Ahyâr....	250
b. Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl ...	250
c. Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisebi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb	251
SONUÇ	253
EKLER	260
BİBLİYOGRAFYA	268
TEZ ÖZETİ (İngilizce)	273

G İ R İ Ő

A. Siyasî Durum :

Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. asra Karlofça Andlaşmasının ağır hükümleri altında girmiştir. Avrupa kıtasında on altı sene devam eden Rusya, Avusturya, Lehistan ve Venedik savaşları sonunda 1699 yılında imzalanmak mecburiyetinde kalınan bu andlaşmaya göre, Osmanlı İmparatorluğunun anavatani sayılan bazı topraklar Avrupa devletleri arasında bölüşülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğü parçalanırken, Avrupa kuvvetli ve yeni bir medeniyetin tesiriyle büyüyordu. Kara Deniz yavaş yavaş Türk gölü olmaktan çıkıyordu. Rusya ve İran'la olan tarihî anlaşmazlıklar da eklenince, Osmanlı İmparatorluğu tam bir siyasî ve iktisâdî abluka içinde kalmıştı.

Dışarıda nüfuzunu kaybetmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu içeride de huzurlu değildi. Edirne Vakası olarak bilinen ihtilalle Sultan II. Mustafa tahttan indirilmiş, Osmanlı toplumunu meydana getiren kuvvetli askeri teşkilat sarsılmış ve bozulmuştu.

Yaşanan mağlubiyetlerin ve maruz kalınan ihtilallerin akabinde başlayan Sultan III. Ahmed devri (1115-1143/1703-1730) ıslahat ve inkişâf fikrinin galib olduğu bir dönemdir. Bu dönemde kazanılan Prut Zaferi büyük bir hadise olmuştur.

Venedik ve Avusturya'ya karşı açılan savaşın zaferle sonuçlanmayacağı'nın hissedilmesi üzerine Pasarofça andlaşması imzalanmıştı.

Damad İbrahim Paşa (d.1662-ö.1730) sadrâzam olur olmaz, İmparatorluk dahilinde sulh ve sükûn devri açmak, devletin iç bünyesinde yenilikler yapmak, imâr faaliyetlerinde bulunmak gibi fikirlerini tatbika koyuldu. Bir taraftan Türkiye'de matbaanın kurulması için çalışıyor, diğer taraftan da köşkler, saraylar, camiler ve medreseler yaptırıyordu. İstanbul'u güzel bahçeler ve çeşmelerle süslemişti. Kağıt-hâne semtinde bahçeler ve eğlence yerleri yaptırarak tesis ettiği Sa'dâbâd, dikkatleri çekecek kadar güzeldi. Lâle çiçekleri ile süslenen bu bahçelerde bahar eğlenceleri düzenleniyordu.

Daha sonra Lâle Devri (1130-1143/1718-1730) adı verilen bu zevk ve eğlence hayâtı, İstanbul halkını, yapılması düşünülen avrupaî yeniliklere yavaş yavaş alıştırmayı amaçlıyordu.

Yine bu dönemde, Yirmisekiz Çelebi-zâde Said Mehmed Efendi ile İbrahim-i Müteferrika'nın teşebbüsleri bizzat Sadrazam Damad İbrahim Paşa'dan teşvik görmüş ve Matbaa açılmıştı (Temmuz 1727). Burada, matbaanın lüzumu ve faydası hususunda fetva veren Şeyhulislam Abdullah Efendi(ö.1156/1743)'yi de zikretmek gerekir. Çünkü bu zat, matbaanın kurulmasıyla ekmeğinden olacak olan hattatlar zümresini, din kitaplarının yine hattatlar tarafından yazılmasını sağlamak

suretiyle tatmin çaresi bulmuş bir âlimdir. Bu sebeptendir ki basılan ilk kitaplar genellikle lügat, tarih ve coğrafya kitapları olmuştur.

1730 yılında, Patrona Halil isyanında Sadrazam Damad İbrahim Paşa öldürülmüş, Sultan III.Ahmed tahttan indirilmiş ve böylece de Lâle Devri kapanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun bu çağında, Sultan III.Ahmed'le başlayan yenilik ve iyileştirme gayretleri, daha sonra tahta çıkan I.Mahmud (1143-1168/1730-1753), III.Osman (1168-1171/1753-1757), III.Mustafa (1171-1188/1757-1774) ve I.Abülhamid (1188-1203/1774-1789) dönemlerinde devam ettirilememiştir.

Netice olarak, XVIII. asır, 1182/1768 Türk-Rus muharabelerinin kötü bir biçimde sonuçlanması ve buna bağlı olarak Küçük Kaynarca Andlaşmasının imzalanması gibi, Türk hayat ve istikbâline kasteden bir akîbetle son buldu: Lehistan ve Kırım Rusya'ya geçti.

B. Edebi Durum :

XVIII. asrın ilk yarısındaki canlılığa karşı ikinci yarısındaki durgunluk ve gerileme edebiyatımızda da görülür. Divan şiiri, asrın başında ve sonunda iki büyük şair yetiştirebilmiştir. Bunlar Nedîm (ö.1143/1730) ve Şeyh Galib (ö.1214/1799)'dir.

Bu asrın ehemmiyet taşıyan diğer şairleri Nazîm (ö.1139 / 1726), Osman-zâde Tâib (ö. 1136/1723), Seyyid Vehbî(ö. 1149 / 1736), Kâmfî (ö.1136 /1723), Selîm (ö. 1138/1725),Mirzâ-zâde

Ahmed Neylî (ö.1161 /1748), Sâmi (ö.1146 /1733), İzzet Ali Paşa (ö.1147 /1734), Râşid (ö.1148 /1735), Şelebi-zâde Âsım (ö.1173 /1759), Hâmî (ö.1160 /1747) ve Belîğ (ö.1172 /1758), Ragıb Paşa (ö.1176 /1762), Haşmet (ö.1175/1761), Fıtnat Hanım (ö.1194 /1780), Neş'et (ö.1222 /1807), Esrar Dede (ö.1211/1796), Sünbül-zâde Vehbi (ö.1224 /1809), Sürûrî (ö.1229 /1813) ve Enderûnî Fâzıl (ö.1225 /1810)'dır.

Bu devirde, Divan edebiyatında mahallî konuları ele alma temayülü artmış, böylece mahallileşme ve sâdeleşme cereyanları doğmuştur. İran Edebiyatının edebiyatımız üzerindeki tesirleri de gittikçe azalmıştır.

Nedîm yeni, şuh ve neşeli bir edâ getirmiş, duygu, düşünce, dil ve üslûb yönlerinden yerli bir ekol oluşturmuştur. Ancak, edebiyatımızın klasik mazmunlar sisteminden ayrılmamıştır.

Şiirdeki bu canlılığa padişahlar da iştirak etmişlerdir: Sultan II.Mustafa "İkbâlî", III.Ahmed "Necîb", I.Mahmud "Sebkatî" ve III.Mustafa da "Cihangîr" mahlasıyla şiirler yazmışlardır.

Bu asırda şair ve edîb olan şeyhülislam da vardı. Bunlar arasında Ebû İshâk (ö.1137/1724), Ebû İshâk-zâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173/1760), Pîrî-zâde Osman Sahib Efendi (ö.1183/1770) gibi şahıslar bulunmaktadır.

Şiir ve edebiyatla uğraşan Sadrazamlar arasında ise Hekimoğlu Ali Paşa (ö.1171/1757) ve Koca Ragıb Paşa(ö.1176/1762) başta gelir.

Tekkê şiirinde ise, İsmail Hakkı-ı Burûsavî (ö.1137/1725), Enîs Receb (ö.1145/1732), Hasan Sezâî (ö.1151/1738), Süleymân Zâtî (ö. 1151 / 1738), Neccar-zâde Rızâ (ö.1159/1746) Ahmed-i Mürşidî (ö.1174/1760), İbrahim Hakkı-i Erzurumî (ö.1186/1772), Cemaledîn-i Uşşâkî (ö.1164/1750) gibi önemli isimleri saymak mümkündür.

XVIII. asırda nesirde de önemli gelişmeler olmuştur. Tarih, tezkire ve bir nevi seyahat edebiyatı sayılan sefâret-nâme sahalarında mühim eserler meydana getirilmiştir. Nesir dili genellikle sadedir.

Bu asırda şüara tezkireciliğinde de, bir önceki asra göre büyük gelişmeler olmuştur. Bu sahada Sefâî (ö.1138 /1725) ve Sâlim (ö.1156/1743) meşhurdur. Yirmisekiz Çelebi Mehmed (ö. 1145 /1732) ve Resmî Ahmed Efendi (ö. 1198 /1783) gibi isimler de sefâret-nâmeleri ile ünlüdürler.

XVIII. asrın biyografya sahasında eser veren mühim şahsiyetleri ise Vakâyi 'u'l-Fuzalâ sahibi Şeyhî Mehmed Efendi (ö.1145/1732) ve Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn Efendi (ö.1202/1788)'dir.

Müstakîm-zâde'nin yetiştiği asrın genel manzarası kısaca böyledir⁽¹⁾.

---

(1) XVIII. asrın siyâsî ve edebî manzarası hakkında geniş bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, TTK Yay.Ankara 1983(2.Baskı), c.IV/2, s.625 ; Ahmet Refik Altınay, Lâle Devri, Hazırlayan: Haydar Ali Dirioz, MEB Yay.Ankara 1973; İbrahim Necmî, Tarih-i Edebiyât Dersleri, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338, c.I, s.178-183 ; Faruk

Müstakîm-zâde, 1131/1719 yılında İstanbul'da doğmuş, babası Mehmed Emîn başta olmak üzere , devrin temâyüz etmiş hocalarından dersler almıştır. Ayrıca Nakşibendî şeyhlerinden Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin uzun süre hizmetinde bulunmuş, ondan icazet almış, ölümünden sonra da onun yerine geçmiştir.

Resmî vazife alma teşebbüslerine, sakalının seyrekliği bahane edilerek mâni olunan Müstakîm-zâde hiçbir resmî görev yapmamıştır.

Ömrünün yaklaşık 40 senesini eser telifine hasreden Müstakîm-zâde, dinî, edebî, tasavvufî, ahlâkî ve felsefî her türlü konuda eserler vermiş, çok yönlü bir âlim ve yazardır.

Usta bir hattat olan Müstakîm-zâde, XVIII. asrın en büyük Türk bilimcidir. Mecelletü'n-Nisâb, Devha-i Meşâyih, Tuhfe-i Hattâtîn gibi biyografi sahasında; Terceme-i Kanûnu'l-Edeb gibi üç dilde meydana getirdiği ansiklopedik sözlük sahasında; Hz.Ali Divanı'nı Arapçadan Türkçeye nazmen terceme edecek kadar yüksek bir maharetle şiir sahasında; Durûb-ı Emsâl'i ile Türk dilinde ve daha pek çok ilmî sahada kıymetli eserler vermiştir.

K.Timurtaş, Tarihî İçinde Türk Edebiyatı, Diriliş Kitabevi, İstanbul 1981, s.240-256; Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB Yay.İstanbul 1971, c.II, s.738-742; Seyit Kemal Karaalioglu, Türk Edebiyatı Tarihi, c.I, s.210; Vasfi Mahir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yay. Ankara 1970, s.572; Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Basımevi, Ankara 1984, c.I, ; Neclâ Pekolcay, İslâmî

Bu kadar seçkin bir ilmi yeri olan Müstakim-zâde, bu güne kadar yeterince tanıtılmamıştır. Meşhur maracaat kitaplarında, Müstakim-zâde'nin hayatı ve eserleri hakkında yeterli bilgiler yoktur.

Müstakim-zâde hakkında ilk çalışmayı İbnü'l-Emin Mahmud Kemall İnal yapmış ve Müstakim-zâde'nin Tuhfe-i Hat-tâtin adlı eserinin başında 1928 yılında yayımlanmıştır. Arap harfleri ile yayımlanan bu araştırmadan başka, bilinen hiçbir çalışma yoktur.

Biz, çalışmalarımız sonucunda Müstakim-zâde'yi genel hatlarıyla incelemeye çalıştık. Yaptığımız çalışmayı üç ana bölüm halinde sunuyoruz: I. Hayatı ve Şahsiyeti ; II. Eserleri ; III. Mecelletü'n-Nisâb'ı.

Birinci bölümde, müellifin hayatı hakkında bilinmesi gerekenleri müdellel bir şekilde sunduk. Hayatını incelerken, Müstakim-zâde'nin bizzat kaleme aldığı otobiyografilerini ilk kaynak olması sebebiyle gördük, inceledik ve değerlendirdik.

İkinci bölümde, Müstakim-zâde'nin eserlerinden tesbit edebildiklerimizi tek tek görüp, her eserin muhtevasını, hacmini, nüshalarını ve hangi dilde yazıldıklarını tesbit ettik. Eserlerin başlangıç ve bitiş cümlelerini belirledik. Ayrıca, eserleri alfabetik sırayla tanıttık.

Türk Edebiyatı, Dergâh Yay. İstanbul 1981, c.I, s.320-322; Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, Türkiye Basımevi, İstanbul 1965, c.II, s.302-304; Rüşti Şardağ, Sair Sultanlar, T.İş Bank.Kültür Yay. Ankara 1982, s.230-231; İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yay. İstanbul 1972, c.V, s.137-146.

Üçüncü bölüm, bizce tezimizin en önemli bölümüdür. Bu bölümde, Müstakîm-zâde'nin en önemli ve en büyük eseri olan Mecelletü'n-Nisâb'ının geniş olarak tanıtımını yaptık.

Mecelletü'n-Nisâb, 447 varak hacminde, Arapça olarak yazılmış, genel biyografi türünde bir eser olup on iki bin beşyüzden fazla lakab, künye ve nisbet ihtiva etmektedir.

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'ı meydana getirirken pek çok esere müracaat etmiştir. Biz çalışmalarımız esnasında tesbit ettiğimiz bu eserlerin de listesini sunduk.

Tezimizde kullandığımız transkripsiyon alfabesi, kısaltmalar ve "ebced" cedveli, çeşitli ekler ayrıca verilmiştir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

K :	ك	S :	س	E :	اَ
G :	ج	Ş :	ش	ı :	ء
Ñ :	ع	Ş̇ :	ي	I, İ :	اِ
L :	ل	ž, Ḋ :	ذ	U, Ü :	اُ
M :	م	Ṫ :	ط	B :	ب
N :	ن	Ż :	ظ	P :	پ
V :	و	‘ :	ع	T :	ت
H :	ه	Ġ :	غ	Ṡ :	ث
Y :	ي	F :	ف	C :	ج
Ā :	آ	K̇ :	ق	Ç :	چ
â :	اَ...			Ḣ :	ح
î :	اِ...			Ḣ̇ :	خ
û :	اُ...			D :	د
				Ż :	ذ
				R :	ر
				Z :	ز

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen müellif
Bkz.	: Bakınız
Bl.	: Bölümü
c.	: cilt
d.	: doğumu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EH	: Emanet Hazinesi
Ef.	: Efendi
H.	: hicnî
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: milâdî
mad.	: madde
Mat.	: Matbaası
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
mm.	: milimetre
Neş.	: Neşriyatı
ö.	: ölümü
str.	: satır
s.	: sayfa
T.	: Türkiye
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ta.	: tarihi
vr.	: varak
Yay.	: Yayınları
Y.	: Yeni Eserler

"EBCED" CETVELİ

100	= ق	20	= ك	1	= ا
200	= ر	30	= ل	2	= ب
300	= غ	40	= م	3	= ج
400	= ت	50	= ن	4	= د
500	= ث	60	= س	5	= هـ
600	= خ	70	= ع	6	= و
700	= ذ	80	= ف	7	= ز
800	= ض	90	= ص	8	= ح
900	= ظ			9	= ط
1000	= غ			10	= ي

I. HAYATI VE ŞAHSİYETİ

A. HAYATI _____ :

XVIII. asır âlim ve yazarlarından olan Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn'in hayatı hakkındamüracaat ettiğimiz meşhur biyografi eserlerinde yeterli bilgiler elde edemedik. Bulabildiklerimiz ise, ya çok kısa, ya da birbirinin tekrarı mahiyetinde ifadeler olup; ismi, doğum ve ölüm tarihleri ve bazı eserlerinin isimlerinden ibaret idi⁽¹⁾.

Bu biyografi kitaplarının taranmasından sonra, Müstakîm-zâde'nin hayatı hakkında yeni ve daha ayrıntılı bilgiler bulabilmek için müellifin kendi eserlerini incele-

---

(1) Müstakîm-zâde'nin hayatı hakkında bkz: Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, c.I, s.168; Muallim Naçî, Esâmî, Mahmutbey Mat. İstanbul 1308, s.292; Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin, İstanbul 1951, c.I, s.405; Ömer Rızâ Kehhâle, Mu'cemu'l-Müellifin, Dımlışk, 1957, c.IV, s.266; Şemseddîn-i Sâmi, Kâmûsu'l-A'lâm, Mehran Mat. İstanbul 1311, c.IV, s.2620; Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Serh-i Esmâr-ı Esrâr, Süleymaniye, Yazma Bağışlar Bl.No:2305-2309, c.II, vr.347; Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Matbaa-i Amire, İstanbul 1275, c.IV, s.237; Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, TTK Basımevi, Ankara 1982, s.345; Meydan-Larousse, Meydan Yay. c.IX, s.160; Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neş. İstanbul 1985, c.VII, s.2543 .

meye başladık. Tezimizin üçüncü bölümü olması hasebiyle özellikle Mecelletü'n-Nisâb adlı eserini tekrar tekrar okuyarak ve gerekli notları alarak, müellifin ismi, lakâbı, künyesi, babası ve dedeleri, doğum tarihi, hocaları gibi konularda bize kaynak olabilecek pekçok bilgiyi tesbit ettik⁽²⁾. Müstakîm-zâde'nin diğer kitaplarındaki ifadeleri de bize bu konuda yardımcı oldu⁽³⁾.

Çeşitli vesilelerle yaptığımız karşılaştırmalarda elimizdeki yeni malzemenin daha önce yapılmış çalışmalarda⁽⁴⁾ kullanılmadığını gördük. Özellikle Mecelletü'n-Nisâb'a hiç el uzatılmamıştır. Bunun da sebebi, eserin Arapça ve hacimli oluşu ile bilhassa sözkonusu malûmatın pek çok maddeye serpiştirilmiş halde bulunmasıdır. Ancak İbnülemin Mahmut Kemal İnal bu hususun istisnasıdır. Çünkü, Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn hakkında bu güne kadar yapılmış çalışmaların en hacimlisi olan risalesini meydana getirirken, Müstakîm-zâde'nin kendi eserlerindeki ifadelerinden istifade ettiği dipnotlarından anlaşılmaktadır⁽⁵⁾.

---

(2) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, Süleymaniye Ktp. Halet Ef.Bl. No: 628, varaklar: 50^a, 83^b, 100^b, 152^b, 163^a, 178^b, 188^a, 253^{a-b}, 254^b, 299^b, 308^a, 313^b, 348^b, 384^{a-b}, 387^a, 393^a, 394^b.

(3) Bkz. Müstakîm-zâde, Terceme-i Kânûnu'l-Edeb, Süleymaniye Ktp.Esad Ef.Bl. No:3182, (eserin başındaki not); Müstakîm-zâde, Mecmû'a, Süleymaniye Ktp.Esad Ef.Bl.No:2441; Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, Türk Tarih Encümeni Neş. İstanbul 1928, s.217.

(4) Hayatı hakkında a.g.e.ler.

(5) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal (İnal), Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme.

1. İsmi, Lakabı, Künyesi ve Nisbeti :

Müstakîm-zâde'nin adı Süleyman, lakabı Sadeddîn ve künyesi de Ebu'l-mevâhib'dir. Zamanında Müstakîm-zâde diye tanınmıştır. Bu bilgileri müellifin şu ifadelerinden anlamaktayız:

"Sa'deddîn : Çok kişinin lakabıdır. Bunların en büyükleri Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî ..... ve en küçükleri de bu eserin derleyicisi Süleymân'dır"⁽⁶⁾.

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'ın künyeler bölümünde Ebu'l-mevâhib maddesini anlatırken, bu künye ile anılan kişileri belirttikten sonra "... benim de künyemdir"⁽⁷⁾ diyerek künyesinin Ebu'l-mevâhib olduğunu ifade etmiştir. Ancak Süleyman Sadeddîn , dedesi Mehmed Müstakîm'e nisbetle Müstakîm-zâde olarak meşhur olmuştur.

Müstakîm-zâde'nin kullandığı bir mahlası yoktur. Ancak "Emînullah" diye de bir lakabının olduğu yine kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır⁽⁸⁾ .

2. Doğumu :

Müstakîm-zâde'nin doğum tarihi, ondan bahseden eserlerin çoğunda H.1131 olarak kayıtlıdır. Fakat bu tarih mîlâdî tarihe bazen 1718 ve bazen de 1719 olarak çevrilmiştir. Ancak Mecelletü'n-Nisâb'da İbnü'n-Nablusî maddesi anlatı-

---

(6) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.253^b.

(7) A.g.e. vr.83^a.

(8) Bkz. a.g.e. vr.119^a .

larken :

"..... 1143/(1730) tarihinde ölmüştür. 13-14 yaşlarında iken ben bu tarihi "kuṭbu'l-arz / قطب الارض " ibaresiyle tesbit ettim ki, bu benim ilk tarih düşürmemdir. Çünkü bu zat babamın ve amcamın şeyhi idi⁽⁹⁾ denilmesi, Müstakîm-zâde'nin 1130/1717 tarihinde doğmuş olabileceği ihtimalini açığa çıkarıyordu.

Öte yandan, Müstakîm-zâde'nin "Terceme-i Kânûnu'l-Edeb" adlı eserinin başındaki bir notta "Ebu'l-Mevâhib Müstakîm-zâde Şeyh Süleymân Efendi 1130/(1717) târîhinde kadem-nihâde-i âlem-i şuhûd olup..."⁽¹⁰⁾ denilmesi de bu ihtimali kuvvetlendiriyordu.

Yine, Müstakîm-zâde'nin "Mesâyih-nâme-i İslâm" adlı eserinin başında "Müstakîm-zâde Süleymân, vilâdeti 1130, vefâtı 1202, müddet-i hayâtı 72"⁽¹¹⁾ denilmektedir. Ancak bu sözlerin sahibinin belli olmaması bizi araştırmayı sürdürmeye teşvik etti.

Daha sonra, müellifin Mektûbât-ı Kudsiyye isimli eserin tercümesini 34 aylık bir çalışma ile H.1165 senesinde bitirdiğini ve bu 34 sayısının o günkü yaşına tekâbül ettiğini söylediğini gördük⁽¹²⁾. Bu ifadeden de

---

(9) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.55^a .

(10) Müstakîm-zâde, Terceme-i Kânûnu'l-Edeb, Süleymaniye Ktb.Esad Ef.Bl.No:3182 .

(11) Müstakîm-zâde, Mesâyih-nâme-i İslâm, Topkapı Sarayı Ktb.No: Y 347 .

(12) Bkz. Müstakîm-zâde, Terceme-i Mektûbât li Hazreti İmâm-ı Rabbânî (Mektûbât-ı Kudsiyye), Litografya Mat.İstanbul 1277 .

Müstakîm-zâde'nin H.1131 tarihinde doğduğu anlaşılmaktadır. Mecelletü'n-Nisâb'ın 163^a varağında da bu 34 aylık çalışmanın o günü yaşının 34 olduğuna delil olduğu esprisi mevcuttur.

Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn kendi doğum tarihini, Mecelletü'n-Nisâb'ında kesin rakamlarla şöyle bildirmektedir:

• أمين الله : سليمان بن محمد بن محمد ابن طالب يوسف ابن الشيخ مظفر
القسطموني ..... و هذا جامع المجلة هذه سامحه الله
ولد بقرب الخرقه الشريفه بمحلة علي باشا العتيق سنة احدى
و ثلاثين بعد المائة والالف وله آثار خزينة .

"Emînullah: Süleyman b.Muhammed b.Muhammed b.Tâlib Yûsuf b. eş-Şeyh Muzaffer el-Kastamonî.....bu Mecelle'nin derleyicisidir -Allah affetsin- ; Atik Ali Paşa Mahallesiinde, Hırka-i Şerîfe yakınında bin yüz otuz bir senesinde doğdu, çok eseri vardır." (13).

Müstakîm-zâde'nin Receb ayında dünyaya geldiği İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal tarafından ifade edilmektedir⁽¹⁴⁾. Ancak biz bu bilgiyi başka kaynaklarda bulamadık. H.1131 tarihini mîlâdî tarihe çevirirken Receb ayını dikkate aldık ve Müstakîm-zâde'nin M.1719 senesinde doğduğunu belirledik⁽¹⁵⁾.

---

(13) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr. 119^a .

(14) Bkz.İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal,Tuhfe-i Hattâtîn-in başındaki inceleme, s.5 .

(15) Bkz.Faik Reşit Unat, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, TTK Basımevi, Ankara 1974.

Müstakîm-zâde, İstanbul'da Hırka-i Şerif Mahallesinde, Tahta Minare Camii⁽¹⁶⁾ karşısındaki evde dünyaya geldiğini, Tuhfe-i Hattâtîn adlı eserine derc ettiği kendi otobiyografisinde aynen şöyle ifade etmektedir:

"..... Hırka-i Şerif Mahallesi etrâfında Muhaşşî Şeyh-zâde'nin pederi Şeyh Muşlihiddîn-i Tavîl'in hayrî olan Tahta Minâre Mescidi mukâbilinde kadem nihâde-i 'âlem-i şehâde olup ....."⁽¹⁷⁾ .

Müstakîm-zâde'nin doğduğu bu evin, dedesi Mehmed

---

(16) Tahta Minare Camii : Balat yakınındadır. Bânîsi Fatih Sultan Mehmed'dir. Önündeki türbede, İstanbul'un fetihine iştirak edenler medfundur. Caminin önünde, Sultan Süleyman'ın büyük bir çeşmesi vardır. Tahta Minare mahallesi de vardır (Bkz. Hafız Hüseyin-i Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-Cevâmî, Matbaa-i Amire, İstanbul 1281/(1865), c.I, s.69).

İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin doğum yeri hususunda aynen şöyle demektedir: "İstanbul'da Atîk 'Ali Paşa'da, Hırka-i Şerif civârında, Kabâkulak Muhtesib İskender Mahallesinde, Muhaşşî Şeyh-zâde'nin pederi Şeyh Muşlihiddîn-i Tavîl'in eser-i hayrî olan Tahta Minâre Mescidi mukâbilindeki hânede doğdı" (Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.5) .

(17) Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.216.

Müstakîm'den kaldığı ve fakat daha sonra yandığı, yine Müstakîm- zâde tarafından şöyle ifade edilmektedir:

".... ceddîm merhûmun Edirne'den ma'zûlen rihlet eylediği mesken, Balâṭ ḥarîkıyla muhterik oldukça Terkîm Câmîi⁽¹⁸⁾ kurbunda bir ḥâne temellük olunup ..." (19) .

3. Ailesi :

Müstakîm-zâde'nin babası Mehmed Emîn , annesi Ümmü Gülsûm, babasının babası Mehmed Müstakîm ve dedesinin babası da Kastamonu'lu Yûsuf Tâlib'dir.

Müstakîm-zâde'nin ailesi hakkındaki bu bilgiler bizzat kendi ifadelerinden öğrenilmiştir. Nitekim, Mecelletü'n-Nisâb'da Müstakîm-zâde :

".... babam Mehmed Emîn, Mehmed Müstakîm'in oğludur" (20) demektedir. Yine bir başka yerde :

---

(18) Terkîm Câmîi : "Bânîsi, Vize'de medfun bulunan İskender Paşa'dır. Minberini Kemankuş Mustafa Paşa koymuştur. Bu İskender Paşa, Sultan Süleyman Hân-ı Ğâzî'nin vezirlerindendir" (Hafız Hüseyin-i Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-Cevâmî, c.I, s.69) .

(20) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.50^a .

"Mehmed : .....Sadr-ı A'zam Hasan Paşa'nın Yeni Medresesinde müderris iken 1164/1750 senesinde ölen, Mehmed Müstakîm'in oğlu olan babamın adı da Mehmed'dir"⁽²¹⁾ denilmiştir. Bu bilgilerden, babasının isminin Mehmed Emîn olduğu anlaşılırken bir müderris olduğu da anlaşılmaktadır.

Sadrizam Hasan Paşa'nın bu medresesinin, İstanbul'un Bayezid semtinde, eskiden "Merkepciler Kapısı" denilen yerde bulunduğu ve Mehmed Emîn'in müderrisliğe Yenişehirli Abdullah Efendi'nin şeyhülislamlığı zamanında başladığı, ve müderris olarak öldüğü 1164/1750 senesinde yaklaşık 80 yaşlarında olduğu, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal tarafından ifade edilmektedir ⁽²²⁾.

Mehmed Emîn'in tefsir ve hadis sahasında pek çok eserinin olduğu, oğlu Müstakîm-zâde tarafından zikredilmektedir⁽²³⁾.

Müstakîm-zâde'nin dedesi Mehmed Müstakîm hakkında ise Mecelletü'n-Nisâb'da şu bilgiler verilmektedir:

"Müstakîm : .... dedem Mehmed b.Yûsuf Tâlib b. Muzaffer bu isimle tanınmıştır, 1124 (1712) C.ûlâ senesinde ölmüştür. Müderrislik merhalelerini tamamlayarak Medîne-i Münevvere'ye kadı olmuştur. Mescid-i Nebevî'ye nâzır mahkemede iki hasım arasındaki da'vânın murâfaası esnâsında Peygamber (a.s)'ı ravza-i şeriflerinde dünya gözüyle görmüş ve hemen teeddüb ederek başını

---

(21)Mecelletü'n-Nisâb, vr.387^a

(22)Bkz.İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal,a.g.e.,s.3

(23)Bkz.Mecelletü'n-Nisâb, vr.50^a

öne eğmiştir. Biraz sonra başını kaldırıp baktığında O'nu görememiştir...." (24).

Aynı maddenin devamında, Mehmed Müstakîm'in yaptığı görevler şöyle sıralanmaktadır:

".... sonra Dımişk kadısı, daha sonra da Edirne kadısı oldu. Bu görevinden alındıktan sonra oradan ayrıldı. İstanbul'da Emîr-i Buhârî Camii yakınında medfundur. Bursa-Yenişehir'de su hayratı vardır. Beyzâvî'ye hâşiyeler de yapmıştır " (25).

Müstakîm-zâde, dedesinin babası Yûsuf Tâlib hakkında da, Mecelletü'n-Nisâb'da şu bilgileri vermektedir :

"Tâlib: .... Müstakîm'in babası olan dedemin mahlası olup asıl adı Yusuf'tur, onun babası da Şeyh Muzaffer'dir. Yusuf Tâlib, doğum yeri olan Kastamonu'da müftü iken 1080/(1699) senesinde ölmüştür " (26) .

Müstakîm-zâde'nin bu ifadeleri, Mecelletü'n-Nisâb'daki şecere ile de uygunluk arzettiğidir ki söz konusu şecere şöyledir :

" Şeyh Muzaffer (ö. ?)
Yûsuf Tâlib (ö.1080/1699)
Mehmed Müstakîm (ö.1124/1712)
Mehmed Emîn (ö.1164/1750)
Süleyman Sa'deddîn " (27) .

---

(24) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.394^b.

(25) A.g.e. vr.394^b (Bu konuda İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal "... 1112/(1700)'de Mekke-i Mükerrerre pâyesiyle Edirne kadısı oldu" demektedir. Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki incelemesi, s.3) .

(26) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.299^b.

(27) A.g.e. vr. 394^b .

Meydan-Larousse isimli ansiklopedide, Müstakîm-zâde anlatılırken yanlış bilgi verilmekte ve "Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin oğludur"⁽²⁸⁾ denilmektedir. Halbuki Mehmed Emîn-i Tokâdî, Müstakîm-zâde'nin babası değil, hocası ve şeyhidir. Bu zat hakkında ileride bilgi verilecektir.

Müstakîm-zâde'nin annesi Ümmü Gülsûm hakkında fazla bilgi bulamadık. Ancak, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin, annesi hakkında "... nesebi, vâlidesi tarafından ecdâdımızın emcedi Mecdü'd-dîn Efendi 'ye vâsıl olur ki Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân ile bu diyâra gelüp Şemsü'd-dîn Ahmed el-Gürânî makâmında 861/1456 tarihinde Fâtih merhûma kâdî asker olduğu zabt-kerde-i vakâî'-i nüvisândır" dediğini nakletmektedir⁽²⁹⁾.

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'da, "Mecdü'd-dîn" maddesini anlatırken :

"....0,dedem Müstakîm Efendi'nin annesi tarafından benim büyük dedemdir.." ⁽³⁰⁾ demektedir.

---

(28) Bkz. Meydan-Larousse, c.IX, s.160.

(29) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki incelemesi, s.4 .

(30) Mecelletü'n-Nisâb, vr.384^b .

Ümmü Gülsûm , Şeyh Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin ölü-
münden 20 gün sonra, yani 1158/1745 tarihinde vefat et-
miştir⁽³¹⁾.

4. Gelişmesi ve Tahsili :

Müstakîm-zâde, gelişmesini anne ve babasının sağ-
lığında tamamlamıştır. İlk terbiyesini, kültürlü bir
aile ortamında alan Müstakîm-zâde , hayatının baharını
Lâle Devri (1718-1730) gibi zevk ve eğlencenin revaçta
olduğu bir dönemde yaşamasına rağmen, ecdâd mesleği olan
ilim adamlığı yolunu benimsemiştir. Bu hususta, itibar-
lı bir meslek sahibi olan babasının tabiî tesiri vardır.

Müstakîm-zâde, babasının ve dedelerinin takip
etmiş oldukları ilim adamlığı yolunu niçin seçtiğini, ken-
di ifadeleriyle şöyle anlatmaktadır:

"... bu hadâik-i hakâikin câmi'i ve i'lâm-ı
terâcim-i meşâyih-i islâmın râfi'i, 'abd-i dâ'i-yi
münkesiru'l-bâl, bende-i dirîne-i perîşân-hâl; hâk-i

---

(31) Müstakîm-zâde'nin annesinin ismi ve annesi
hakkında diğer bilgiler için bkz:Hüseyin Vassâf,Sefîne-i
Evliyâ-yı Ebrâr Serh-i Esmâr-ı Esrâr,c.II,v.347 ;İbnü'l-
Emîn Mahmud Kemal İnal, a.g.e. s.11 ; Müstakîm-zâde,
Serh-i Ahidnâme ve Telkîn,Topkapı Sarayı Ktp.No:Y.725(Bu
eserin sonunda,Müstakîm-zâde, kendisi için yazdığı
"Telkîn"de annesinin ismini zikretmektedir.)

pâ-yı evlâd-ı 'ulemâ ve türâb-ı maqdim-i ebnâ-yı
fuželâ maqûlesinden bulunup "el-veledü'l-ḥurr yak-
tedî bi âbâihi'l-ḡurr/(Asîl çocuk, şerefli ataları-
nın gittiği yolu takip eder)" muḳtezâsınca, ser-pen-
çe-i cehl-i mürekkepten taḥlîṣ-i girîbân-ı nefis-i
nâṭıka ve şikence-i çenkâl-ı tab'-ı nâ-mühezzebden
teb'îd-i dâmen-i 'azîmet-i şâdıka kaşdıyla, 'unfu-
vân-ı cevânîde, dâ'î bi'l-ḥayr vâlid-i mâcidimden
'ilm-i Şarfı tekmîl ve Nahvi taḥşîl idüp ...." (32)

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığına göre
Müstakîm-zâde, ulemâ olan ecdâdına lâıyk bir torun ola-
bilme arzusu duymaktadır. Bu arzusunu, "Asîl çocuk,
şerefli atalarının gittiği yolu takip eder" vecîze-
siyle de dile getirmektedir.

Müstakîm-zâde'nin dedelerinin takip ettikleri
yol ilim adamlığı yoludur ve medreseden geçmekte-
dir. Müstakîm-zâde, bu niyetle başladığı tahsil ha-
yatını hangi medreselerde sürdürdüğüne dair bilgi ver-
memektedir. Müstakîm-zâde'nin okuduğu medreseleri an-
latan başka herhangi bir kaynağı da tesbit edemedik.
Ancak, hangi hocalardan ders aldığı ve hangi dersleri
okuduğunu bildiren kendi ifadeleri elimizdedir.

---

(32) Müstakîm-zâde, Mecmû'a, Esad Ef.Bl.No:2441,
vr. 65-66 .

5. Hocaları _____ :

Müstakîm-zâde, Sarf ve Nahiv ilimlerini babasından öğrendikten sonra, zamanın meşhur ilim adamlarına kolayca ulaşmış ve onlardan âlî ve 'âlî ilimleri başarılı bir şekilde öğrenmiştir. Ancak, hangi hocaya nerede ve ne kadar süreyle öğrencilik ettiğini bilmemekteyiz.

Müstakîm-zâde'nin, kendi ifadeleriyle, tahsil hayatını anlattığı iki varaklık bir belge, Süleymâniye-Esad Efendi Bölümündeki 2441 nolu Mecmû'a'da bulunan Devha-i Mesâyih-i Kibâr adlı eserinin sonundadır⁽³³⁾. Bu belgede Müstakîm-zâde, hangi hocalardan hangi dersleri aldığını ve hangi kitapları okuduğunu kendi ifadeleriyle şöyle anlatmaktadır :

".... vâlid-i mâcidimden 'ilm-i Şarfî tekml ve Nahvi tahşîl idüp, Ebu'l-feth Cami'-i nûr-ı lâmi'inin

---

(33) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal (İnal), adı geçen incelemesinde bu belgenin bir başka nüshasından istifade etmiştir. Bizim kullandığımız nüshada, daha ayrıntılı ve daha fazla bilgi vardır. İbnü'l-Emîn'in ifadeleri için bkz: Tuhfâ-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.6. (İbnü'l-Emîn, Devha-i Meşâyih'in, Dârü'l-Fünûn Kütüphanesi Nu.7237'de kayıtlı nüshasından istifade ettiğini bildirmektedir. Bkz.a.g.e. s.6)

imâmı Seyyid Yûsuf Efendi⁽³⁴⁾, den usûl ve fürû'-ı fıkıh-ı şerîfi itkân ve tefehhüm ve ta'allüm-i kırâat-i Kur'ân-ı Kerîm ve mahâricinde İbn Cezerî manzûmesi ve sâir nüsah-ı 'adîde istimâ'ını tetmîm esnâsında ser-etıbbâ-i hâssa-i sâbık Hayâtî-zâde merhûm Mustafâ Efendi⁽³⁵⁾, den cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûn-ı zıll-i Bârî teşriflerinden mülâzemet ile kâdem-nihâde-i evvelîn-i pâye-i süllem-i merâm olup müderrisîn-i kirâmdan Yemlihâ Hasan Efendi⁽³⁶⁾, den Telhîs ve Muhtasar ve Mutavvel ve sâir nüsah-ı mütetad-

---

(34)Seyyid Yusuf Efendi hakkında hiçbir bilgi bulamadık.

(35)Hayatî-zâde Mustafa Efendi : "Asıl adı, Hayatî-zâde Mustafa b. Feyzî b. Ahmed b. Mustafa Feyzî'dir. İstanbul'da doğmuş, sülûs ve nesih hat ile Kur'an ilimlerini Ebu Râsim Yusuf Efendi'den tahsil edip Enderûn-ı Hümâyûna kardeşi Mehmed Emîn ile birlikte çırak olmuştur. 1129/1716 yılında müderrisliğe başlamıştır. Padişâhın başhekimî rütbesine kadar yükselmiş ve bu görevde 16 sene kalmıştır. 1160/1747 senesinde vefat etmiştir. Eyyûb-i Ensârî civarında medfundur "(Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn, s. 523).

(36)Yemlihâ Hasan Efendi hakkında Mecelletü'n-Nisâb'da meâlen "... üstâd-ı fâzılıımızdır. Müderristir. Saçaklı-zâde'nin öğrencilerindedir. Allah selâmet versin." denilmektedir (Bkz. vr. 446^a) . Bu cümlelerden, Yemlihâ Hasan Efendi'nin, Mecelle'nin yazıldığı 1175/1762 senesinde sağ olduğu anlaşılmaktadır.

dîde ve münâzara ve âdâbdan dahi lezzetyâb olup merhûm Zülüflüler Hocası, müderrisîn-i kirâmdan Hâfız Mehmed Efendi⁽³⁷⁾'den 'akâid-i Celâlî ve hâşiyesi Hayâlî ve şerh-i 'akâid-i Taftazânî ve muhtaşarât-ı fenn-i mantık ve Kâdî Mirlârî ve fenn-i Hadîs-i Şerîften Kâdî 'Iyâd merhûmun Şifâ-i Şerîfi ve Tefsîr-i Beydâvîten birkaç cüz-i şerîf dahi görölüp ve usûl-i hadîsten Nuḥbetü'l-Fiker-i İbn-i Hacer ve sair kütüb-i muḥtaḍiye bitemâmihâ görölüp ve fahru'l-müderrisîn Babadağlı Süleymân Efendi⁽³⁸⁾'den dahi fenn-i mantıktan Şemsiyye ve etrafı ve şerh-i Maḥâlî ve hâşiyesi Seyyid Şerîf-i Cürcânî görölüp müderrisîn-i kirâmın bülendi İbrâhîm Hanîf Efendi⁽³⁹⁾'den nüṣṣa-i

---

(37) Hafız Mehmed Efendi : Babası çörekçi olduğu için kendisine "Çörekçi-zâde" denilmiştir. 1173/1759 senesinde vefat etmiştir. (Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn, s.407) .

(38) Babadağlı Süleyman Efendi : Babadağlı Süleyman b. Receb'dir. Fatih Medresesinde müderris iken 1159/1746 tarihinde vefat etmiştir. Yenikapı civarında medfundur. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.126^b).

(39) İbrahim Hanîf Efendi : İbrahim b. Mustafa-i Rûmî'dir. Şifâ'yı üç dilde karışık olarak şerh etmiştir. Buna ondan başka kimse muvaffak olamamıştır. Çok eseri vardır. Bursa kadılığı yapmış ve 1189/1775 senesinde vefat etmiştir. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.192^a) .

Vassâf ve zümre-i hâcegân-ı dîvândan Seyyid Mehmed Hâkim Efendi⁽⁴⁰⁾, den Makâmât-ı Harîrî ve Târîh-i 'Atebi ve bedî'iyâtta Hülletü's-Süyerâ ve sair mülhakât-ı fenn-i âdâb isti'âb olunup Şeyh 'Abbâs-ı Vesîm Efendi⁽⁴¹⁾, den dahi zebân-ı fârisiye tealluk eden nüshâ-ı mühimme mehmâ emken görölüp sair erbâb-ı kabûl-i fuhûl-i fağâil-i vusûldan on kadar zevâtın meclis-i ifâdelerinden levâzım-ı itkân tekmil olunup Üsküdar'da Vâlide Sultân Câmîninin vâ'izi 'İsâ-zâde Şeyh Mehmed Sâlih Efendi⁽⁴²⁾ vâşıtasıyla, bakıyyetü's-selef eş-şeyhu'l-fâzil ve'l-kutbu'l-vâsıl ve'l-ğavsu'l-kâmil Abdü'l-Ğanî

---

(40) Seyyid Mehmed Hâkim Efendi : Seyyid Mehmed Hâkim b. Halil'dir. Kafesdâr Bıçakçı Emîr Çelebi'nin oğludur. İsmâil Efendi-zâde 'Abdî Efendi'den sülûs ve nesih hattı meşketmiştir. Suyolca-zâde Necîbâ'dan "Ke-tebe İcazeti" (yazdığı yazılara kendi ismini koyabilme izni) almıştır. Silahdâr kâtipliği ve vak'a-nüvislik yapmıştır. Büyük edebiyatçılardandır. 1184/1770 senesinde ölmüştür. (Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn, s.408 .)

(41) Şeyh 'Abbâs-ı Vesîm Efendi : Dervîş Abbâs-ı İstanbûlî'dir. Tabîb, müneccim ve sūfidir. Tıp ilmine dair eserleri vardır. 1175/1761 senesinde ölmüştür. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.436^a)

(42) Şeyh Mehmed Sâlih Efendi : Şeyh Mehmed Sâlih-i Sahavî b. Şeyh 'İsâ el-Mahvî b. 'Ali el-Kostantîni el-Halvetî eş-Şemsî'dir. Babası gibi, Süleymaniye Camii vaizi iken 1173/1759 senesinde vefat etmiştir. Fatih-Dıraman sem-tindeki zaviyesinin yanında medfundur. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.291a-b)

en-Nablusî eş-Şâmî kuddise sırruhu'l-'azîzin fenn-i Hadîs-i Şerîf silsilesine mamdî ve mahtûm izin-nâme ile muntazım olup beyne'l-meşâyih mânend-i kemâl-i hacendî Tokâdî eş-Şeyh Mehmed Emîn Efendi en-Nakşibendî⁽⁴³⁾ dan daği Buhârî-yi Şerîf ve sâir fenn-i hadîs-i şerîf görölüp eş-Şeyh Ahmed en-Nahlî el-Mekki eş-Şâfi'î silsile-nâmesi ki kırk dört senedi hâvidir mamdî ve mahtûm bu fakîre erzânî kılındı. Andan mâ-'adâ tûruk-ı şettâ ile daği 'ilm-i hadîs-i şerîf ve sâir mesmû'ât ve merviyât ve bi'l-hâssa kütüb-i imâm-ı Fahr-i Râzî ve Muhammed Gazâlî ve te'lifât-ı eş-Şeyh Muhyi'd-dîn el-'Arabî kaddes 'Allâhü esrârehüm mecmû'unu te'allüm ve istimâ' ve tefhîme izin verilüp ol esnâda ahsen-i ma'ârif-i cüz'iyeye meşk-i haтта daği mefharu'l-me'âlî el-'ızzâm Fındık-zâde Efendi⁽⁴⁴⁾ ba'dehu 'imâd-ı Rûm

---

(43)Mehmed Emîn Efendi : 1075/1664 senesinde Tokat'ta dünyaya geldi. Babasının adı Hasan b.Ömer en-Nakkâş'tır. Ahmed-i Buhârî tarafından yaptırılan tekkede (Eyüp Camii civarında) şeyh iken 1158/1745 senesinde vefat etmiştir.(Bkz.Mehmet Akkuş,Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin Hayatı ve Şahsiyeti,(Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu,Gelişim Mat.Ankara 1987, s.521-530).

(44)Fındık-zâde Efendi : Fındık-zâde İbrahim b. Mustafa b. Mehmed'dir.Büyük hat üstadlarındandır. Hatt-ı ta'likı, kâdî-asker Abdü'l-Bâkî 'Arif Efendi'den meşketmiştir.1165/1751 senesinde vefat etmiştir.(Bkz.Müstakim-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.637),

Kâtip-zâde Mehmed Refî' Efendi⁽⁴⁵⁾ 'den bi'l-cümle yedi sene miqdârı t'ellüm ve kuvve-i karîbeye gelmiş iken inkisâr-ı zücâc-ı mizâc-ı fakîr bâ'is-i te'hîr olmuş idi. Fakîr-i 'azîmü't-takşîr 'umûm ahvâlde ,

Enâm ki hâk-râ be-nazar kîmyâ künend

Âyâ büved ki gûşe-i çeşmî be-mâ künend⁽⁴⁶⁾

neşîdesince tefahhûş-i erbâb-ı şuver u hâl ve taşaffuh-i vücûh-i aşhâb-ı kemâl idüp her kânde bir zât-ı mardıyyü'l-hîşâl ihşâs itse likâsına tâlib ve her ne kânde bir vücûd-ı mergûbu'l-fi'âl istimâ' eylese mehmâ emken ictimâ' iltikâsına dil ü canla râğib olup pervâne-i vücûdî hîdmetinde fedâ etmek üzere teşmîr-i sâk-ı akdâm ve şedd-i pâzû-yı ihtimâmla tahsîl-i meleke-i cüz'iyeye ve tekmîl-i bidâ'a-i 'ilmiyyeye bezl-i maqdûr eyleyüp mülâzemet-i du'â-yı devlet-i pâdişâhî'yle ....."⁽⁴⁷⁾.

---

(45) Kâtip-zâde Mehmed Refî' Efendi : Babası dîvân-ı hümâyun kâtibi olduğu için bu ismi almıştır. Hatt-ı ta'likta "mîr-i devrân ve 'imâd-ı zemân" idi. Sadrazam Hasan Paşa Medresesinin kapısındaki Şeyhulislâm Seyyid Mehmed Efendi Çeşmesi, Nûr-ı Osmâniyye Camii Medresesi tarihi, Şeyh Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin mezar taşı gibi pek çok eserde onun hattı vardır. 1183/1769 senesinde ölmüştür. (Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn, s.717).

(46) "Bakışlarıyla toprağı kîmyâ'ya dönüştürenler, acaba göz ucuyla bize de inayette bulunurlar mı?"

(47) Müstakîm-zâde, Mecmû'a, vr.65-66 .

Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn adlı eserinde de hocalarını şöyle anlatmaktadır:

"..... Sultân Mehmed imâmı Seyyid Yûsuf Efendi vü Zülüfliyân hâcesi Mehmed Efendi v Yemlihâ Hasan Efendi vü şeyhu'l-kurrâ Yûsuf-zâde 'Abdullah Efendi ⁽⁴⁸⁾ 'den ve Seyyid Hâkimâ ⁽⁴⁹⁾ 'dan dahi nice zemân telemmüz mukadder ve fenn-i hadîs ve tarîkat-ı 'aliyye-i hâcegânî Ebû Şeybete'l-Hıdrî radiya'llâhu'anh civârında vâkı' Emîr Ahmed el-Buhârî zâviyesi şeyhi, hucetü'd-dîn ve mahaccetu ehli'l-yakîn, hâce Mehmed Emîn-i Tokâdî 'den ahz ve mamdî vü mahtûm vesîka-i icâzetle dahi şerefyâb olmak müyesser olmuştur....." ⁽⁵⁰⁾ .

---

(48) Yusuf-zâde Abdullah Efendi : Yusuf-zâde 'Abdullah Hilmî'dir. "Şeyhu'l-kurrâ Yusuf-zâde" olarak bilinir. 1066/(1655) senesinde doğmuştur. Müfessir, muhaddis ve hattattır. Şiirleri ve besteleri vardır. Sultan I.Ahmed ve Sultan I.Mahmud zamanlarında reîsü'l-kurrâlık yapmıştır. Enderun mektebinde ders vermiştir. 1167/(1753) senesinde ölmüştür. (Bkz.Mecelletü'n-Nisâb, vr.188^a; Tuhfe-i Hattâtîn, s.281 .)

(49) Seyyid Hâkimâ hakkında hiçbir bilgi bulamadık.

(50) Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.216.

Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn'inde, hat hocalarını da şöyle zikretmektedir :

"... Sülûs ve Neshi, hâce Mehmed Râsim⁽⁵¹⁾ üstâddan ta'allüm ve hatt-ı Ta'lîk'ı dahi Fındık-zâde İbrâhîm Efendi vü Kâtip-zâde Mehmed Refî' Efendi vü Dede-zâde Seyyid Mehmed Efendi⁽⁵²⁾, den dahi tefehhüm ile mehmâ emken medâr-ı ma'âşım olan hatt-ı mâ yukra' tedârik olunmuşdur⁽⁵³⁾».

---

(51) Mehmed Râsim : Eğrikapılı Mehmed Râsim b. Yûsuf'tur. Sülûs ve Nesihte üstâd-ı zemân ve mürşid-i devrân idi. Ta'lîk hatta da Kâtip-zâde'den icâzet almıştır. 1169/(1755) senesinde vefat etmiştir.(Bkz.Tuhfe-i Hattâtîn, s.722)

(52) Dede-zâde Seyyid Mehmed Efendi hakkında hiçbir bilgi bulamadık.

(53) Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.216 .

Tahsilini başarılı bir şekilde tamamlayan Müstakîm-zâde, Emîr Ahmed-i Buhârî Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Emîn-i Tokâdî (ö.1158/1745)'den hadis rivâyet etme icâzeti de almıştır⁽⁵⁴⁾.

Her ilim dalının kendine has meşhur kitaplarını meşhur hocaların nezdinde okuyan Müstakîm-zâde, Fahreddîn-i Râzî (d.1149-ö.1209), İmam Muhammed Gazâlî (d.1059-ö.1111) ve Muhyiddîn-i Arabî(d.1164-ö.1240) gibi büyük âlimlerin bütün eserlerini de okumuş ve okutma izni de almıştır⁽⁵⁵⁾.

6. Resmî Vazife Alma Teşebbüsleri :

Dedeleri ve babası müderris olan Müstakîm-zâde'nin ecdâd mesleğini arzuladığı muhakkaktır. Bu sebeple, tahsilini bu hedef doğrultusunda ve mükemmel bir şekilde tamamlamıştır.

1164/1751 senesinde, babasının ölümünden birkaç ay

---

(54) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecmû'a, vr.65-66 ; Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.216 .

(55) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecmû'a, vr.65-66 .

sonra, dostlarının teşvik ve ısrarı ile müderrislik imtihanına girmiş ancak, seyrek sakallı olması sebebiyle başarısız addolunmuştur. Müstakim-zâde, bu olayı şu şekilde anlatmaktadır :

" Vaktâ ki Şeyhu'l-İslâm Seyyid Murtażâ Efendi (56) 'nin medrese imtiḥânına pederim vü ceddım tarfı olmağla pederim rihletinden çend mâh murûrunda ibrâm-ı ehibbâ ile dâhil oldum. Bi-tevfıķı'llâhi te'âlâ ba'de edâi'l-merâm ḥıffet-i liḫyemizi bahâne ve bizi inâle-i maḥlabdan mutâme-

---

(56) Şeyhu'l-İslâm Seyyid Murtaza Efendi :Şeyhulislâm Feyzullah Efendi'nin oğludur. 1106/1694 senesinde doğdu. 1138/1725 senesinde müderris, 1154/1741 senesinde İstanbul kadısı, 1160/1747 senesinde Anadolu Kazaskeri, 1163/1749 senesinde şeyhulislâm oldu. Ma'lûliyeti sebebiyle çok zayıflamış olduğundan resmî günlere iştirak edemez olmuştu. Nihayet 1168/1754 senesinde bu görevinden alındı. 1171/1757 senesinde de öldü. Eyüb Camii mezarlığında medfundur. (Bkz. Müstakim-zâde, Devhatü'l-Mesâyih, Çağrı Yay. İstanbul 1978, s.98).

le-i bîkesâne ile dûr eyledikte hükm-i şebâb 4 kemâl-i meyl ü inkibâb ile Hażret-i Sîvâsî⁽⁵⁷⁾ ve Cenâb-ı Nûrî⁽⁵⁸⁾ Efendilerin türbelerini beher Cum'a seheri, Ramażân 4 'ıyd 4 şayf 4 şitâ vü ba'îd dîmeyüp kırk hafta temâmen ziyâret 4 istimdâd idüp ba'dehû Hażret-i Hâlid⁽⁵⁹⁾ radiye'llâhu 'anh ziyâret olunup 'avdet olunurdu. Kırkıncı def'ada bir tesliyete mütesellî buyurmuşlardır ki iki sene murûrunda tekrâr eyledikleri imtiyhânda mümeyyiz, kendi üstâdım, Şeyhu'l-kurrâ, Şârihu'l-Buhârî Yûsuf-zâde 'Abdullah Efendi ta'yîn olunup ve "bu imtiyhânımıza gelsün" denmiş iken dahi

---

(57) Hazret-i Sîvâsî : Şeyh Abdü'l-Mecîd b. Ebi'l-leys Muhammed b. Muhammed b. Hasen ..... dir. "Şeyhî" olarak bilinir. Sultan Ahmet Caminin ilk vaizidir. İstanbul'da 1049/1639 tarihinde ölmüştür. Eyüb Camii civarında medfun - dur. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr. 267^a).

(58) Cenâb-ı Nûrî : Şeyh Abdü'l-Ehad b. Mustafa Safâ' - dır. Abdü'l-Mecîd-i Sîvâsî'nin halifelerindendir. Ayasofya Camiinde vâiz iken 1061/1650 senesinde ölmüştür. Risâlele - ri ve üç dilde yazılmış güzel ilâhileri vardır. Ayasofya' - ya vaiz olan şeyhlerin yedincisidir. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr. 429^a).

(59) Hazret-i Hâlid : Ebû Eyyüb , Hâlid b. Zeyd el - En - sârî'dir. İstanbul'da 51-52/671-72 yılında vefat etmiştir. (Bkz. Mecelletü'n-Nisâb , vr. 61^a).

varılmayıp ve andan sonra halefi olan meşâyih-i islâmiyye hażarâtına dañi bir âher mâdde zımnında bile târih-i kitâba dek on beş sene olur ki varmaktan mahfûzum. Ma'a hâzâ, ba'z-ı meşâyih-i islâmiyye, âsâr-ı kalemimize rağbet iderler iken iltifât-ı ğâibâne ile iktifâ iderüz. Hemişe anların ve tarîklerinde bulunduğumuz e'izze-i hâcegânın ve bi'l-hâssa pîrim Hazret-i Hâce Mehmed Emîn cenâbının rûhâniyyet u himmetlerin bizlerden dür eylemeye. Âmin, bi'n-Nebiyi'l-Emîn ve âlihi'l-âminin" (60).

Müstakîm-zâde'nin resmî vazife alamamasını, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal şöyle değerlendirmektedir :

"Hıffet-i lihye bahânesiyle meslek-i tedrise idhâl idilmemesi müşârun ileyhi mâddeten ve ma'nen mütezarrır itdi. Çünkü beyne'l-emsâl ihrâz-ı şereften, âbâ ve ecdâdının tarîkını ta'kîbden, bâ-huşuş medâr-ı ma'îşetten mahrumiyetini intâc eyledi. Te'mîn-i ma'îşet için te'lifâta ve istinsâh-ı âsâra vakf-ı vücûd itdi..."(61).

Müstakîm-zâde'nin ruûs imtihânına girdiği bu dönemde ilmiye sınıfının bozulmuş olduğu; Seyyid Murtaza Efen-di'nin, bozulmuş olan bu sınıfın islâhı için şeyhulislâm-lığa getirildiği bazı kaynaklarda ifade edilmektedir (62).

---

(60) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal, adı geçen inceleme-sinde, bu ifadeleri, Müstakîm-zâde'nin Hülâsatü'l-Hediye isimli eserinden iktibas ettiğini bildirmektedir (Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.12). Ancak bizim bulabildiğimiz Hülâsatü'l-Hediye nüshalarında bu bilgi yoktur.

(61) İbnü'l-Emîn, a.g.e, s. 13

(62) Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilâtı, TTK Yay. Ankara 1984, s.51 .

Müstakîm-zâde'nin, yıllardan sonra, haksızlığa uğradığı bu imtihandan söz ederken :

"..... yirmi iki sâl mukaddem Sûre-i Fâtır evâilinde "Hel min hâlikin ğayru'llâh" kerîmesinden tedrîs imtihânında bu taḥkîk siyâkında bi-ğayrı sikkîn zebḥ olduğumda zâhir u bâtınımдан -fe-lillâhi'l-ḥamd ve'l-minneh-taleb u arzûsı daḥî münselib olmuş idi.Lede'l-imtihâni yükramu'r-raculü ev yühân" dediği İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal tarafından aktarılmaktadır (63).

Müstakîm-zâde'ye, ömrünün son yıllarında bir görev teklif edildiği; ancak, zamansız olduğu için Müstakîm-zâde'nin bu teklifi kabul etmediği Müstakîm-zâde'nin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

"Muḥarrir-i fakîrin âbâ vü ecdâdım tarîkı olan tedrîs-i resmî mesleğine idhâl bâbında istimzâc-ı bâl buyurdıklarında kırk sâl mukaddem maṭlabım olup lâkim el-hâle hâzihî 'ömrümün 'adem-i taḥammülü ile isti'fâ eylemişdim. Bedelinde bir ma'îşeti ḥakkımda te'bîd buyurup erzel-i 'ömrümde ol nân-ı pâre ile ḥâlâ sedd-i ramak ve subḥ u mesâ rûh-i lâṭîfi yâd olunmak vâcibe-i zimmetim olmuşdur (64).

---

(63) ^{Bkz.} İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki incelemesi, s.12

(64) Müstakîm-zâde'nin bu ifadeleri, Şeyhulislâm Sâlih-zâde'nin terceme-i halini anlatırken Devha-i Meşâyih'ta kullandığı, İbnü'l-Emin tarafından bildirilmektedir.(Bkz. İbnü'l-Emin a.g.e. s.13). Ancak bu bilgi Devha-i Meşâyih'in matbu nüshasında yoktur.

Müstakîm-zâde'ye müderrislik teklifini Şeyhülişlâm Sâlih-zâde Mehmet Emîn Efendi (65) yapmıştır. Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn'de Sâlih-zâde Mehmet Emîn Efendi'nin terceme-i hâlini anlatırken :

"..... bu fakîre bir medâr-ı ma'îşet kerem ve 'inâyet buyurmuşlardır..." demektedir (66).

Tarih-i Cevdet'te de, Müstakîm-zâde'ye 40 sene sonra yapılan müderrislik teklifi hususunda şu bilgiler vardır:

"..... Şâlih-zâde Emîn Efendi meşâhatinde ruûs verecek olduğunda, kırk sene mukaddem ma'tlabım olup lâkin-ne'l-hâle hâzihi 'ömrümün tahammülü yoktur deyu itizâr ve istinkâf etmekle Emîn Efendi dahî kendüye Bolu Sancağında kâin Çığa (Çağa) kazâsı ma'îşetini ber-vech-i te'bid tevcih ile hakkında icrâ-yı kâfide-i ehl-i nevâzi buyurmuşdur" (67).

---

(65)Topkapılı Salih Efendi'nin oğludur.1117/1705 senesinde doğdu.Müderrislik yaptı.Daha sonra Selânik,Şam, Medîne-i Münevvere ve 1184/1770 senesinde de İstanbul kadısı oldu.Aynı yıl Anadolu kadı-askeri, 1188/1774'de Rumeli kadı-askeri, 1189/1775 senesinde de Şeyhülişlâm oldu. 17 ay sonra 1190/1776 yılında azledildi. Otuz gün sonra 1191/1777 senesinde öldü.(Bkz.Devhatü'l-Mesâyih Ma'a Zeyl, s.106)

(66)Bkz.Tuhfe-i Hattâtîn, s.707 .

(67)Ahmed Cevdet Paşa, Târih-i Cevdet,Matbaa-i Âmirre (İstanbul), 1275(1858), c.IV, s.238 .

Sicill-i Osmâni'de de Müstakîm-zâde'ye verilen maaşet "arpalık"⁽⁶⁸⁾ olarak zikredilmektedir. Buradaki ifade aynen şöyledir:

"... Şâlih-zâde Emîn Efendi meşyahatinde Bolu'da bir kazâ arpalığı verilmiştir."⁽⁶⁹⁾.

7. Ölümü _____:

Müstakîm-zâde'nin, vefatına kadar uzun süre hasta olduğu, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal tarafından ifade edilmiştir⁽⁷⁰⁾.

Ömrünü fakr u zarûret içinde geçirdiği ve ayaklarında nikrîs⁽⁷¹⁾ hastalığı zuhur ettiği de Süleyman Faik Efendi (1198-1204/1783-1789) tarafından ifade edilmiştir⁽⁷²⁾.

---

(68) Arpalık :Memurlara bir nevi munzam tahsisât, ve azil yahut tekâüd edilen mülki ve ilmî memurlara mazûliyet ve tekâüd maaşı kabîlinden verilen şey hakkında kullanılan bir tabir.(Bkz.Mehmet Zeki Pakalın,Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli.Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, c.I, s.84)

(69) Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmâni, c.III, s.87 .

(70) Bkz.İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.14.

(71) Nikrîs: Gout hastalığı.(Bkz.Medical Dictionary)

(72) Bkz.İbnü'l-Emîn a.g.e. s.20

Müstakîm-zâde, ayak ve diz mafsallarının hareketini engelleyen nikrîs hastalığına yakalandığı için evinden çıkamaz olmuştur. Ancak, bu hastalığa hangi tarihte yakalandığını ve kaç sene bu derdi çektiğini bilmemekteyiz.

Müstakîm-zâde, Hîsânü'n-Nadr Min Ahvâli'l-Hadr adlı eserinin başındaki şu ifadelerinde çektiği acıları şöyle dile getirmektedir:

﴿ ليال الجامع لهذه المناقب ..... ابو المواهب
سعد الدين سليمان امين الله ابن الحاج محمد امين ابن
الحاج محمد مستقيم و هو محبوس سقيم بالعلل المتنوعة عن
حضور الجمعة و الجماعات العويز الى اعانة بني نوعه في التوضي
لاداء واجبات انصوات بل في كل احواله و يتيم و المياه موجودة عنده
لعدم المعين فيه من امثاله فاذا تصدبت ايها المؤمن الرحيم و اعتبرت بهذه
الحالات تعلم احتياجه الى الدعوات و لا نفع لسائر المقولات ... ﴾

"Bu menkıbeleri yazan Ebu'l-Mevâhib Süleymân Sa'-deddîn b. Mehmed Emîn b. Mehmed Müstakîm, bu eseri yazdığı sırada, çeşitli hastalıkları sebebiyle uzun bir süreden beri hasta ve evine hapsedilmiş durumda olup, Cuma ve cemaate katılamaz haldedir. Farz namazları eda edebilmek için abdest almada ve bütün işlerinde bir insanın yardımına muhtaçtır. Yanında su olduğu halde, kendine yardım edecek biri olmadığından, teyemmüm etmektedir. Ey merhametli mü'min, (bu âcize) başını kaldırıp da bakarsan ve bu halleri dikkate alırsan, duâya ne kadar ihtiyacı olduğunu anlarsın. Duâdan başka hiçbir sözün faydası yoktur" (73).

---

(73)Müstakîm-zâde, Hîsânü'n-Nadr Min Ahvâli'l-Hadr (Risâle-i Hadriyye), Topkapı Ktp.No: Y 347, vr.2

Müstakîm-zâde, uzun süre hasta yaşadığını şu beyitinde de ifade etmektedir:

(من علي تعجبوا بل نقاهتي عجب)

"Benim hastalığıma şaşırıyorlar, halbuki hasta olmadığım ânıma şaşırılmalıdır"⁽⁷⁴⁾.

Kendi ifadelerinden Müstakîm-zâde'nin öğrencilerinden olduğunu anladığımız Halil b.İbrahim, üstâdı Müstakîm-zâde'nin ölüm tarihini şöyle yazmaktadır:

"....Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn, 1202/(1788) yılı Şevvâl ayının 22 nci Cumartesi günü, çok özlediği Rabî'nin rahmetine kavuşmuştur. Hz.Peygamberin anne,baba ve dedeleri hakkında yazılmış bu eserin ilk müstensihî olmayı bana nasîb ettiği ve zamanının yalvâcı olan üstâdının sohbeti ile beni şereflendirdiği için Allah'a hamd ederim.Beni tahrîr ve takrîr yoluyla ilim ve irfânından feyizlendirmiştir. Bu bilgiyi Halil b.İbrâhîm 1202/(1788) yılı Şevvâl ayının 29 ncu günü yazdı"⁽⁷⁵⁾.

---

(74) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal, a.g.e. s.14 .

(75) Bkz. Müstakîm-zâde, Sifâu's-Sudûr li'n-Nesli'n-Nûr, Topkapı Sarayı Ktp.No:Y 347, vr.32^a

Müstakîm-zâde, 70 seneyi aşan ömrünün yaklaşık 40 senesini eser te'lifiyle geçirdikten sonra, hem de Cuma ve cemaate katılamamanın ıstırabıyla 22 Şevvâl 1202/1788 Cumartesi günü vefat etmiştir. Müstakîm-zâde'nin son nefesini verdiği bu ev muhtemelen "Kürkçübaşı Ahmed Ağa Camii kurbünde" diye vafettiği evdir⁽⁷⁶⁾.

---

(76) Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn'de, kendi terceme-i hâlini anlatırken".hâlen Kürkçübaşı Ahmed Ağa Camii kurbünde ferîd ü vahîd-i bâ-tecrîd sâkin olduğum menzilde bi-'avnihi te'âlâ Dîvân-ı Hazret-i Murtażâ tesvîdine şüğl üzreyim..." demektedir (s217) . Bu da, Müstakîm-zâde'nin, Şerh-i Dîvân-ı Ali'nin yazıldığı 1183/1769 yılında bu evde yaşamakta olduğunu gösterir.

Hafız Hüseyin-i Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-Cevâmî adlı eserinde (c.I,s.187), Kürkçübaşı Ahmed Ağa Camii hakkında şu bilgileri vermektedir:" Topkapı yakınındadır. Bânîsi olan Kürkçübaşı Ahmed Beğ'in kabri Şam'dadır. Caminin sağ tarafında medrese ve sol tarafında bir mekteb vardır.Mahallesi de vardır."

Müstakîm-zâde'nin ölüm yılı hususunda hemen hemen bütün kaynaklar birlik içindedir. Ancak öldüğü gün hususunda farklı görüşler vardır:

İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin 22 Şevval Pazar günü öldüğünü söylemektedir⁽⁷⁷⁾. Müstakîm-zâde'nin Terceme-i Kânûnu'l-Edeb isimli eserinin başındaki notta da böyledir⁽⁷⁸⁾. Müstakîm-zâde'nin öğrencilerinden olduğunu kendi ifadelerinden anladığımız Halil b.İbrahim de, Müstakîm-zâde'nin 22 Şevval Cumartesi günü öldüğünü, bu tarihten 7 gün sonra, 29 Şevval günü yazdığı cümlelerle ifade etmektedir⁽⁷⁹⁾. Bizim yaptığımız hesapta ise 22 Şevval 1202 tarihi 14 Temmuz 1788 Pazartesi gününe tekabül etmektedir⁽⁸⁰⁾. Müstakîm-zâde'nin mezar taşı kitâbesinde de 23 Şevval 1202 tarihi yazılıdır⁽⁸¹⁾.

---

(77)İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, a.g.e.s.14

(78)Bkz.Müstakîm-zâde, Terceme-i Kanûnu'l-Edeb, Süleymaniye Ktp.Esad Efendi Bl.No:3182

(79) Bkz. Müstakîm-zâde, Sifâu's-Sudûr li'n-Nesli'n-Nûr, Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.347, vr.32^a.

(80)Bkz.Faik Reşit Unat, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1974.

(81) Bkz. Tezimizin "Ekler" kısmındaki mezar taşı fotoğrafı.

Müstakîm-zâde'nin ölümü, Mesâyih-nâme-i İslâm adlı eserinin sonunda da şu şekilde ifade edilmektedir :

"....Şeyh Süleymân Efendi cenâbları.....
Tokâdî Mehmed Emîn Efendi'den ahz-ı nisbet-i 'azîzân
ile begâm ve matla'u 'l-envâr hilâfet-i tarîka-i
hayri'l-enâm olup nice zaman takrîran ve tahrîran
neşr-i nâfi'ayı kıyâm ve rasâil-i 'adîde ile benâm
..... ve lezâyiz-i ekl u şurbdan şıyâm üzre iken
.....vefât itdi....."(82).

Müstakîm-zâde'nin cenazesi, Fatih Camiinde
"cem'iyet-i kübrâ" ile kılınan namazdan sonra Zeyrek
yakınlarında, Sadrâzam Pîri Mehmed Paşa'nın hayratın-
dan olan Soğuk Kuyu Camii mezarlığına, mürşidi Şeyh
Mehmed Efendi'nin ayak ucuna defnedilmiştir (83).

---

(82) Müstakîm-zâde, Mesâyih-nâme-i İslâm ,Topkapı
Sarayı Ktp.No:Y.347, vr.76^a .

(83) Bkz.Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, c.II,
vr. 347 ; İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'-
in başındaki incelemesi, s.15 .

8. Kabri _____ :

Müstakîm-zâde'nin kabri, İstanbul/Fatih ilçesi semtinde, Unkapanı köprüsünden Aksaray yönüne gelirken sağ tarafta, su kemerlerine varmadan, bu gün "Fatih Belediyesi Zeyrek Parkı" olan sahanın sağ üst köşesindeki, avlu ile çevrili küçük mezarlıktadır. Nakşibendî tarîkatı şeyhlerinden Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin, demir kafesli mezarının ayak ucundadır.

Mezar taşının başı bir sarıĝı andırmaktadır⁽⁸⁴⁾. Kitâbesi sâde fakat ifadeleri kopuk ve eksiktir. Kimin tarafından yazıldığı da belli değildir.

Müstakîm-zâde'nin mezar taşındaki kitâbe aynen şöyledir:

" Âh min-el-mevt

Allâhu sübhânehû ve te'âlâ hazretleri
merhûm ve mağfûrun leh tarîk-i Nakşbendî
Tokâdî Şeyh Mehmed Emîn Efendi
hazretlerinin hulefâsından 'ilmen
ve tarîken ve sinnen Şeyh Müstakîm-zâde
Süleymân Sa'deddîn
Efendi'nin rûhı için
'âmmeten cemî'an mü'minîn ve mü'minât
ervâhı için el-fâtiha

23 L 1202 " (85)

---

(84) Bkz.Tezimizin "Ekler" kısmındaki fotoğraf.

(85) Bkz.Tezimizin "Ekler" kısmındaki fotoğraf.

Müstakîm-zâde'nin mezar taşındaki ifadeler hususunda İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal şunları söylemektedir:

"... Müstakîm-zâde gibi bir fâzıl-ı kâmilin mezar taşına, böyle sebk ü rabtın 'ârî sözler yazılmasına ta'accüb olunur. Bu sözler Bâkî⁽⁸⁶⁾ ve Hâkânî⁽⁸⁷⁾ merhûmların kabirlerine nakş olunan kitâbeleri ihtâr ediyor. Milletiñ tenvîr-i ezhânına ve tezhîb-i lisânına çalışan zevât-ı fâzılanın mezârlarına teşvîş-i ezhân ve tehvîş-i lisân edecek sözler yazmak zevât-ı müşârun ileyhimin hademât-ı 'ilmiyyelerine karşı gâlibâ nişâne-i şükrân 'adedilmektedir(!) Ben nasıl 'tmem ta'accüb yârimin yârânına." (88).

Hüseyin Vassâf, herkese tarih yazan Müstakîm-zâde'ye kimsenin tarih yazmamasına üzüldüğünü, bu duruma, Müstakîm-zâde'nin "mestûru'l-hâl" yaşamasının sebep olabileceğini belirttikten sonra kendisi şu tarihi yazmıştır (89):

---

(86),(87) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal'in "Bâkî" ve "Hâkânî" isimleri ile kimi kastettiğini ve bu zatların mezarlarındaki kitabelerin özelliklerinin ne olduğunu tesbit edemedik.

(88) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâ-tîn'in başındaki inceleme, s.15-16.

(89) Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, c.II, vr.349.

" Hâk te'âlâ rûhânı takdîs ü taltîf eylesin
Müstakîm-zâde Süleymân-ı zamân-ı rahmetin
İtdi ihyâ nâmını İbnü'l-Emîn Maḥmûd Kemâl
Menba'-ı 'ilm ü fazîlet ol kerîmü'l-ḥaşletin
İşbu nazm-ı târîḥi Vassâf'a itdi sünûḥ
"Feyz-i Hâkdır" târîḥ-i tâmı hazretin "

(فيض حقد ر -1202)

B. ŞAHSİYETİ :

Müstakîm-zâde uzun boylu, zayıf bünyeli ve seyrek sakallı idi⁽⁹⁰⁾. Nerede iyi huylarından, güzel hasletlerinden söz edilen bir adam duysa, ona koşmayı, onunla tanışmayı, derslerinde bulunmayı çok ister, böylece ilim ve irfanını tamamlamaya can atardı⁽⁹¹⁾.

Yüksek ahlaklı idi. Gurur ve kibiri yoktu. Çok mütevazı bir insandı. Eserlerinde kendinden bahsederken

---

(90) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecmû'a-i Resâil, Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725 (Eserin başındaki not).

(91) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecmû'a , Süleymaniye Esad Ef.Bl. No: 2441, vr.65-66 .

kullandığı şu ifadeleri, onun tevazuunun enginliğinin güzel örnekleridir:

(الكامل في النقصان . . . .)

"Bütün eksiklikleri kendinde bulunduran"⁽⁹²⁾.
(أحوج عباد الله . . . .)

"Allah'ın kullarının en muhtâcî"⁽⁹³⁾.
(القاصر في اداء ما اوجب عليه المولى المنان . . .)

"Mennân olan Allah'ın farz kıldıklarının edâsında kusurlu"⁽⁹⁴⁾.

(الكسير القلب و الكثير الذنب . . .)

"Gönlü kırık ve günâhı çok"⁽⁹⁵⁾.
(خويدم العلوم . . .)

"Küçücük bir ilim hizmetkârı"⁽⁹⁶⁾.

---

(92) Bkz. Müstakîm-zâde, Silsiletü'l-Hattâtîn, Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1684/8, vr. 8^b.

(93) Bkz. Müstakîm-zâde, Serî'at-i Tarîkat, Süleymaniye, Pertev Paşa Bl. No: 625/4, vr. 42^a.

(94) Bkz. Müstakîm-zâde, İzin-nâme-i Evrâd-ı Nevevî, Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1330/5, vr. 12^a.

(95) Bkz. Müstakîm-zâde, Cihâzu'l-Ma'cûn Fi Halâsı't-Tâ'ûn, Süleymaniye, Pertev Paşa Bl. No: 625/7, vr. 10^b.

(96) Bkz. Müstakîm-zâde, Silsiletü'l-Hattâtîn, Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1684/8, vr. 8^b.

(أحقر الموجودات ...)

"Mevcûdâdın en hakîri"⁽⁹⁷⁾.

(العبد الادل ...)

"En zelîl kul"⁽⁹⁸⁾.

Müstakîm-zâde'nin, izzet-i nefesine çok düşkün bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Müderrislik imtihanında, ilmî liyakatsizliğinden değil de seyrek sakallı oluşu sebebiyle başarısız addolunmasını kabullenememiş, bir daha da böyle bir imtihana girmemiştir.

Müstakîm-zâde'nin karakterini yeren tek kişi Süleyman Fâik (1198-1254/1784-1838)'tir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal tarafından, Müstakîm-zâde öldüğü zaman henüz 4 yaşlarında bir çocuk olan Süleyman Fâik'in Mecmû'a'sından⁽⁹⁹⁾ yapılan şu nakilleri enteresan bulduğumuz için veriyoruz:

".... Müstakîm-zâde Süleymân Efendi ki wilâdeti 1131, vefâtı 1202'dir. Evkâtı fakr u zarûretle murûr ve ayaklarında nikrîs illeti zuhûr idüp çok zamân

---

(97) Bkz. Müstakîm-zâde, İlm-i Mûsîkî'ye Dair Risâle, Topkapı Sarayı Ktp.No: EH.1719, vr.2^b.

(98) Bkz. Müstakîm-zâde, Terceme-i Beyt Ez Gülşen-i Râz, Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/27, vr.

(99) Agâh Sırrı Levend, "Süleyman Faik, asıl 2 cilt olarak hazırladığı özel mecmuasıyla tanınmıştır" diyor. (Bkz. Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s.372)

kibâra ba'zı kütüb ü resâil yazmağa ta'ayyun ile ma'lûmatlı âdem olmağa, sağır u kebir elliye karîb müellefâta muvaffak olmuşdur. Şi'r u inşâsı şâyân-ı tahsîn degildir. Her neyse, kendisi kâbiliyetlüce kimesne olup, imtihâna da girmiş iken, ruûs verilmeyüp, bunca nâ-be-câ kimseler müderris olmuş iken, tarîkı 'uzemâsından bir kimesne bu âdemin ne kâbiliyyetine ve ne de ced-be-ced 'ulemâ-zâdeliğine i'tibâr ile tarîk-ı 'ilmiden tedrîs şöyle dursun, cihet-i 'ilmiyyeden ber-ramak edecek, bir ednâ cihet dahî vermediler. Nihâyet, reis ü kethüdâ vü defterdâr mansıblarında tekrâr ile Mekke-i Mükerreme'de vefât eden Seyyid Feyzullah Efendi, evâil-i hâlinde, Müstakîm-zâde'nin sâkin olduğu Şehremîni semtinde mukîm olmak münâsebetiyle hâline vâkıf olmağa, riyâsetinde şeyhulislâm bulunan "camgöz" demekle mukalleb Topkapulu Şâlih-zâde Emin Efendi'ye söyleyüp şehriyye 50 kurûş bir ma'îşet te'bîd ettirmiş ve meydân-ı ehl-i perverîde taş dikmişdir. Müstakîm-zâde'ye lâayık olan, efendî-yi mûmâ ileyhin bu âdemiyyetini bilip, takrîran ve tahrîran şükrîni edâ etmek iken, Efendî'nin oğluna bir lihye târihi ki nesren (hatt-ı şerîf-1199) 'ibâresidir, ondan mâadâ müellefâtında harf yazmayüp "Ravdatü'l-Meşâyih" ve "Silsiletü'l-Hattâtîn" ve sair eserlerinde "Topkapulu baña, tarîkımdan ferâğım mu kabelesinde te'bîd-i ma'îşet virdi" deyu zikr u şenâ ider. Sağ olsa da şuna desem ki, sen

ma'îşetten kırk sene evvel imtihâna girmişsin, müder-
ris olamamışsın. Sonra nikrîsten muk'ad olmuşsun ve çok
zamân oturduğun yerde te'lîfâta mübâşeretten ğayrı bir
işe yaramamışsın. O müddet içinde saña, tarîkîn 'uzê-
mâsından kimesne merhamet idüp yüzüne bakmamış. Kırk
sene 'ömrün fakr ile geçmiş. İşte cümlemiz bilirüz ki
saña ma'îşeti Feyzullah Efendi yaptı. Onu senâ itmeyüp
Şâlih-zâde'yi senâ itmek niçün olsun ? Bunun sebebi,
bu tarîk-ı 'ulamâ'da olanlar tarîk-ı hâcegânî'de olan-
ları çekemeyüp, onlardan kendilerine bir 'inâyet olsa
da ketm iderler. Yine tarîkları ricâline 'addederler.
Hatta ba'zî ferzâne 'ukalâsı, tarîkları 'uzemâsı sâye-
sinde metâlib-i dünyeviyelerini tahşîl idemiyerek, ta-
rîk-ı hâcegânî ricâline mürâca'at ve ekseri dahî ızhâr-ı
fakr u zarûret ile pâye mü' arpalık u akçe vü boğça
mişillu tene'umât ile mütene'îm olduklarında ebnâ-yı
cinslerinden ketm ile "veliyü'n-ni'am efendimiz ve kâdî-
'asker efendimiz himmet buyurdu" deyü tarîkleri ricâlini
uçururlar. Onlar ise 'inâyet değil, meclislerine gelen
olur ise onlara kahve içirmekte buhl iderler. Ve cümle-
si hasûd ve bed-ahlâk ve 'âlemin ni'metine hased iderler.
Kimesnede bir güzelce su bardağı bulunduğun, istemez,
leim âdemler olmağla, kimesneye himmet ü 'inâyet it-
mezler. Müstakîm-zâde bu gürûhtan olup, ancak ricâl-i
devlet-i 'aliyyenin nüfûz u ikbâlini çekemediğinden
Feyzî Efendi'nin 'inayetini ketm ile Topkâpulu'yu uçur-
muş" (100).

---

(100) Bkz. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal İnal, Tuhfe-i
Hattâtîn'in başındaki incelemesi. s.20-21 .

Süleyman Fâik'in yukarıdaki ifadelerinde samîmiyet aramanın yanlışlığı apaçık ortadadır. Kıskançlıktan kaynaklandığını sandığımız, cüretkâr ve yer yer edeb sınırlarını bile zorlayan bu çelişkili ifadelerin hiçbiri, Müstakîm-zâde gibi, dünyadan elini eteğini çekmiş, İbnü'l-Emîn'in tabiriyle "ibadet edercesine eser telif etmiş" bir kişiye asla yöneltilmemeliydi.

Biz, bu ifadelerden; Müstakîm-zâde'nin uzun süre kötürüm yaşadığını, imtihana girip te kazandırılmadığı dönemde rastgele çok kişinin müderris olduğunu, Müstakîm-zâde'ye verilen maîşetin aylık 50 kuruş olduğu gibi önemli bilgileri öğrenmiş bulunuyoruz.

Müstakîm-zâde hiç evlenmemiştir. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin hiç evlenmeyişi "..."vahâmetini tefekkür ve selâmetini tezekkür ile gâile-i âileden âzâde olması da bir çok mühim ve müfid eser vücûda getirmesinin 'avâmil-i hakîkiyyesinden 'ad olunabilir"⁽¹⁰¹⁾ şeklinde değerlendirmiştir.

İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin:

"... mütercim-i fakîr hafızahu'l-Hafîz fi tarîkatihî's-şerîfa min külli takşîr, dahî bu sene-i cedîde-i seb'în'de tekmîl-i erba'în eylemeğe karîb olmuşidim. İlâ hâzihi'l-ân vahâmetini tefekkür

---

(101) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.18.

ve selâmetini tezzekkür üzre imrâr-ı zemân idüp teeħhül
ü tezevvuce bi't-ṭab' meylân-ı nümâyân olmadı...»

".... servet-i ṭabî'at u sevret-i beşeriyet kânûn-ı
nefsânîyette munṭafî ve mürtekebâtta perhîz ile oldu-
ğım hâne-i bî-minnette ferîd u vahîd maẓhar-ı luṭf-ı
hâfî olmaḫtayım. Kaldı ki faẓâil-i izdivâc, 'abd-i
fakîrde olan mevânı'dan eḫaldır...»

dediğini nakletmektedir (102).

Müstakîm-zâde, neslinin kendinde sona ermesinin
bir eksiklik olmadığını, bıraktığı güzel eserlerinin
bu eksikliği dolduracağını şu dörütlüğü ile ne güzel
anlatmaktadır:

يقولون ذكر المرء يبقى بنسله   وليس له ذكر انا لم يكن له نسلو
فقلت لهم نسلي بدايع حكمتي   فان فاتنا نسل فانا بها نسلو

"İnsanın adı nesliyle bâkî kalır, nesli olmayan
unutulur derler. Ben de onlara, benim neslim sanatkârâne
eserlerimdir, neslimiz yoksa da onlarla tesellîmiz var-
dır, derim"(103).

---

(102) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i
Hattâtîn' in başındaki incelemesi, s.18.

(103) Bkz. a.g.e. s.19.

1. Tarîkâta İntisâbı :

Müstakîm-zâde, önce Halvetiyye tarîkatına girmiş daha sonra Nakşibendiyye tarîkatına intisâb etmiştir. (104).

Müstakîm-zâde, Halvetiyye tarîkatına, Üsküdar/ Valide Sultan Camii Vaizi İsâ-zâde Şeyh Mehmed Sâlih-i Sahavî (ö.1173/1759) vasıtası ile girdiğini şöyle ifade etmektedir:

"....Üsküdâr'da Vâlide Sultân Câmî'inin vâ'izi 'İsâ-zâde Şeyh Mehmed Şâlih Efendi vâsıtasıyla, bakıyye-tü's-selef eş-Şeyh el-Fâzıl ve'l-Kuṭbu'l-Vâsıl ve'l-Ğavsu'l-Kâmil 'Abdü'l-Ğanî en-Nablusî eş-Şâmî kudde sırruhu'l-'azîzin fenn-i Ḥadîs-i Şerîf silsilesine mamdî vü maḥtûm izin-nâme ile muntazım olup ...."(105).

Müstakîm-zâde'nin Halvetiyye tarîkatına girişi hususunda daha fazla bilgi tesbit edemedik.

Müstakîm-zâde daha sonra Nakşibendiyye tarîkatına intisâb etmiştir. Müstakîm-zâde, Nakşibendiyye tarîkatı şeyhlerinden Mehmed Emîn-i Tokâdî ile tanışmasını şöyle

---

(104) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtin'in başındaki inceleme, s.8-9.

(105) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecmû'a, Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:2441, vr.66.

anlatıyor :

"..... 'ilm-i hadîs-i Rasûl-i Hallâk u 'ilm-i Taşavvuf u Ahlâk dahî ta'allüm olunmak arzûsu câygır olup ne vecihle şûret-pezîr olur deyû müteveccih-i elçâf-hafiyye-i Bârî-yi Kadir olmuş idim. Vaktâ ki Şeyhu'l-İslâm Hâmid Efendi Medresesinin müderrisi hâcegân-ı büzürgândan bir pîr-i rûşen-zamîrin haftada iki gün medrese dersi olmak üzere 'Akâid-i Molla Celâl istimâ' ve istikmâle mübâşeretle eyyâm-ı müdâvemette, nâgâh esnâ-yı derste bir zât-ı celîlü's-şân âgâh zâhir oldı ki şahşı ma'lûmum, lâkin ebnâ-yı zemân ile 'adem-i ülfetim sebebiyle şöhreti mechlûm idi. Meğer ki bizim meclis-i dersimizden ve erbâb u tullâbından dahî kurb-ı mekân sebebiyle yegân yegân haberdâr u üstâdımız ile dahî ülfet-i kadîmesi var imiş.

"Köcâst câzibe-i tâlî'-i Süleymânî

Ki âverd be-serây-ı men ân perf-rû -râ»⁽¹⁰⁶⁾

Berâ-yı ta'zîm u tekrîm dersi te'hîr idüp ol zât-ı melekîyyü's-şifât şehbete âgaz u cûş u hurûş ve bu 'abd-i kem pâye-i bî-vâye dahî şaff-ı ni'âlde ku'ûd u hâmûş u sem'-ı cân ile güftâr-ı dürer-pârîni gûş iderdim. Esnâ-yı derste bende-nüvâzî buyurup

---

(106) "Süleymânî talihin cazibesi nerededir ki o peri yüzlüyü benim evime getirsin ? "

bu çâker-i kemtere hitâb ile kavş-ı vücûb u kavş-ı imkân u kâbe kavseyn ev ednâ ve vücûd u şuhûd bahşlerinde tatbîk-i şer'î-şerîf iderek tahkîk u ifâde ve müstemi' olan şürekâ dahî şîk u ta'zîm ile istifâde iderler idi. Netîce-i şohbette bu kemîne-i çâlâk bi'd-darûra girye-nâk olup hitâm-ı mecliste tevdi' ve teşyî' olundu . Lâkin bu kebg-i vücûd-ı nâbûd ol şehsuvâr-ı fezâ-yı vuşlatın ez-dil ü cân âvîhte-i fitrâk-i istifâdası olup nâm-ı nâmîsinden istifsâr eyledikte "Eş-şeyh Mehmed Emin Efendi budur ve câ-yı vâlâya hem sâyedir" deyu ihbâr eylediler . Meğer ki ol mağalli teşrîfinden akdem sa'âdet-hânesinde cem'-ı şem'-ı şohbeti bulunan zevâtı tevķif idüp "hayli demdir bir şikâr-ı serkeş âşikârdır ki ânı dâm-ı sa'âdete giriftâr eylemek der kârdır" deyüp ol şahbâz-ı âşiyân-ı 'irfân cenâh-ı lütf u iltifât u himmet ile pervâz u cevelân iderek medrese-i müesseseyi şikâr-gâh idüp tenezzül ü nüzûl ve 'alâ cenâh-ı's-sefer ol nükte-i dakîkayı dahî meyân-ı ihvânda nümâyân ve meclis-i dahî kaşr u şohbet-i mezkûre haşr idüp yine 'avdet buyurmuş idi. Bu 'abd-i 'âşî dahî ictimâ' u iltikâsına tâlib olup bir rûz-ı feyrûz ki Yekşenbe idi, 'ala's-seher âsitân-ı sa'âdet-hâne-i 'âlî-şânını câ-yı penâh idüp bi-lâ dakîk-ı bâb gönül evinden 'abd-i fakîri bâbında isticlâb eyleyüp haddimden birûn ikrâm ile memnûn buyurduğı şehr-i mübârek-i mevlid-i fahri'l-enâm 'aleyhi's-

şalâtü ve's-selâm 1149/(1736) senesi idi .

Bir sene ülfet-i 'âdiyye-i zemân üzere evkât güzâr olup sene-i âtiyede âdâb-ı tarîkat u 'ilm-i ahlâk ta'lîmine ibtidâ buyurduğu mecliste hayme-nişîn-i istimâ'-ı pîr-dâşlardan fakat bir tâlib-i mevcûd idi. Ketm ü ihfâ vü 'adem-i ifşâ emr idüb ba'dehû altı sene zarfında kütüb-i ehâdis-i şerîfeden İmâm Nevevî'nin Hadîs-i Erba'ini, ve Nühbetü'l-Fiker-i İbn-i Hacer bi't-temâm ve Şaḥîḥ-i Buhârî-yi Şerîfden daḥî rub'ı mertebesini, evkât-ı hâliyede kemâl-ı kere-minden ta'lîm u esrâr-ı 'ilm-i hadîs ü âsârı ve ḥurde-i erkân-ı 'azîzânı tefhîm buyurur idi. Buhârî-yi şerîfi eşnâ-yı ifâdede icazet 'inayet buyurup Ka'betü'l-muḥaddisîn eş-Şeyḥ Ahmed en-Nahlî el-Mekkî eş-Şâfi'î'den me'zûn-ı rivâyet olduğu zamânda aḥz eylediği kırk dört senedi hâvî "vureykât" nâmıyla mütedâvel-i eyâdî-i sîkât olan sened-i şerîfi mamdî vü maḥtûm bu fakîre daḥî 'atâ vü du'â buyurmuş idi"(107)

Müstakîm-zâde'yi, Hadis ve Tasavvuf ilimlerini öğrenmeyi çok arzuladığı bir zamanda, sorduğu sorularla etkisi altına almayı başaran Tokâdî Mehmed Emin Efendi (1075-1158/1664-1745) Eyüp Camii civarındaki Ahmed-i Buhârî Tekkesinde şeyh idi⁽¹⁰⁸⁾. Müstakîm-zâde, bu dergâhta yedi sene kalmıştır. İcazet almasından iki sene

---

(107) Bkz. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.9-10.

(108) Bkz. Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.401 .

sonra da, Şeyh Mehmed Emîn-i Tokâdî 1158/1745 senesinde vefat etmiştir.

Müstakîm-zâde, "beni bu rabbânî âlim yetiştirdi, terbiye etti " (109) ifadesiyle kendisine bağlılığını gösterdiği şeyhi Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin vefatından çok etkilenmiştir. Müstakîm-zâde, şeyhinin ölümü üzerine açığa çıkan duygularını manzum tarihleri ve terkîb-i bendi ile dile getirmiştir.

Müstakîm-zâde, şeyhi Mehmed Emîn-i Tokâdî'yi, onun mezar taşına kitâbe olan aşağıdaki şiirinde şöyle methetmekte ve sonunda ölüm tarihini vermektedir:

" GÜLSİ tân-ı Nakşibendî'den yine tîğ-ı ecel
Bir gül-i şad-bergî kaḫittî hezâr âh u enîn
Ya'nî Tokâdî Efendi hem Muhammed nâm-dâş
'Ârif-i bi'llâh , Emîn-i sırr-ı Rabbi'l-'âlemîn
Mürşid-i rân-ı hidâyet ḫâcagânın erşedi
Vâkıf-ı sırr-ı ledün 'ilme'l-yakîn 'ayne'l-yakîn
Murg-ı rehber olduğu aḫrâra pes ma'rûf idi
Zât-ı ma'sûmu'l-irâde zü'l-cenâheyn-i zemîn
Sıyyemâ bâğ-ı ḫadîs-i Aḫmed'in naḫlî idi
Yek-be-yek dest-i kerâmetle olup ḫil'at-güzîn
Eyleyüp ḫabs-i nefes ḡavvâş-ı baḫr-ı lâ-yezâl
Buldı dürr-i vaşlı erdi aşla fe'inden hemîn

---

(109) Müstakîm-zâde, Necelletü'n-Nisâb, vr.162^b .

Aşdikâdan pençe-i şîr-i ecel dûr eyledi
Ola Şiddîk'ın karîni şîr-i Hakk'la hem-nişîn
Peyk-i vahdet sırr-ı pâkinden okur târîhini
Oldı lâhûta revân Allâh deyûp rûh-ı Emîn "(110)
(اولدى لاهوته روان الله ديوب روح امين) = 1158)

Müstakîm-zâde'nin Nakşibendî tarikatındaki faali-
yetleri hakkında fazla bilgi bulamadık. Ancak, Ebu'l-
Muhtâr İbrâhîm b. Tâhir İbrâhîm b. Mustafa b. İbrâhîm
isimli şahıs, Müstakîm-zâde'nin Serhu Hizbi'l-Hıfz
adlı eserinin sonunda :

"..... ve minhûm üstâdî ve vesîletü isnâdî
Sa'deddîn Süleymân b. Mehmed b. Mehmed Müstakîm, ol
dahî eş-şeyh Hâce Mehmed Emîn-i Tokâdî cenâbından
onlar dahî....." (111) diyerek Nakşibendiye şeyh-
lerini sıralamaktadır. Bu ifadelerden Müstakîm-zâde'
nin şeyhliği açıkça anlaşılmaktadır.

Müstakîm-zâde'nin öğrencileri ve Müstakîm-zâde'
den kimlerin icâzet aldığı hususlarında tatminkâr bil-

(110) Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin mezar taşındaki kitâbe
hakkında Müstakîm-zâde aynen şöyle demektedir:

"... Senk-i mezârında bu 'abd-i fakîrin kaleminden
ser-zede târîh, 'imâd-ı Rûm, Reîsü'l-etıbbâ Kâtib-zâde-i Âtiyyü'z-
zîkr merhûmun kalemiyle nüviştedir ki beyt-i târîhi budur:

Peyk-i vahdet şırr-ı pâkinden okur târîhini
Oldı lâhûta revân Allah deyûp rûh-ı Emîn.1158 "(Bkz.
Tuhfe-i Hattâtîn, s.401). Mezar, tarafımızdan yerinde ince-
lenmiş olup İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal'in naklettiği "...Allah
deyu rûhu'l-Emîn " ibaresinin yanlış olduğu görülmüştür. İbnü'l-
Emîn'in ifadesi için bkz. Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki ince-
leme, s.11 .

(111) Müstakîm-zâde, Serhu Hizbi'l-Hıfz, vr.38.

gimiz yoktur. Ancak, Ârif lakabıyla bilinen Mehmed Sa'îd-i Hıfzî isimli bir şahsın 1207/1792 senesinde yazdığı bir icâzet-nâmede :

"... Müstakîm-zâde diye bilinen eş-Şeyh el-'âlimu'l-âmil, el-'ârifu'l-kâmil, el-mükemmel, Ebu'l-mevâhib Süleymân Sa'deddîn b.Mehmed Müstakîm'in bana verdiği Ahmed-i Nahlî'nin icâzetini ben de Halîl-i Sünbülî b. İbrâhîm-i Didârî'ye verdim" denilmektedir⁽¹¹²⁾.

2. Hadîs Râvîliği _____ :

Müstakîm-zâde, yedi sene süreyle, Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin dergâhında ve himâyesinde ilim ve irfânını geliştirdikten sonra hadîs rivâyet etme icâzeti almıştır. Biz bunu, Müstakîm-zâde'nin:

".... Buhârî-yi şerîfi esnâ-yı ifâdede icâzet inâyet buyurup, katbetü'l-muhaddisîn eş-şeyh Ahmed en-Nahlî el-Mekkî eş-Şâhî'î'den me'zûn-ı rivâyet olduğu zamanda ahz eylediği kırk dört senedi hâvî "vureykât" nâmıyla mütedâvel-i eyâdî-i şikât olan sened-i şerîfi mamdî ve mahtûm bu fakîre dahî 'atâ ve du'â buyurmuş idi" (113) şeklindeki ifadelerinden anlamaktayız.

---

(112)^{Bkz.} Müstakîm-zâde, Mecmû'a, Süleymaniye, Esad Ef.Bl. No: 3680, vr(Mecmûanın en son varagında) .

(113) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.9-10.

Müstakîm-zâde, Serhu Hizbi'l-Hıfz adlı eserinde icâzet alması ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

".... bu hizb-i lâtif u harz-ı şerîfi şeyhim u üstâdım , eş-Şeyh cemâlü'l-milleti ve'd-dîn, Ebu'l-Emâne, Hâce Mehmed Emîn b. Hasen et-Tokâdî en-Nakşîbendî cenâbı bu bende-i müstebende 1156/(1743) târihi ile müverreh vureykât nâm sened-i şerîf-i hadîs'i mamdî vü mahtûm 'inâyet buyurdukda ta'lîm u izn u nefes buyurmuşlardır "(114) .

Bu ifadelerin devamında Müstakîm-zâde, bu hadîs rivâyet etme silsilesinin kimler vasıtası ile kendine ulaştığını zikrederken şu isimleri saymaktadır:

1. el-İnâm en-Nevevî (ö.676/1277)
2. el-Bedr er-Rabbânî
3. İbn Ebî Şerîf
4. 'Abdü'l-Vahhâb eş-Şa'rânî (ö.1565)
5. 'Ali eş-Şinnâvî
6. eş-Şeyh Ahmed
7. Muhammed Setîha
8. 'Ali b. Ebî Bekr b. Cemâl el-Ensârî
9. Ahmed en-Nahîfî el-Mekkî (ö.1130/1717)
10. Mehmed Emîn-i Tokâdî (ö.1158/1745)
11. Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn

---

(114) Müstakîm-zâde, Serhu Hizbi'l-Hıfz, Süleymaniye Esad Ef.Bl.No:1330/6, vr.38

İmâm-ı Nevevî ile arasındaki mesafeyi "... meyânımızda dokuz vâsıta bulunmuş oldu"⁽¹¹⁵⁾ diyerek anlatan Müstakîm-zâde, şeyhi Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin elde ettiği Hadîs Rivayet Etme İcâzeti'nin kendisine intikali hususunda da şöyle demektedir :

"Hâce Muhammed Emîn b. Hasen b. Ömer ..... yüz yigirmi yedi târifinde tekrâr 'azm-i hicâz idüp hâtîmetü'l-muhaddisîn Hâfız Ahmed-i Nağlî-yi Mekki'den rivâyet-i Hadîse "vureykât" ismiyle be-nâm elli kadar silsileyi hâvî icâzet-nâme ile müselsel-i ruvât-ı Hadîs-i Şerîf dahî olmuşlar ki anların dahî me'zûnlarından bu eyyâmda bu 'abd-i fakîr'den ğayri ol silsile-nâme ile me'zûnları yokdur..."^(115/1).

3. İlmî Kişiliği :

Müstakîm-zâde'nin ilmî kişiliği hakkında biyografi kitaplarında farklı ifadeler kullanılmıştır. Konumuza ışık tutması için bu ifadelerden bazılarını sunuyoruz:

"... İstanbul'da yetişmiş erbâb-ı kalemin en muktedirlerinden, en çalışkanlarından sayılmıştır"⁽¹¹⁶⁾.

"... İlmî her dalında katkıda bulunmuş bir âlimdir"⁽¹¹⁷⁾.

"... Son devir Osmanlı şâirlerindedir"⁽¹¹⁸⁾.

"... Büyük Türk müfessiridir"⁽¹¹⁹⁾.

"... Son devir âlimlerinden ve Nakşibendiye şeyhlerinden, ... ilmî irfânına gâlib bir zattır"⁽¹²⁰⁾.

---

(115) Bkz. Müstakîm-zâde, Şerhu Hizbi'l-Hıfz, vr.38 .

(115/1) Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.401.

(116) Muallim Nâci, Esâmî , s.292.

(117) Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cemu'l-Müellifîn, c.IV, s.266 .

(118) Şemseddîn-i Sâmi, Kâmûsu'l-A'lâm, c.IV, s.2620.

(119) Ö.Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, DİB Yay.

Ankara 1962, VII.cüz, s.552 .

(120) Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, c.I, 168 .

"... Din âlimlerinden, mutasavvıfeden, felsefecilerden, tarihçilerden, edebiyatçılardan, şâirlerden, dilcilerden ve hattatlardandır⁽¹²¹⁾.

"... Edebiyatçı ve tasavvuf erbâbındandır⁽¹²²⁾.

Bazı yazarlar da Müstakîm-zâde'yi şu şekilde vasfetmektedirler :

"...eş-Şeyh, el-âlimu'l-şâmil, el-ârifu'l-kâmil, el-mükemmel ...⁽¹²³⁾.

"...âlimun müşârikun fi envâ'in mine'l-'ulûm⁽¹²⁴⁾.

"... âlim-i fâzıl ...⁽¹²⁵⁾.

"... Yektâ süvâr-ı meydân-ı hakâyık u maârif u zînet-i efrûz-ı sâha-i fûnûn-ı avârif...⁽¹²⁶⁾.

---

(121) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, a.g.e., 29-30

(122) Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-ârifin, c.I, s.405.

(123) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecmû'a, Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:3680, vr.(Mecmû'a'nın sonunda)

(124) Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cemu'l-müellifin, c.IV, s.266

(125) Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, c.III, s.87

(126) Müstakîm-zâde, Terceme-i Kanûnu'l-Edeb, Süleymaniye Esad Ef.Bl.No: 3182 (Eserin başında).

".... Ğûte-zen-i bihâr-ı 'ulûm u mecmû'a-i
matârif-i fûnûn, gencîne-i laţâif u zarâif, vâzî'î.
aşlı's-şir ve'l-inşâ ...» (127'î)

Müstakîm-zâde için söylenmiş bu ifadelerden kolayca anlaşılacağı gibi onun ilmî kişiliği bir iki kelime ile sınırlandırılmıyacak kadar geniş boyutlardadır. Müstakîm-zâde, çok müstesnâ bir kişiliğe sahiptir. Ulemâ soyundan olması, iyi bir tahsil görmesi, zamanın meşhur hocalarından ders alması Müstakîm-zâde'nin bu noktaya ulaşmasını hazırlayan faktörlerdendir.

Müstakîm-zâde, çocukluğundan ölümüne kadar ilim öğrenme, öğretme ve eser te'lifinden başka bir işe mesâî ayırmamış, maddî ve manevî bütün zevkleri ilimde bulmuştur. Zarûrî ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar az bir meblağla yeti nerek, servet temini ve refah sevdasına düşmemiş, kendini ilme ilim için adanmıştır. Bıraktığı nâdîde eserleri bunun en güzel delilidir.

Müderislik imtihanında, ilmen müstahak olduğu halde, sakalının seyrekliği bahane edilerek başarısız sayılması ona bıçaksız boğazlanma derecesinde üzüntü vermiştir. Bu durumda, ismini duyurabileceği, belki de kendine gadîrlik edenleri tarih önünde mahkûm edebileceği tek yol olarak eser telifine başlamıştır.

(127'î) Müstakîm-zâde, Devhatü'l-Mesâyih Ma'a Zeyl
s.2 (Manâsı: İlimler denizinin dalgıcı, fenlerin ma'rifetle-
rinin mecmuası, zerâfetlerin ve letâfetlerin hazinesi, şiir
ve inşanın temelini koyan...)

Müstakîm-zâde'nin en büyük eserleri biyografi türündedir. Binlerce kişinin hayatını, isim, künye ve lakabını, eserlerini mümkün olduğu kadar ve doğru olarak yazmayı başarmış olması onun ilmî seviyesinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Pek çok ilmî sahada yazdığı, şerh yahud tercüme ettiği eserleri tezimizin ilgili bölümünde incelenince, bu sözlerimizde ne kadar haklı olduğumuz görülecektir.

Müstakîm-zâde, sosyal ilimlerin hemen hemen hepsine, kıymetli eserleriyle katkıda bulunmuştur. Bu eserlerin çoğu Türkçedir. Arapça ve Farsça olarak yazdıkları da vardır. Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye kazandırdığı tercümeleri ise çoktur.

Müstakîm-zâde'nin ilmî kişiliğinin yüceliğine, yazdıklarının güvenilirliğine olumsuz yaklaşan hiçbir araştırmacı yoktur. Bu kanaatimizin tek istisnâsı Bursalı Mehmed Tâhir'dir; Osmanlı Müellifleri adlı eserinde, Müstakîm-zâde'den söz ederken "... ilmi irfânına galib bir zattır" demiş olmasını yadırgayan İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal "...Bursalı Mehmed Tahir Beg merhûmun, Müstakîm-zâde hakkında, "ilmi irfânına gâlib bir zâtdır" hükmünü virmesinin hangi esâsa müstenid olduğunu keşf idemediğinden ihtiyâr-ı sükûtı evlâ gördüm"^(127/2) demektedir.

---

^{(127/2) Bkz.} İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki incelemesi, S. 27.

Müstakîm-zâde, Nakşibendîyye tarîkatı şeylerinden Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin dergâhında hizmet etmeye başlayarak nefsinî terbiye etmeyi ve böylece irfanını yüceltmeyi amaçlamıştır. Çünkü, Müstakîm-zâde:

".....'ilm-i ḥadîs-i Rasûl-i Ḥallâk u 'ilm-i Taşavvuf u Ahlâk dahî ta'allüm olunmak arzûsu câygîr olup ne vecihle şüret-pezîr olur deyu müteveccih-i eltâf-ı ḥafîyye-i Bârî-yi Kâdir olmuş idim...»(128)

demektedir.

Müstakîm-zâde, şeyhinin ölümünden sonra bu tarîkata şeyh olmuştur.

Müstakîm-zâde'ye Fâzıl-ı Kâmil , el-'Âlimu'l-tâmil , el-'Ârifu'l-Kâmil , el-Mükemmel , 'âlim-i fâzıl "Yektâ süvâr-ı meydân-ı hakâyık / Hakikatler meydanının biricik süvârisi " gibi sıfatlar atfedilmiş olması Müstakîm-zâde'nin Tasavvuf âlemindeki seçkin yerine bir işarettir.

---

(128) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki incelemesi, s. 9-10 .

a. Hattatlığı _____ :

Müstakîm-zâde, Fındık-zâde İbrahim Efendi(ö.1165/1751), Kâtip-zâde Mehmed Refî' Efendi(ö.1183/1769), Eğri-kapılı Mehmed Râsım Efendi(ö.1169/1755) ve Dede-zâde Seyyid Mehmed Efendi(ö. ?) gibi ünlü hat üstatlarından ders aldığı bizzat kendisi ifade etmektedir⁽¹²⁹⁾.

Müstakîm-zâde, Sülûs ve Nesih hattı Eğrikapılı Mehmed Rasîm'den, Ta'lîk hattı ise Fındık-zâde İbrahim Efendi'den meşketmiştir⁽¹³⁰⁾.

Müstakîm-zâde, müderrislik imtihanında başarısız addolununca, geçimini temin edebileceği bir maaştan da mahrum edilmiştir.

Hattatlık, Müstakîm-zâde için yegâne geçim kaynağı olmuştur. Bizi bu sonuca ulaştıran, Müstakîm-zâde'nin:

"..... mehmâ emken medâr-ı ma'âşım olan hatt-ı mâ yukra' tedârik olunmuşdur..."⁽¹³¹⁾
ifadesidir:

Müstakîm-zâde, çok hızlı yazı yazdığını ve bu sebeple kendisinin de "serî'u'l-kitâbe" sıfatı ile muttasıf olduğunu Mecelletü'n-Nisâb'ında bildirmektedir⁽¹³²⁾.

---

(129) Bkz.Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.216; Müstakîm-zâde, Mecmû'a, Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:2441, vr.65-66 .

(130) Bkz. a.g.e.ler.

(131) Bkz.Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn,s.216.

(132) Bkz.Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb,vr.253^a.

Devrinin meşhur hattatlarından olan Müstakîm-zâde'nin çeşitli eserleri istinsahından başka para kazanmak için çeşitli levhalar yazıp yazmadığını tesbit edemedik.

b. Tarihçiliği _____:

Müstakîm-zâde, ebced hesâbıyla tarih düşürmede çok meşhurdur. Hayatı boyunca pek çok kişiye doğum, ölüm vs. tarihleri yazmıştır.

Müstakîm-zâde, yazdığı, şerh ya da tercüme ettiği eserlerinin pek çoğunun yazılış tarihini, o esere verdiği isimde gizlemeyi başarmıştır. İleride, Müstakîm-zâde'nin eserleri incelenirken bu hususlara işaret edilecektir.

Müstakîm-zâde'nin tarihçiliğinin en nâdide örnekleri, on iki binden fazla lakap, künye ve nisbetin yer aldığı Mecelletü'n-Nisâb isimli eserinde mevcuttur ⁽¹³³⁾.

Tarih düşürme, Müstakîm-zâde'de âdetâ bir tutkudur; doğum, ölüm gibi tarihleri belirlemek için seçtiği lafızlarda, sözkonusu kişilerin özelliklerini hatırlatacak pek çok motifin bulunması dikkat çekicidir.

---

(133) Müstakîm-zâde'nin tarihçiliğinden, onun ebced hesabıyla tarih düşürmedeki ustalığı amaçlanmıştır.

Müstakîm-zâde, tarihlerinde, Arapça, Farsça ve Türkçe kelime, terkîp veya cümleleri ustalıkla kullanmıştır.

Müstakîm-zâde, tarihlerini söylemeden önce gerekli edebî ikazını şu şekillerde yapmaktadır:

".....vulide bi-târîh .....; mâte bi-târîh....; .....errehtu lehû bi-lafz .....; .... errehtu lehu teberruken bi-hâzihi'l-cümle..... "

İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin tarihçiliğinden bahsederken:

".... Hâzret-i müellif, her şeye ebced hesâbıyla târîh söylemek merakında olduğundan, müstensihler, târîh beyitlerini ve cümlelerini, bâ-huşûş rakamlarını, 'Arabî vü Fârisî 'ibârât u eş'ârı ekseran yanlıs yazmışlardır" demektedir⁽¹³⁴⁾.

Şimdi, Müstakîm-zâde'nin tarihlerinden seçtiğimiz örnekleri sunuyoruz :

a) Bektâşiyye tarîkatı şeyhi Hacı Bektâş-ı Velî'nin ölüm tarihi "Bektâşiyye- كتاشيه -738/1337" kelimesi ile tesbit edilmiştir⁽¹³⁵⁾.

---

(134) Bkz. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.84.

(135) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.145^b.

b) Şam'lı Bedrü'd-dîn eş-Şâfi'î'nin ölüm tarihi "Bedru 'ilmin fi'ş-Şâm kad efelâ - بدر علم في الشام قد افلا " (Şam'daki ilim dolunayı sönmüştür) cümlesi ile 1034/1624 olarak belirlenmiş ve o şahsın ilmi seviyesine telmih edilmiştir⁽¹³⁶⁾.

c) Osmanlı Devletinin kuruluş tarihi, kurucusu Osman Bey'e de işaretle "Evvelâ 'Osmân- اول عثمان -699/1299" terkibiyle ifade edilmiştir⁽¹³⁷⁾.

d) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercemesi sâhibi Mecdî-yi Edirnevî'nin ölüm tarihi "Mecdî lehû rahmetü Rabbın Mecdîn- / مجدى له رحمة رب مجيد (Kendinde, Mecdî olan Allah'ın merhameti olan Mecdî)-999/1590" cümlesi ile belirtilmiştir⁽¹³⁸⁾.

e) "Çâresiz" mahlaslı, Sakız'lı bir zâtın ölüm tarihi Türkçe bir ibareyle "Sakızlı Şeyh- ساقزلي شيخ 1118/1706" olarak tesbit edilmiştir⁽¹³⁹⁾.

f) Şîrâz'lı bir şair olan "Ehlî" nin ölüm tarihi de Farsça olarak "Pâdişâh-ı şu'arâ bûd Ehlî - بادشاه شعرا بود اهلي (Ehlî, şâirlerin pâdişâhı idi) 942/1535" cümlesi ile belirtilirken, onun şairlik derecesine de işaret edilmiştir⁽¹⁴⁰⁾.

---

(136) Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.149^a, str.14 .

(137) Bkz. A.g.e. vr.407^a, str.3 .

(138) Bkz. A.g.e. vr. 384^b, str.27 .

(139) Bkz. A.g.e. vr. 165^a, str. 17 .

(140) Bkz. A.g.e. vr. 125^a, str. 5 ,

c. Şairliği :

Müstakîm-zâde şiiri sevmiş, şiir yazmış, şiirle ilgili olarak el-İstılâhâtü's-Si'riyye diye bir kitap bile vücûda getirmiştir. Ancak, eski şairlerin çoğunun divan tertip etmesi âdet olduğu halde, mürettep bir divan meydana getirmemiştir. Şiirlerinin toplandığı bir mecmû'ası da yoktur.

Pek çok kasîde, rubâ'î ve beyitin tercüme ve şerhini yapmış olan Müstakîm-zâde'nin şiiri sevdiği muhakkak olduğu kadar, şiirde kâbiliyetli olduğu da kesindir.

Süheylî⁽¹⁴¹⁾ (d.1114-ö.1185)'nin 'Ayniyye adlı münâcâtını 17 beyit halinde nazmen Türkçeye tercemesi⁽¹⁴²⁾;

---

(141) Süheylî (Abdurrahmân b. 'Abdillâh) : Endülüs'te bir köye nisbetle "Süheylî" denilmiştir. 17 yaşında gözleri kör olduğu için "Ayniyye" adlı münâcâtını yazmıştır. "Ravdu'l-Ünf" adlı eserin sahibidir. (Bkz. Mecelle-tü'n-Nisâb, vr. 263^b; Abdullah Develioğlu, Büyük İnsanlar, s. 459 .)

(142) Müstakîm-zâde'nin, Şerh-i 'Ayniyye-i Süheylî isimli bu eseri hakkında , tezimizde "Eserleri" bölümünde geniş bilgi verilecektir. .

23 beyit halinde tanzîm ettiği Kasîde-i Emriyye⁽¹⁴³⁾'si; Mehmed Emin-i Tokâdî'ye mersiye olarak yazdığı 96 beyitlik Terkîb-i Bend'i⁽¹⁴⁴⁾ vardır.

Müstakîm-zâde, Divân-ı Hazret-i Ali olarak bilinen Nehcü'l-Belâğa⁽¹⁴⁵⁾ isimli eseri Arapça'dan Türkçe'ye nazmen tercüme etmiştir⁽¹⁴⁶⁾. Bazı kaynaklarda bu tercümenin çok mükemmel olduğu da yazılıdır⁽¹⁴⁷⁾. Ancak Müstakîm-zâde bu manzûm tercüme yapıırken, büyük ölçüde Salâhî (ö.1197/1782)'nin tercümesinden istifade etmiştir⁽¹⁴⁸⁾.

---

(143),(144) Müstakîm-zâde'nin Kasîde-i Emriyye ve Terkîb-i Bend'i hakkında geniş bilgi, ileride Müstakîm-zâde'nin eserleri incelenirken verilecektir.

(145) Bu eser Şerifu'r-Radıy'indir .

(146) Müstakîm-zâde'nin bu eseri şerhiyle birlikte Serh-i Divân-ı 'Ali ismiyle basılmıştır: Bulak Mat. Kahire 1255/(1839).

(147) Bkz. Müstakîm-zâde, Tercemetü'l-Müntehab Min Divân-ı Seyyidinâ 'Ali b. Ebî Tâlib, Dımışk 1312,s.2 .

(148) Bkz.Müstakîm-zâde, Serh-i Divân-ı Ali,s.4; Mehmed Akkuş, Salahaddîn-i Ussâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri,A.Ü. Sosyal Bilimler Enst.1985 (Basılmamış Doktora tezi), s. 244 .

Müstakîm-zâde'nin Serhu Divân-ı 'Ali isimli eserinden seçmeler yapılarak Tercemetü'l-Müntehab Min Divânı Seyyidinâ 'Ali b.Ebî Tâlib ismiyle 1312/1894 senesinde Şâm'da basılan eserin önsözünde "Hâlid" imzasıyla şu ifadeler yer almaktadır:

".....'Ali b.Ebî Tâlib Kerreme'llâhü vechehü ve Râdiya'llâhü'anhu Efendimiz Hazretlerinin işbu Divân-ı Belâgat-'Ünvânı, cennet-mekân Sultân 'Abdü'l-Hamîd Hân-ı Evvel 'asrının fuzalâ-yı kirâmından Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi tarafından Türkçe mükemmel şerh ve her beyti nazmen terceme edilerek Bin ikiyüz elli beş (1839) senesinde Kâhire'de tab' olunmuş ve nüsha-ı matbû'ası şimdiki hâlde 'adîmü'l-vücûd hükümünde bulunmuş olmasıyla aşhâb-ı merâk lâyıkıyla istifâde idememektedir. Bu kerre herkesin ve bâ-huşûş mekâtib-i 'âliyye şâkirdâniyle 'Arabî vü Türki tercemesiyle mütevâğgil olan zevâtın istifâdesi için intihâb olunan ebyât ile yalnız her beyitin zeyrinde Türkçe terceme-leri derc edilmiş ve şerhi tayy idilerek yalnız şerh-i mezkûr üzerine o vaktin 'ulemâ vü fuzalâsı taraflarından taşdik ü tahsîn yolunda 'Arabî vü Türkiyyü'l-'ibâre tevşih olunan takrîz-nâmelerin dahî derci münâsib görülmüşdür. Hâlid ." (148/1).

(148/1) Müstakîm-zâde, Tercemetü'l-Müntehab Min Divânı Seyyidinâ 'Ali b.Ebî Tâlib, s.2 .

Müstakîm-zâde'nin şiir ve inşâsını şâyân-ı tahsîn bulmayan Süleymân Fâik'e, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal şu cevabı vermektedir:

"... Süleymân Fâik Efendi, Müstakîm-zâde'nin şi'r ü inşâsıⁿ şâyân-ı tahsîn 'ad itmekte haklı olabilir. Lâkin, mebâhîs-i mütenevvi'aya dâir muhakikâne, müdakkikâne eserler yazan, şervet-i 'ilmiyyesinin zekâtını ma'a ziyâdetin tevzî' iden bir müellif-i kerem-kârdan sırf şi'r ü inşâyâ şarf-ı hayât iden meşâhîr-i üdebâ vü şuarâ derecesinde şi'r ü inşâ istemek muvâfık-ı edeb ü inşâf olamaz. Müstakîm-zâde'nin ba'zı cümlelerinde ta'kid ü za'f-ı te'lif gibi edebî kuşûrlar ve kelimeler arasında rabtsızlıklar görülür ve istihrâc-ı ma'nâda ba'zan zahmet çekilir..... Tuhfe-i Hattâtîn'de teşâdüf edilecek olan sebk ü rabt hataları muşahhîhin dikkatsizliğinden mütevellid olmadığını bu vesile ile enzâr-ı kârifine arz ederim. Müellifin tarz-ı ifâdesini, nakâiş-i tahrîriyyesini, hattâ imlâsını tebdil u taşhîh etmeğe bi't-ı tab' hakkımız yoktur." (149)

Müstakîm-zâde'nin şiirleri, kanaatimizce, onun edebiyatçılığından çok ilmi seviyesinin yüksekliğine delâlet etmektedir.

---

(149) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.23.

Müstakim-zâde, kendisinden Sülüs ve Nesih hattı meşkettiği üstâdı Eğrikapılı Mehmed Râsim'i şöyle med-
hetmektedir:

" Ser-levha-i şâhnâme-i ma'ârif
'Ünvân-ı berât-ı fazl ü 'ârif
Râsim-i mersûm o zât-ı emced
Hem-nâm-ı habîb-i Hâk Muhammed
'Ayfîne-i tab'ı münceîdir
Bin-şûret-i ma'rifet celîdir
Manzûrî olan nice eserde
"Hakkâ" keteb'okudı hünerde
Haţtını göreydi İbn-i Bevvâb⁽¹⁵⁰⁾
Ona yazılırdı hâcib-i bâb
Olurdu haţın edeydi seyrân
Bin çeşm ile İbn-i Mukle⁽¹⁵¹⁾ hayrân

---

(150) İbn Bevvâb : 'Ali b.Hilâl el-Bağdâdî'-
dir. Hattatlığı Muhammed b.Esed'den öğrenmiştir. Daha
sonra İbn-i Mukle'nin metodunu geliştirmiştir. Babası
Büveyhiyye Devleti meliklerinin kapıcısı olduğu için
"İbn-i Bevvâb" diye tanınmıştır. Bağdâd'ta ölmüştür.
İmam Ahmed b.Hanbel'in yanında medfundur (Bkz.Mecelletü'n-
Nisâb, vr.14^b),

(151) İbn Mukle : Muhammed b. 'Ali b. Hasan b.
Mukle'dir. Dili ve elleri kesilerek 328/939 tarihinde
öldürülmüştür. Eceli ile öldüğü de söylenmektedir. Büyük
hat üstadıdır (Bkz.Mecelletü'n-Nisâb, vr.52^{a-b}).

Gülberg-i hurûfî zîver-i ser
Her noktası dürr-i izzet-efser
Şeyh⁽¹⁵²⁾ u Dede⁽¹⁵³⁾'ye sülûste sâlis
Eslâf-ı hünerverâna vâris
Reyhânî'de etse meşk-i hâme
Reyhâna döner sevâd-ı hâme
Her noktası dürr-i pür-şafâdır
Her kıt'ası kıt'a-i cevâhir
Kıt'asını görse ola mebhût
Hem-senk ola mı ânınla yâkût
Her karalama olup siyah nûr
Her kıt'a midâd-ı merdüm-i hûr
Etse kalemi sevâd-kârî
Temgâ-zen ola Karahisârî⁽¹⁵⁴⁾

---

(152) Seyh : Şeyh Hamdullah b. Mustafa Dede'dir. Kibletü'l-küttâb ve kudvetü ehli'l-hat'tır. Amasyalıdır. Şeyh Efendi diye bilinir. 840/(1436) senesinde dünyaya gelmiştir. Hayreddîn-i Mar'aşî'den Sülûs ve Nesih hattı meşketmiştir. 926/(1519) senesinde vefât etmiştir. İstanbul'da Karacaahmet civarında medfundur. (Bkz. Tuhfe-i Hattâtîn, s.185)

(153) Dede : Hakkında hiçbir bilgi bulamadık.

(154) Karahisârî : Ahmed Şemseddîn-i Karahisârî'dir. Sülûs ve Nesih hattı Yahyâ es-Suffî'den teşessuk etmiştir. Doksan yaşlarında iken 963/1555 senesinde ölmüştür. Şu beyit onun için söylenmiştir:

Kilgindeki şîve-i zêrâfet
Ehl-i dili ide vaqf-ı hayret
Kilgi gibi bâd-pâ bulunmaz
Hakkâ ki ğubârı fark olunmaz
Taḥsîn-i taḥsîn tebâreka'llâh
Üstâd-ı şarây-ı şâh-ı âġâh " (155)

Müstakîm-zâde'nin şiirlerindeki ifâdeler genellikle kolay anlaşılabilir türdür. Üslûbu ise akıcı bir niteliğe sahiptir ve okuyucuyu beyitlerin devamını okumaya sevkeder. Müstakîm-zâde, telmîh sanatını çok iyi kullanmaktadır. Bunun en güzel örnekleri yukarıdaki medhiyesindedir.

Müstakîm-zâde'nin şu münâcâtı, Devha-i Meşâyih-ı Kibâr adlı eserinin başında kayıtlıdır:

" Yâ Rab, kalemim müy-ı fenâ'dan şakla
Tahrîrimi ta'n-ı süfehâdan şakla
Tevfikin idüb kande gidersem bana rehber
Şehrâh-ı şerî'atte ḡatâdan şakla " (156)

"Hatt-ı hûb içre beyâza çıkararak kendi özünü
Yazının Karahisârî'dir ağardan yüzünü "
(Bkz. Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.94).

(155) Bkz. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.8 .

(156) Müstakîm-zâde, Devha-i Meşâyih-ı Kibâr, Süleymaniye Esad Ef.Bl.No:2441/1 . (Bu kıta rubâîdir.Vezni, rubâînin Ahreb kalıbından olup "mefûlü mefâîlü mefâîlün fa" dir. Üçüncü mısraın farklı vezinden olması tabii olmakla birlikte fazlalık ihtiva etmektedir.)

Müstakîm-zâde, bir şiirinde de, kendi zamanına kadar gelip geçen Osmanlı Sultanlarını, tahta geçiş sırasına göre şöyle anlatmaktadır:

" Devlet-i âl-i 'Osmân

Bu devlet-i evvelâ 'Osmân ba'dehu Orhân
Murâd u Yıldırım, oldu Muhammed'le Murâd hânân
Olup Fâtih Muhammed Hân mükerrer vâlidî birle
Veli Hân Bâyezîd ile Selîm, oldu Süleymân hân
Selîm ile Murâd oldu Muhammed, Ahmed-i evvel
Mükerrer u beyinde oldu pâdişâh 'Osmân.
Murâd-ı râbî', İbrâhîm, Muhammed Hân, Süleymân'dır
Şeh oldu Ahmed ile Mustafâ, Ahmed'le Mahmûd hân
Daî 'Osmân-ı şâlis, Mustafâ-yı şâlisî'l-ahyâr
Oldu 'Abdü'l-Hamîd Hân ile yigirmi yedi sultân " (157)

---

(157) Müstakîm-zâde, Devlet-i âl-i Osmân, Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725, vr.344^b (Müstakîm-zâde'nin bu şiirinin daha kolay anlaşılabilmesi için, Osmanlı Sultanlarının tahtta kalış sürelerini sırasıyla veriyoruz:

1. Osmân-ı Gâzî (1258-1326)
2. Orhân-ı Gâzî (1326-1360)
3. I.Murâd (Hüdâvendigâr)(1360-1389)
4. I.Bâyezîd(Yıldırım)(1389-1402)
5. I.Mehmed (1413-1421)
6. II.Murad (1421-1444) ve (1445-1451)
7. II.Mehmed (Fâtih) (1444-1445) ve (1451-1481)

d. Nâsirliği _____ :

Müstakîm-zâde, sosyal ilimlerin pek çoğuna mensûr eserleriyle katkıda bulunmuş bir âlim ve yazardır. İyi bir tahsil görmesinin bu hususta büyük rolü olmuştur.

Mecelletü'n-Nişâb, Devha-i Meşâyih-ı Kibâr, Tuhfe-i Hattâtîn, Şuyûh-ı Ayâsofya, Meşâyih-nâme-i İslâm gibi dev biyografi eserlerinin sahibidir ki bu eserler günümüzde yardımcı eserler olarak büyük ehemmiyet taşımaktadırlar.

-
8. II.Bâyezîd (1481-1512)
  9. I.Selîm (Yavuz) (1512-1520)
  10. I.Süleymân (Kanûnî) (1520-1566)
  11. II.Selîm (1566-1574)
  12. III.Murâd (1574-1595)
  13. III.Mehmed (1595-1603)
  14. I.Ahmed (1603-1617)
  15. I.Mustafa (1617-1618) ve (1622-1623)
  16. II.Osmân (Genç Osmân) (1618-1622)
  17. IV.Murâd (1623-1640)
  18. İbrâhîm (1640-1648)
  19. IV.Mehmed (Avcı) (1648-1687)
  20. II.Süleymân (1687-1691)
  21. II.Ahmed (1691-1695)

Müstakim-zâde'nin, 40 Hadis derlemeleri de vardır. Bunlardan, Hucetü'l-Hattı'l-Hasen güzel yazı yazmanın ehemmiyeti hakkında; el-Âsâru'l-Ehab Li Meyli Hubbi'l-'Arab Araplara karşı sevgi hakkında; Turaru's-Selâm li-Ahrâri'l-İslâm selam hakkında olup noktasız 40 hadisin yine noktasız harflerden oluşan kelimelerle şerhidir. Âsâr-ı 'adîde isimli 40 Hadis derlemesinde yer alan Hadis-i Şeriflerin her birinde/^{ise} kitap-taki sırasına rakam olarak işaret eden özellikler vardır.

Müstakim-zâde, aynı zamanda bir dilcidir. Hubeys b. İbrâhîm et-Tiflisi (ö.600?/1203)'nin Arapça-Farsça olarak hazırlamış olduğu Kanûnu'l-Edeb Fî Zabtı Kelimâti'l-'Arab isimli ansiklopedik sözlüğü Türkçeye tercüme etmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçenin birlikte ve ustaca kullanıldığı bu sözlük Türk Kültürüne ışık tutacak, fevkalâde ehemmiyetli bir eserdir. Tercümesi 7 senede bitirilmiş ; kelimenin son harfine göre tertipli ve iki büyük cilt hâindedir.

-
22. II.Mustafa (1695-1703)
  23. III.Ahmed (1703-1730)
  24. I.Mahmûd (1730-1754)
  25. III.Osmân (1754-1757)
  26. III.Mustafa (1757-1774)
  27. I.Abdülhamid (1774- 1789)) .

Müstakîm-zâde'nin Durûb-ı Emsâl'i de Türk Dili için önemli bir kaynaktır. Yaklaşık 270 Atasözünün alfabetik olarak sıralandığı bu eser, Müstakîm-zâde'nin araştırmacı yönünü ve bu konudaki ustalığını açığa çıkarmaktadır.

Müstakîm-zâde, Tasavvufî konularda daha çok terceme ve şerh yoluyla eserler vücûda getirmiştir. Bu eserlerinden Terceme-i Mektûbât-ı Kudsiyye Farsçadan Türkçeye kazandırılmış bir eserdir. Serh-i 'İbârât, ya da el-'Ukûdu'l-Lü'lüyye olarak bilinen eseri ise Arapçadan Türkçeye terceme ve şerh edilmiştir.

Müstakîm-zâde'nin Tuhfetü'l-Merâm, Serî'at-i Tarîkat, 'Akîdetü's-Sûfiyye, Nusret-i Mübtedî gibi tasavvufî-telif eserleri de vardır.

Müstakîm-zâde, bu eserlerinin yanı sıra, pek çok kasîde ve beyiti terceme ve şerh etmek suretiyle ilm-i tasavvufa hizmet etmiştir.

Müstakîm-zâde'nin eserlerinde kullandığı dil genellikle sadedir. Bazen iki, hatta üç kelimelik Arapça ve Farsça tamlamalar kullanmıştır. Ancak ta'kid derecesinde değildir.

Müstakîm-zâde, eserlerinin pek çoğunda, besmeleden sonra "..... ve bihî estekîm ..." ibaresini kullanmıştır ki bunun kendi ismi ile alakalandırılmak istendiğini tahmin etmekteyiz.

II. ESERLERİ:

Müstakîm-zâde, iyi bir tahsil görmüştür. Ulemâ soyundan olmanın kendisine tanıdığı tabii imkanlarla devrin ileri gelen hocalarından dersler almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir.

Müstakîm-zâde, ilminin yanısıra irfânını da artırmıştır. Tasavvuf ve Ahlak öğrenmek için Nakşibendiyye tarikatına girmiş ve Şeyh Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin dergâhında 7 sene hizmet etmiştir.

Dostlarının teşvik ve ısrarı ile atalarının mesleği olan müderrislik imtihanına girmiş olan Müstakîm-zâde sakalının seyrekliği bahanesiyle, ilmî liyâkatine rağmen başarısız sayılmıştır. Hakkının alenî olarak gasbedilmesi Müstakîm-zâde'nin müderris olma ümitlerini söndürmüştür.

Müstakîm-zâde, pek çok liyâkatsiz kişi müderris olurken, kendisinin başarısız sayılmasını ve yapayalnız bırakılmasını "bi-ğayri sikkîn zebh/bıçaksız boğazlanma" olarak nitелеmektedir.

Hiç beklemediği bir anda ve gayr-ı ciddi bir bahane ile dışlanan Müstakîm-zâde, azmini ve insanlığa hizmet şevkini hiç yitirmemiştir. Ancak hizmet sahasını değiştirmiştir; belirli sayıdaki medrese öğrencilerine

hizmet yerine, bütün insanlığa dünya durdukça ışık tutacak olan eserlerini telife başlamıştır. Ne var ki, müderrisliğe başlayamaması yüzünden geçim sıkıntısı içine girmiştir. Ancak, çok hızlı bir hattat olan Müstakîm-zâde, eser istinsahı ile maîşetini temin etmiştir.

Müstakîm-zâde'nin eserlerinin kesin sayısı belli değildir. Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn adlı eserine derc ettiği kendi biyografisinde "... o tarihe kadar 40'dan fazla eseri tamamlamağa muvaffak olduğu..."nu söylemektedir ⁽¹⁵⁸⁾. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde, Müstakîm-zâde'nin 66 eserinin isimlerini saymıştır. Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ 'sında Müstakîm-zâde'nin 52 adet eserinin ismini zikretmektedir. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin eserleri hususunda "... büyük küçük eserlerinin sayısı 136'dır" ⁽¹⁵⁹⁾ demektedir. Yeni Türk Ansiklopedisinde ise "... 150 kadar, çok değerli ve çeşitli sahada eser yazdı" ⁽¹⁶⁰⁾ denilmektedir. Târih-i Cevdet'te de "...sağır u kebîr yüz cildi mütecâviz telifâtı olup..." ^(160/1) denmiştir.

Bkz.

(158) Müstakîm-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s.217

(159) Müstakîm-zâde'nin eserleri hakkında bkz:

Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, c.I, s.168;

Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, c.II, vr.347-349 ; İbnü'l-

Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki

inceleme, s.29 ; Yeni Türk Ansiklopedisi, c.VII, s.2543 .

(160) Yeni Türk Ansiklopedisi, c.VII, s.2543.

(160/1) Ahmed Cevdet, Tarih-i Cevdet, c.IV, s.237 .

Müstakîm-zâde'nin eserlerinin kesin sayısını ve isimlerini tesbit maksadıyla, Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere, İstanbul'daki kütüphanelerden Atıf Efendi, Murad Molla, Nûruosmaniye, Ragıp Paşa, Hacı Selim Ağa, Köprülû, Millet, Beyazıd Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (Eski Eserler Kısmı), eski adı Galata Mevlevihanesi olan Divan Edebiyatı Müzesi Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Kütüphanelerinde; Ankaradaki kütüphanelerden Millî Kütüphâne, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kütüphaneleri, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve İlâhiyat Fakültesi kütüphanelerinde bizzat yaptığımız araştırmalar sonunda Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn'e ait irili ufaklı 120 eser tarafımızdan tesbit edilmiş ve ayrı ayrı incelenmiştir. Ancak, eser sayısının çokluğu, hacimlerinin genişliği ve zamanın azlığı nedenleriyle bu incelemelerimiz yüzeysel nitelikte kalmıştır.

Bu çalışmalarımız esnasında, bazı eserlerin birden fazla nüshasını tesbit ettiğimiz halde, bazılarının sadece bir nüshasını tesbit edebildik. Bir kısım eserlerin de hiç bir nüshasını temin edemedik.

Müstakîm-zâde'nin eserlerinin bazıları değişik isimlerle kütüphane kayıtlarına geçmiştir. Bu gibi değişikliklere, ileride eser tanıtılırken işaret edilecektir.

Müstakîm-zâde'nin eserleri, dinî, tasavvufî, felsefî, edebî sınırlaması yapılmadan sosyal ilimlerin hemen her dalını ilgilendirmektedir.

Müstakîm-zâde'nin en önemli eserleri, Mecelle-tü'n-Nisâb, Devha-i Mesâyih-ı Kibâr, Tuhfe-i Hattâtîn, Suyûh-ı Ayasofya, Mesâyih-nâme-i İslâm gibi biyografi türündeki eserleridir.

Müstakîm-zâde'nin, meydana getirebilmek için 7 sene uğraştığı Terçeme-i Kânûnu'l-Edeb'i de İslâmî Türk Edebiyatına hizmet edebilecek kıymetli bir eserdir.

Müstakîm-zâde'nin eserlerinin hepsi de güzel eserlerdir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Müstakîm-zâde'nin eserleri hakkında şunları söylemektedir:

"..... Bu eserler, dine, tasavvufa, hikmete, ahlâka, târîhe, edebiyâta, lügata mütealliktir. Bir kısmı mufasssal, bir kısmı muhtasardır.

Bir müellif tarafından vücûda getirilen âsârın kesreti, ba'zan fâidenin killetini istilzâm eylediği halde müşârun ileyhin 'umûm âsârı nafi'dir.

Te'lifâta hasr-ı hayât etmesi, sırf 'ilme hizmet maksadına müstenid ve ba'zı müellifin gibi fâide-i mâddiye emeli gayr-ı vâriddir..... Mesâ'îsinde ta'bir-i meşhûr ile "külâh kapmak" sevdâsı olmadığıçündür ki eserleri ciddî ve 'âlimâne bir sa'y ü tedkîkin mahşûl-i kemâlidir ve her şüretle mucib-i istifâdedir "(161).

---

(161) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.29.

Müstakîm-zâde'nin eserleri, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal tarafından Âsâr-ı Dîniyye , Âsâr-ı Tasavvufiyye , Âsâr-ı Târîhiyye , Âsâr-ı Hikemiyye ve Âsâr-ı Edebiyye olmak üzere beş grupta incelenmiştir⁽¹⁶²⁾... Ancak biz, aranılan eserin daha çabuk bulunabilmesi maksadıyla , Müstakîm-zâde'nin eserlerini, Nüshası Tesbit Edilenler ve Nüshası Tesbit Edilemeyenler diye başlıca iki grupta ele aldık; Eser adlarını alfabetik olarak sıraladık.

Müstakîm-zâde'nin eserlerini tanıtırken, eserin doğru adını ve muhtevasını kısaca belirttik, görülen nüshanın ölçüleri, varak sayısı, yazı türü ve satır adedi, müstensihî gibi özelliklerine işaret ettikten sonra nüshanın başını ve sonunu orjinal ifadeleriyle tesbit ettik.

Her eser ayrı ayrı incelendikten sonra, varsa eserin diğer nüshalarına ve buldukları yerlere de ayrıca işaret edilmiştir.

Bazı eserlerin zeyilleri, eserden sonra hemen belirtilmiş olup "Z" harfinin alfabedeki sırası ihmal edilmiştir.

Müstakîm-zâde'nin basılmış eserlerine de, eserin tanıtımı sırasında işaret edilmiş olup, baskı yeri ve yılı belirtilmiştir.

---

(162) Bkz. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, a.g.e. s. 28-85.

A. Nüshası Tesbit Edilenler :

1. ÂDÂB-I ULİ'L-ELBÂB

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Pîr-i Herât olarak bilinen Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed (ö.1088/1677)'in âdâb-ı sohbet ve âdâb-ı muâşerete dair farsça eserinin Türkçeye tercümesidir. Eser, 1170/1756 senesinde bitirilmiştir.

b. Görülen nüsha : Süleymaniye Ktp.Mihrişah Bl.

No: 197/7 .

Kağıt ebadı : 215x130 (160x75) mm.

Varak adedi : 27

Satır sayısı: 18

Yazı türü : Nesih

Cilt : Meşin

İstinsah ta.: 1170/1756 .

Baş1 :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . الْحَمْدُ لِمَسْتَحَقِّهِ وَالصَّلَاةُ لِنَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ ...

Sonu:

..... الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَامِدًا تَعَالَى وَ مَطْلِيًا عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
الطَّيِّبِينَ الظَّاهِرِينَ وَ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ ؑ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
سنة 1170

c. Diğer nüshaları :

Topkapı Sarayı Ktp.No: 1719 ; Topkapı Sarayı Ktp.

No: EH 1753 .

2. 'AKİDETÜ'Ş-SÜFİYYE

a. Genel Bilgiler ve muhteva :

Şerî'at, tarîkat ve hakîkat ile ilgili olarak değişik konularda bilgi veren Türkçe bir eserdir.İsmi yazılış tarihidir: (عقيدة الصوفية - 1201/1786) .

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1684/6

Kağıt ebadı : 209x142(157x75)mm.

Varak adedi : 19

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Baş1:

حمدنا مبسلا ربنا الذى نشر (.....) الاداب با لأدب و رفع اهلها أعلى الرتب
و سلمنا مطيا على رسوله ...

Sonu:

..... انك على كل شىء قدير و با لاجابة جدير بجاه حبيبك فضل اللهم على سيد
المرسلين و سلم على سائر النبيين و آلهم اجمعين .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Pertev Paşa bl.

No: 292/3

3. ÂSÂR-I ÂADİDE

a. Genel Bilgiler ve muhteva :

Her birinde, kitaptaki sırasına rakam olarak işaretler taşıyan 40 Hadis tercümeleridir. Meselâ, birinci hadiste Ehad, ikinci hadiste isnân kelimelerinin bulunması gibi. Ancak, 26, 31 ve 32 nci hadisler eksiktir. İsmi, eserin yazıldığı 1190/(1776) senesine işarettir: (آثار عديده - 1190)

b. Görülen nüsha: Süleymâniye, Pertev Paşa Bl.No:625/21

Kağıt ebadı: 205x110(155x70)mm.

Varak adedi: 17

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم . تاج جہار برك كلام قديم . حديث الحمد و قديمه
لله عز و جل و أثر الصلاة و السلا الاجل . . .

Sonu:

..... اسمها تاريخها و هي ناقصة اتمامها يحتاج الى ثلاثة احاديث و هو الموفق
تعالى .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Pertev Paşa No: 614/10; Süleymaniye Esad Ef.

Bl.No:3740/3; Topkapı Ktb.No: Y 347 .

4. el-ÂŞÂRU'L-EĖĖAB Lİ MEYLİ ĖUBBİ'L-'ARAB

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Arapları sevmeye, onlara karşı sevgi besleme hususlarında sadır olmuş 40 Hadîs-i Şerifi ihtiva etmektedir.

Eserin ismi, yazılış tarihidir: 1198/1783- الآثار الاحب لميل حب العرب

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/9

Kağıt ebadi:215x130(145x63)mm.

Varak adedi : 16

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Nesih

Başl:

بسم الله الرحمن الرحيم . طرہ طغرای حدیث و قدیم . حمدا لمن كرم
الثقلين بالاسلام . . . . .

..... واسمها تاريخها المذكورة الآثار الاحب لميل حب العرب بيد جامعها
المحتاج الى رحمة الله الجميل . تمت .

c. Diğer Nüshaları:

Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/23; Süleymaniye, Esad

Ef.Bl.No:3740/2; Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 347 .

5. "BENDEN KÜFÜR SADIR OLDUYSA . . . . ." RİSALESİ

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Birgili Mehmed b. Pîr Ali'nin, "Benden küfür sâdır olduysa tevbe ettim" demenin sakıncalı olmadığı hakkındaki risalesinin şerhi ve tercümesidir.

Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp. No:EH 1719

Kağıt ebadı: 195x120 (50) mm.

Varak adedi : 2

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

b. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

6. BEYİT ŞERHİ

Kimin olduğunu tesbit edemediğimiz şu beyitin çok kısa olarak Türkçe şerhidir:

"Şüphe yok, 'İsâ'ya tev'emdir o tersâ-peçe kim

Deyre gel, seyret, büt-i bî-cân bir, 'İsâ iki "

Görülen nüsha : Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725 .

Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

7. CEDVEL-İ EİMME-İ İSNÂ 'AŞAR

"On iki İmam" ın isimleri, künyeleri, lakabları, babaları, dedeleri, anneleri, nisbetleri, müslüman oluş tarihleri, yaşları, ölüm sebepleri, ölüm yerleri ve kabirlerinin bulunduğu yerleri gösteren tezhîpli bir çizelgedir. Tek varaktır.

Görülen nüsha : Süleymaniye Ktp.Pertev Paşa Bl.No:625/29.

Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

8. CEDVEL-İ ESMÂ-İ 'AŞARE-İ MÜBEŞŞERE

"Aşare-i mübeşşere" nin isimleri, künyeleri, lakabları, babaları, dedeleri, anneleri, nisbetleri, müslüman oluş tarihleri, yaşları, ölüm sebepleri ve cenazelerinde kimlerin imamet ettiği, ölüm yerleri ve kabirlerinin bulunduğu yerleri gösteren tezhîpli bir çizelgedir. Tek varaktır.

Görülen nüsha : Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/28.

Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

9. CEVÂHİR-İ HAMSE

Bkz. Risâle-i Cevâhir-i Hamse .

10. CİHÂZU'L-MA'CON Fİ HALÂSİ'T-TÂ'ON

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Bulaşıcı salgın hastalık zuhurunda alınacak tedbirleri ve okunacak duaları açıklayan bir eserdir. Eserin ismi, ebced hesabıyla yazılış tarihidir:

(جهاز المعجون في خلاص الطاعون - 1194/1780)

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/7

Kağıt ebadı: 205x110(155x70)mm.

Varak adedi : 10

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بسم الله الشافي الله أكبر، بسم الله المعافي ...

Sonu:

... بيض بالقلم الكسير بيد جامعه الكسير القلب والكثير الذنب سليمان
مستقيم زاده كان الله له تم جهاز المعجون في خلاص الطاعون .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1329/3; Süleymaniye Halet
Ef.Bl.No:405/10; Topkapı Sarayı Ktp.No: 347

11. DEVHA-İ MEŞÂYİH-I KİBÂR

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Şeyhulislâmlık makamının ihdasından 1157/1744 senesine kadar gelip geçen şeyhulislâmların biyografilerini ihtiva eder. Müstakim-zâde bu eserine iki kere zeyil de yazmıştır.

Devha-i Meşâyih-ı Kibâr'a, rüsûmat muhasebecisi Rif'at Efendi de bir zeyl yapmış ve eserin aslını ve zeyillerini bir bütün halinde istinsah etmiştir.

Rif'at Efendi'nin b., nüshası, Devhatü'l-Mesâyih Ma'a Zeyl adıyla tıpkıbasım olarak matbudur (Çağrı Yayınları, İstanbul 1978).

b. Görülen nüsha : Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:2441/1

Kağıt ebatları : 228x132(168x73)mm.

Varak adedi: 64

Satır Sayısı:25

Yazı türü : Talik

İstinsah tarihi: 1157/1744

Başl: بسم الله الرحمن الرحيم . هست کلید در لطف کریم
یا رب قلم موی فنادر مقله تحریر می طعن سفها دن مقله .....

Sonu :

... ایدہ لم ارواح اسلاف کرامی یاد و شاد
اوقیوب اخلاصه بر فاتحه تم الكتاب
تم التسطیر به بعناية ربه في أواسط شوال السنة السنية ۱۱۵۷ .

c. Diğer nüshaları : Süleymaniye, Bağdadlı Vehbi Ef. Bl.No:1148/1; Esad Ef.Bl.No:2265/1 ; Esad Ef.Bl.2266/1; Hüsrev Paşa Bl.No:39; Hüsrev Paşa Bl.No:384/4; Aşir Ef.Bl.No: 251/1; Millî Kütüphanesi, Mikrofilm Arşivi No:06 Mil.A.3681/2 .

12. ZEYL-İ DEVHA-İ MEŞAYİH-İ KİBÂR

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Müstakîm-zâde'nin kendi eserine birinci zeylidir.

1157/1744'ten 1175/1761 senesine kadar gelip geçen şeyhülislâmların biyografileridir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:2441/3

Kağıt ebadı:228x132(168x75)mm.

Varak adedi: 15

Satır Sayısı:25

Yazı türü : Talik

Başl:

انه من سليمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم . سابقا دوحه مشايخ كبار ايله
نامدار قلنان خدمت بي اعتبارده .....

Sonu:

... جمعه العبد المالك لرقبته السالك في سله و عقبه ابن مستقيم
سليمان سعد الدين ابن محمد محمدا و مطليا و مسلما على سمي أبيه و آله الثلاثة .

c. Diğer nüshaları :Süleymaniye Hüsrev Paşa Bl.No:391/1;

13. ZEYL-İ ZEYL-İ DEVHA-İ MEŞAYİH-I KIBÂR

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Müstakîm-zâde'nin kendi eserine ikinci zeylidir.
1175/1761 senesinden 1200/1785 senesine kadar gelip geçen
şeyhülislamın biyografileridir.

b. Görülen nüsha : Süleymaniye, Esad Ef. Bl.No:2441/4

Kağıt ebadı : 228x132(168x75)mm.

Varak adedi: 7

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Başl:

بسم الله حامدا و مصليا و مسلما رب كريم تعالى بو عبد مستبندی واصل
سر منزل مائتین ایلدکده مقدا تحریر و بر مدت مرورنده ذیلنی دخی تسطیر ...

Sonu:

... تحریر ایامنده هنوز صدر عالیسنده تقریر اولندیغی وجه اوزره مقیمدر.
مد الله ایامه .

c. Diğer nüshaları : Süleymaniye, Hüsrev Paşa Bl.No:391/2

14. DEVLET-İ ÂL-İ 'OSMÂN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Müstakîm-zâde, kendi zamanına kadar gelip geçmiş 27 Osmanlı Sultanının isimlerini 5 beyitle nazmen dile getirmiştir.

b. Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No:Y 725

15. ĐURÛB-I EMSÂL

(Bkz.Đurûf İle Müretteb Đurûb-ı Emsâl)

16. DÜSTÛRU'L-'AMEL-İ ŞÂHÂNE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Eserin başında, bir "Fâtiha", 5 "Nâfi'a" ve bir "Hâtîme"-den meydana geldiği yazılıdır. İnsanlığın bakâsı, dünya işlerinin sıhhatı, saltanat nizâmının esasının adalet olduğu, müşâvere, harb âletlerinin kullanılması, asker eğitimi, ci-hâda hazırlık, zafere hazırlık, sulh, ve Peygamberimizin gazvelerine dair bir eserdir. Eserin ismi, yazılış tarihidir : (دستور العمل شاهانه = 1202/1787) -

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1684/7

Kağıt ebadı: 209x142(157x75) mm.

Varak adedi: 18

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Başl:

بسم الله الرحمن الرحيم . قبضة شمشير كلام قديم . حمدا لك اللهم
مالك الملك في الآخرة والاولى ...

Sonu :

..... تم تحريره بعد ترجمته بعون الله و صونه بالتاريخ المزبور و هو
اسمه "نستور العمل شاهانه - ١٢٠٢"

c. Diğer nüshaları:

Topkapı Ktb.No: Y 725; Topkapı Ktb.No:Y 347 .

17. Hz.EBÛ BEKR-İ SİDDİK (R.A.)'IN BİR SÖZÜNÜN

ŞERHİ

Hz.Ebû Bekr-i Sıddîk (R.A)'ın :

" استمسك بخره فانه على الحق / Sen ona sınımsıkı sarıl;
çünkü o doğru yoldadır "
sözünün şerhidir.

Nüshası : Topkapı Sarayı Ktp.No:Y 725

18. el-EMÂNETÜ'L-MA'RÛDA

a. Genel bilgiler ve muhteva:

el-Ahzâb sûresinin 72. âyeti olan "İnnâ 'aradnâ'l-emânete
'ala's-semâvât..." âyet-i kerîmesinin tefsîridir.

(لانا عرضا) cümlesinin, eserin yazıldığı 1173/1759
senesine tekâbül ettiği, eserin ilk yaprağında kayıtlıdır.

b. Çörülen nüsha:Süleymaniye, Esad Ef.Bl. No:1426/1

Kağıt ebadı: 205x140 (137x74)mm.

Varak adedi: 10

Satır sayısı:21

Yazı türü: Nesih

İstinsah tarihi: 1198/1783 .

Baş1:

اعوذ بالله الرحيم الكريم من الشيطان اللعين الرجيم . "انا عرضنا الامانة ..."

Sonu:

..... بزلر دخي اول حال ايله متمفين اولدقده رضای حقانيه مورد و مظهر
و صفای روحاني ايله مجلى و منور و أحسن احوال ايله مكرم و ستر توحيد
ايله مختم ايله بجاه النبي الكريم . الفاتحة .

c. Diğer nüshaları:

Topkapı Sarayı Ktp.No:Y 725; Topkapı Sarayı Ktp.No:Y347

19. el-EMRİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Müstakîm-zâde'nin, şeyhi Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin
ölüm yılı olan 1158/1745 senesinde tanzîm ettiği 23 beyit-
lik bir kasidedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1330/1

Kağıt ebadı: 174x115 (141x84) mm.

Varak adedi: 1

Satır sayısı: 23

Yazı türü : Nesih

Matla1ı :

بدأت بدى حقا خيال محمد فلاح فلاح لي جمال محمد

Makta'1:

أذنت به حين التقيت لنظمه دواء لمستشف سؤال محمد

c. Diğ er nüshaları : Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:3453/5;
Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:3680/6

20. ENVÂRU'D-DİYÂR BÎ-HİMÂYETİ'L-ÂBÂR

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Kuyuların temizliği hakkındaki ş er'f hükümleri iç er-
mektedir. Eserin ismi, eserin yazıldığı tarihtir:

(انوار الديار بحماية الابار - 1200/(1785))

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/4

Kağıt ebadı: 214x144 (158x65) mm.

Varak adedi: 10

Satır sayısı:25

Yazı türü : Talik

Cilt :Meş in

Baş l:

بسم الله الرحمن الرحيم . منبع حوضي برياض نعيم الحمد لله القدوس الذي
الشرع المطهر مطهرا .....

Sonu:

..... اين رساله م شد بفضل تو تمام به حبيبت كن خدا صد سلام

c. Diğ er nüshaları :

Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 1684/8 ; Topkapı Sarayı

Ktp.No: EH 1719 ; Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 347 .

21. ESREF-ZÂDE'NİN BİR BEYİTİNİN ŞERHİ (163)

Eserin başında, farklı bir yazıyla "Aceb Hayrân Risâlesi" ibaresi bulunmaktadır.

"Aceb hayrân u mestim ki bilişten bilmezem yârî
Gözüm her kande kim baksa görünür sûret-i Rahmâm "
beyitinin şerhidir.

Nüshası : Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1753 ve Y.725

22. FIKH-I EKBER TERCÜMESİ

İmâm-ı A'zam'ın Fıkh-ı Ekber'inin Türkçeye tercümesidir. 50 sayfa hacminde bir eserdir.

Müstakîm-zâde'nin bu eseri matbudur(Dersaadet, İkdâm Mat. 1314/1896).

23. GELİBOLU'LU YAZICI-ZÂDE MEHMED b.SALİH EFENDİ'NİN
TERCEME-İ HÂLİ

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halifelerinden, Muhammediyye sahibi, hattât, Yazıcı-zâde Mehmed b.Salih Efendi'nin terçeme-i hâlidir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp. No: Y. 725

(163) Esref-zâde : Mısır'lıdır fakat İznik'te doğmuştur. Adı Abdullah'tır. Kâdirî tarikatı şubelerinden Eşrefiyye şubesinin kurucusudur. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin damadıdır. 889./1484 senesinde ölmüştür .(Bkz. Büyük İnsanlar, s.172).

24. HADİS İSTİLAHLARININ DERECELERİ

Hadis alimleri nezdinde, bazı hadis istılahlarının derecelerini ifade eden iki sahifelik küçük bir makaledir.

Nüshası : Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1684, vr.41

25. HÂŞİYE-İ HİZB-İ A'ZAM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Du'â-nâme-i 'Ali el-Kârî de denilen bu eser, 'Ali el-Kârî'nin Hizb-i A'zam adlı eserinin tercümesi ve şerhidir. 1181/1767 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1391/1

Kağıt ebadı: 215x145 (162x80)mm.

Varak adedi: 36

Satır Sayısı: 19

Yazı türü : Talik

Başlı:

اثرنا دعانامة علي القارى كه حزب أعظم ديمكله عريفدر . "اعظم (1011)
لفظي تاريخ جمعيدر كه مکه مکرمه ده .....

Sonu:

..... بدأت و أتممت في شهر رمضان قمار تاريخه "في رمضان 1181" غفر الله
لنا و لكاتبه و ناظره و عامله و داعيه لجامعه أمين بحرمه من انزلت عليه
الفاحة .

c. Diğer nüshaları:

Topkapı Ktb.No:EH 1719 .

26. el-HEDİYYETÜ'S-SEFERİYYE ve'l-HADARİYYE Fİ
ŞERHİ'R-RÂİYYETİ'L-MUDARİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şerefu'd-dîn Ebû 'Abdillâh el-Bûsîrî'nin. Kasîde-i
Mudariyye'sinin Türkçe şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Mihrişah Bl.No:197/3
Kağıt ebadı: 215x130 (160x75) mm.

Varak adedi: 66

Satır sayısı: 18

Yazı türü : Nesih

Cilt : Meşin

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ سَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی . . . . .

Sonu:

..... محبت أهل بیت حسن خاتمه یه سببدر . الحمد لله اولاً و آخراً و باطنا
و ظاهراً و علی کل حال احمد کثیراً طیباً مبارکاً فیہ کما ینبغی لجلال
وجهک و لعظیم سلطانک .

c. Diğer nüshaları :

Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 2804; Süleymaniye, Hacı Mah-
mud Ef. Bl. No: 3574; Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef. Bl. No: 3927/3;
Süleymaniye Lâleli Bl. No: 3677/6; Süleymaniye, M. Hafid Ef. Bl.
No: 193/2, Süleymaniye, Pertev Paşa Bl. No: 611/2; Topkapı Sa-
rayı Ktp. No: EH 1753, Topkapı Sarayı Ktp. No: Y 725 .

27. HUCCEŦÜ'L-HATŦİ'L-HASEN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hüsn-i Hatta taalluk eden 40 Hadîs-i Şerifi ve Türkçe şerhlerini ihtiva etmektedir. 1200/1785 senesinde tamamlanmıştır. Tuhfetü'l-Hattâtin'in başına hamdele yerine kâim olmak üzere derc edilmiştir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/2

Kağıt ebadı: 214x144(158x65) mm.

Varak adedi: 13

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Cilt : Meşin

Başl:

بسم الله الرحمن الرحيم . فاتحة سر حديث و قديم . الحمد لله الاعلم الذي
اقسم بالنون والقلم .....

Sonu:

..... تم و كدل بتاريخ و هو بشارة لقبوله بقبوله اليه يصعد الكلم الطيب
و ذلك " سدره المنتهى ١٢٠٠ " في شهر رمضان بليلة التي نزل فيها القرآن
شرفنا الله بعمل احكامه آمين بجاه النبي الامين عليه و على آله الآمين
و الصلاة و السلام .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:3740/1; Süleymaniye,Pertev
Paşa Bl.No:614/1; Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/21; Top-
kapı Sarayı Ktp.No: EH 1719 ; Topkapı Sarayı:Ktp.No:Y 347 .

28. HURUF İLE MÜRETTEB DURUB-I EMSAL

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Alfabetik olarak sıralanmış Türk atasözleridir. 270 civarında atasözü yer almıştır. Türk dili açısından önemli bir kaynaktır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/13

Kağıt ebadı : 215x130 (145x63) mm.

Varak adedi : 9

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Talik

Başı:

• الف : اول سلام صكره كلام

Sonu:

• يا ٦: يمورطه الان صا ريسن بوله مز

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef. Bl.No:3740/5 :,

29. HULÂŞATÜ'L-HEDİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şemsiyye tarîkatı ile ilgili olarak Şeyh Nazmî Efen-
di⁽¹⁶⁴⁾'nin yazdığı Hediyetü'l-İhvân isimli eserin muh-
tasarıdır. Esere, ayrıca, Şemsiyye tarîkatı şeyhlerinden
bazılarının menkıbeleri eklenmiştir. Eserin ismi, yazılış
tarihidir: (خلاصة الهدية -1186/(1772)) .

b. Görülen nüsha: Millet Ktp.Ali Emîrî,Şer'iyye,No:
1082 .

Kağıt ebadı: 235x178(200x120) mm.

Varak adedi: 77

Satır sayısı: 17

Yazı türü : Rik'a

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي كرم بني آدم عليه السلام
و فضلهم على كثير من الانام .....
.....

Sonu:

... شيخ سيد محمد افنديدن كوروب أخذ خلافت ايلمشيدى، بيك يوز اللى درت
سنه سنده وفات ايلدى .

c. Diğer nüshaları:

Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1719; Topkapı Sarayı Ktp.

No: Y 4404 .

30. HİSÂNÜ'N-NADR MİN AHVÂLİ'L-HADİT

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hızır (a.s.)'ın menkıbeleri hakkındadır. Risâle-i Hadriyye olarak da bilinir.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No:Y 347

Kağıt ebadı: 215 x 140

Varak adedi: 10

Satır sayısı: 23

Yazı türü : Nesih

Başl:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ • الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ جَعَلَ فِی الْحَرَکَاتِ الْبَرَکَاتِ
وَعِیْنَ عِیْنِ الْحَیَاتِ فِی الظُّلْمَاتِ وَالْمَلَوَاتِ وَالتَّسْلِیْمَاتِ عَلٰی حَبِیْبِهِ مَفْخَرِ
الْكَائِنَاتِ .....

Sonu:

... روح او تا عرش اعلا سیر کرد هر که بر کاتب دعای خیر کرد

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

31. el-İSTİLÂHÂTU'Ş-Şİ'RIYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Arûz, cinâs, tahmîs, tesbî' gibi şiir ıstılahlarını açıklayan bir eserdir. Eserin ismi, müsveddesinin yazıldığı tarihtir : (الاصطلاحات الشعرية - 1187/(1773)) .

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 1684/5

Kağıt ebadı: 209x142(157x75) mm.

Varak adedi: 10

Satır sayısı: 25

Yazı türü: Talik

Baş1:

الحمد لله الذى استثنى الشعراء الملحاه عن الغاوين صيانة عما قالوا
في حق القرآن المبين . . .

Sonu:

. . . . اللهم انفع بهذه الرسالة سائر المبتدئين و لا تزغ قلوبنا و قلوبهم
بما زاغت به قلوب المبتدئين و ان ترفع عن بئسنا غشاوة الجهل بأنوار
علم الدين . آمين و السلام ١٢٠٢

c. Diğer nüshaları : Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.

No: 625/18 ; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719 .

32. ‘İDDETÜ’L-BUDÜR Fİ ‘İDDETI’S-SİNİNİ VE’Ş-ŞUHÜR

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hac, umre, oruç, zekât, bayram gibi 12 konuyu anlatan bir eserdir. Ayrıca, ay isimlerinin manalarını açıklamaktadır. Eser, 1192/1778 senesinde bitirilmiş ve 1195/1781'de de bazı ilâveler yapılmıştır.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

Kağıt ebadı: 210x150(150x105) mm.

Varak adedi: 15

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Nesih

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي شرفنا بذلك الاثر الحاوي
السرور في مواد السنين و الايام و الشهور و الصلاة و السلام على النبي المأمور...
...

Sonu:

..... و الافعال الدنيوية و الاخروية، بيظه في تاريخ حاسبه "دفتر اوقات 1192"
ملا الله تعالى به دفتر الحسنات ... ثم وفق الله الاتمام هنا بتاريخ
"حسن الخاتمة 1195" .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

33. 'İLM-İ MÜSİKİYE DAİR RİSÂLE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Mûsikînin ne olduğu, nereden geldiği, nefislerin en çok mûsikîden etkilendiği, mûsikî makamları gibi konuları ihtiva eden küçük bir risâledir. 1186/1772 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719

Kağıt ebadı: 195x120(140x58) mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başl:

هو المعين و به نستعين . ألحان قواعد هندسه ايله وضع و اختراع اولنوب
بعضلى قواعد عروض اوزره موضوعه در ديديلر . . . . .

Sonu:

. . . . . بقلم العبد الادل في عبيد الله عز و جل الاقل بالتاريخ على العادة
نمقه العبد الصوفي مستقيم زاده سنة 1186 .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

34. el-İRÂDETÜ'L-'ALİYYETÜ'L-CEBİYYE Fİ'L-İRÂDETİ'L-
CÜZ'İYYETİ VE'L-KÜLLİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

İrâde-i cüz'iyeye, irâde-i külliyye, Cebriyye, Mu'tezile, Felâsife ve Ehl-i Sünnet hakkındadır. 1185/1771 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/10

Kağıt ebadı: 214x144 (158x65) mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Cilt : Meşin

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْجَلِیْلِ الْجَبَّارِ الْفَاعِلِ الْمُخْتَارِ
الْقَوِی الْقَهَّارِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامَ عَلَی الْمَظْفِی الْمُخْتَارِ . . . . .

Sonu:

. . . . . وَاللّٰهُ یَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ یَهْدِی السَّبِیْلَ . هَذَا مِنْ مِّنْحِ اللّٰهِ تَعَالَى عَلَی
خَاطِرِی الْفَاتِرِ الْاِرَادَةِ الْعَبْدِ الْعَاجِزِ مُسْتَقِیْمِ زَادَهُ كَانِ اللّٰهُ لَهٗ ۱۱۸۵

c. Diğer nüshaları :

Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/7; Süleymaniye,
Yazma Bağışlar Bl.No:1387/11; Süleymaniye, Hacı Mahmud Ağa Bl.
No:1997/3; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1753; Topkapı Sarayı Ktp.
No: Y.725 .

35. el-İSKENDERİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Risâle-i İskender veya İskender-nâme olarak da bilinen bu eser, Kur'an'da geçen "Zü'l-karneyn" hakkındadır. 1180/1766 yılında yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1426/5

Kağıt ebadı: 205x140(137x74) mm.

Varak adedi: 3

Satır adedi: 21

Yazı türü : Nesih

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم . قال تعالى " و يسألون عن ذى القرنين
قل سأتلو عليكم منه ذكرا .."

Sonu:

..... و محبت تاملری اولمسیله و یا خود جمل و صفین کبی ایکی وقعہ عظمیٰ وقوعی
ایجون اولمق و یا خود علم ظاهر و علم باطن ما حبی اولدیغی ایجون ایدی
دیمشدر کرم الله وجهه . تمت

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Pertev Paşa bl. No: 614/3; Süleymaniye,
Pertev Paşa Bl. No: 625/5 ; Süleymaniye, Hüsrev Paşa Bl. No: 140/2;
Topkapı Sarayı Ktp, No: EH 1719; Topkapı Sarayı Ktp. No: 1753;
Topkapı Sarayı Ktp. No: Y 347 .

36. İSTANBUL'UN FETHİ İLE İLGİLİ "HADİSÜ'L-FETH" İN SERHİ :

İstanbul'un fethi ile ilgili:

« لتفتحن القسطنطينية و لنعم الامير اميرها و لنعم الجيش ذلك الجيش /İstanbul mutlaka fetholunacaktır; onu fetheden komutan ne iyi komutan, ve o ordu ne iyi ordudur." hadîs-i şerîfinin Türkçe şerhidir.

Nüshası: Topkapı Ktb.No:y.725

37. 'İSÂ el-MAHVÎ el-HALVETÎ eş-ŞEMSI (1128/1715) NİN BİR MISRÂ'ININ ŞERHİ :

Şeyh 'İsâ el-Mahvî el-Halvetî'nin "Yokluğunda var olan, varlığında bilmez yokluğunu" misra'ının Türkçe şerhidir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp, No: Y.725

38. İZİN-NÂME-İ EVRÂD-I NEVEVÎ

İmâm-ı Nevevî'nin icâzeti hakkındadır. Gördüğümüz nüshanın sonunda, "Süleyman Sa'deddîn İbn Muhammed Müs-takîm" mührü vardır.

Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1330/5, vr.12^a .

39. KAŞİDE-İ EMRİYYE

(Bkz. el-Emriyye)

40. el-KELİMÂTÜ'L-ĤİKEMİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Bazı hikmetli sözlerin alfabetik olarak sıralanmasıyla meydana getirilmiş Arapça bir eserdir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/17

Kağıt ebadı: 215x130 (145x63)mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Nesih

Başlı:

• اكنار العوارف آية كثرة المعارف
• أفضل العفو عند المقدرة

Sonu:

• .... العالم بالجواب والحكيم بالخصال والحليم بالاحتمال

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

41. KIRKÇEŞME SULARI

İstanbul'daki "Kırkçeşme Suları" ve sarnıçlar hakkında iki sahifelik bir makaledir.

Nüshaları: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451; Topkapı Sarayı Ktp.No:Y.347

42. KİTÂBU'L-MENAKİB Fİ HAKKI'L-İMÂMİ'L-A'ZAM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Ebû Hanîfe Nu'mân b. Şâbit'in menkıbeleridir. Eser, 1168/1754 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:2420/1

Kağıt ebadı: 215x160 (170x110) mm.

Varak adedi: 95

Satır sayısı: 23

Yazı türü : Rik'a

Müstensih : Hacı Mehmed

İstinsah ta.: 1199/1784.

Başl:
.. بسم الله الرحمن الرحيم و به استقيم . الحمد لله اشهد ان لا اله الا الله ..

Sonu:

..... هذه المناقب تمت و بالخير عمت ..... و على آله واصحابه كذلك
والحمد لله على ذلك .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:611/7;
Süleymaniye, Bağdadlı Vehbi Bl. No:1248; Topkapı Sarayı Ktp.
No: EH 1312 .

43. MAKÂLE-İ AHVAL-İ TABAKÂT-I ŞURNÛBÎ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şeyh Ahmed eş-Şurnûbî (6.993/1583)'nin tabakâtı hakkındadır. 1193/1779 senesinde yazılmıştır. Bir varaktır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 3593/3

Başl:

طبقات الشيخ أحمد الشرنوبى قدس سره مطالعه ايدنلره عياندر كه مكاشفه
ايله لوحدن درويشي اولان امام بلقينييه افاده ....

Sonu:

..... هذا ما فهمت منه و بالله التوفيق مكررا توفيق (1193) غرة نى الحجة
بارك علينا الملك العالم .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

44. MAKÂLE 'ALÂ NESRÎ'T-TAVÂLÎ'

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Maraşlı Saçaklı-zâde'nin "Neşru't-Tavâli'" adlı eseri hakkındadır. 1166/1752 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye Pertev Paşa Bl. No: 625/13

Kağıt ebadı: 205x110(155x70)mm.

Varak adedi: 2

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başl:

يقول الفقير السقيم سعد الدين سليمان ابن مستقيم قال ابن السجاقلى المرعشى
في نشر الطوالع له واما جمع من المتصوفة ....

Sonu:

..... هدا هم الله تعالى و قدس اسرارهم . كتبه متقيم زاده الفقير بالحسنى
والزيادة 1166 .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

45. MAKULAT-I DEVRİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Tarîkat ehlinin kıyafetleri, telkîn, tevbe, coşku, cezbe, deverân-ı sûfî, raks gibi tasavvufî hal ve hareketleri açıklayan Türkçe bir eserdir. 1199/1784 yılında yazılmıştır. Müstakîm-zâde, bu eserin sonunda: "Allahım, beni eserlerimin neşrinde, özellikle de bu eserimin neşrinde muvaffak kıl" diye dua etmektedir.

b. Görülen nüsha:Süleymaniye,Pertev Paşa Bl.No:625/14

Kağıt ebadı: 205x110 (155x70) mm.

Varak adedi: 4

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başı:

باسمه سبحانه تعالى شانه عما شانه حمدا لله الذي سوى سواه و صفاه
بمصطفاه عليه الصلوات .....

Sonu:

..... اللهم تقبل و وفق في نشر آثارى سيما هذا الاثر بحرمه خير البشر
عليه و على آله الصلوة و السلام الاكملان آمين يا مستعان .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 92/2; Topkapı Sarayı Ktp.

No: EH.1719 .

46. el-MEBSÛT fî RUSÛMÎ'L-HÛTÛT

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Harflerin, özellikle de "elif", "yâ" ve "hemze"nin imlâsı ile ilgilidir. Eserin ismi, te'lif tarihi olan 1199/(1784) senesine tekâbül etmektedir:

(1199 - المبسوط في رسوم الخطوط)

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/11

Kağıt ebadı: 215x130(145x63)mm.

Varak adedi: 5

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Nesih

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم • الحمد لمن جعل قلب عباده بين اصبعين و قلب و صح
المعتلين الناقلين بكرمه ...

Sonu:

..... اكر مفردك عين الفعلى يا اولمزسه جمعي مهموز او قونور قلاده نك
جمعى قلاند كبي •

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:

625/24; Süleymaniye, Bağdadlı Vehbf Ef.Bl.No:2171/5; Top-

kapı Sarayı Ktp.No:Y.347

47.-MECELLETÜ'N-NİŞÂB Fİ'N-NİSEBİ VE'L-KUNÂ
VE'L-ELKÂB

Genel biyografi türünde Arapça bir eserdir. Tezimizizin üçüncü bölümünde genişçe takdim edilmiştir.

Nüshası: Süleymaniye, Halet Ef.Bl.No:628

48. MECMŪ'A-İ FEVAİD

a.Genel bilgiler ve muhteva:

Yaklaşık 320 mevzuda yazılmış fâide'lerden meydana gelmiştir.

Çeşitli yazı türlerinde ve farklı sayfa düzeninde meydana getirilen, 300 varak hacminde ve meşin ciltli bu eserin ilk varağında, Müstakîm-zâde'nin, bu fâideleri kendi husûsî mütalaaları için yazdığı kayıtlıdır.

Mecmû'anın başında ayrıca bir fihristi vardır.

b.Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

49. MEŞAYIH-NÂME-İ İSLÂM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Cenâze namazları Şeyhulislâmlar tarafından kıldırılan büyük zatların biyografileridir. Eserin ismi, eserin yazıldığı tarihtir: (مشايخنا مة اسلام -1180/(1766)).

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1684/9

Kağıt ebadı: 209x142(157x75) mm.

Varak adedi: 8

Satır sayısı:25

Yazı türü : Talik

Baş1: بسم الله الرحمن الرحيم • رهبر سر صف جماعات حريم • الله الله
مولای مولای انت المولى الباقي وانا العبد الفاني ...

Sonu:

..... اللهم اجعل ألسنتنا رطبة بذكرك و نفوسنا طليعة لأمرک و قلوبنا
مملوئة بمعرفتك و ارواحنا مكرمة بمشاهدتك و اسرارنا منعمة بقبريتك و مؤيدة
ليديك و مفوضة اليك انك على كل شيء قدير..... و اصوله و فروعه اجمعين و سلم •

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1716/1; Topkapı Sarayı

Ktp.No: EH 1719; Topkapı Sarayı Ktp.No:Y 347 .

50. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RŪMÎ (ö.672/1273)'NİN

BİR MISRA'ININ ŞERHİ :

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin:

(علم حق در علم صوفی کم شود) / Hak ilmi, Sûfî ilminde

yok oldu)

mısraının Türkçe şerhidir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

51. MİR'ATÜ'S-SAFÂ Fİ NUHBETİ ESMÂİ'L-MUSTAFA

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Peygamberimiz (a.s.)'ın isimlerinden ve o isimlerin manalarından bahseden Türkçe bir şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1426/3

Kağıt ebadı: 205x140 (137x74) mm.

Varak adedi: 11

Satır sayısı:21

Yazı türü : Nesih

İstinsah ta.: 1198/1783.

Müstensih : Muhammed b. Ahmed

Başl:

بسم الله الرحمن الرحيم . و به استقيم . اسماء شریفه نبويه عليه التحيه
نخي اسماء لطيفه الهيه كبي كثر اوزره اولوب ....

Sonu:

..... اللهم متعنا بميامن انفسهم الشريفة و نور قلوبنا بانوار بركاتهم
المنيفة و اسرار نسيم اللطيفة . آمين .

c.Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:Y.725 ve Y.347.

52. MOLLA CÂMÎ'NİN BİR BEYİTİNİN SERHİ :

Molla Câmî (ö.898/1492)'nin :

هر دم بهوای تست دمساز بر موی کیسویم بر برواز

"Her lahza senin arzunla arkadaş olup saçımın teli uçuşmaktadır" beyitinin Türkçe şerhidir.

53. MUHYİDDİN-İ 'ARABÎ (ö.638/1240)'NİN BİR BEYİTİNİN SERHİ :

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i 'Arabî'nin :

توضاً بماء الغیبان كنت ناسراً والا تیمم بالصید و بالصخر

"Eğer bir sırrın sahibi isen gayb suyu ile abdest al; ve eğer değilsen toprakla, kaya ile teyyemmüm et." beyitinin Türkçe şerhidir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

54. NAFİ'A-İ ŞAFİ'A

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Serh-i Hilve-i Nebeviyye de denilen bu eser, Peygamber (a.s)'ı rüyada görme, hilve-i şerifleri, dört halife, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in hilve-i şerifleri hakkında Türkçe bir eserdir.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp. No: Y.725

Kağıt ebadı: 210x150 (190x105) mm.

Varak adedi: 4

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Baş1:

ارباب تحقیق دیدیلر که مؤمن عاقل ...

Sonu:

..... و لهذا ترکی ترجمه اوزره عیان قیلندی . تقبل الله تعالی عنه .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.347

55. NUŞRET-İ MÜBTEDİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Nakşibendiye tarikatına girmek isteyenlere yardımcı olmak, onlara yol göstermek amacıyla yazılmış Türkçe bir eserdir. Eserin ismi, yazılış tarihidir: (نصرت مبتدی -1196/1781)

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/31

Kağıt ebadı:205x110(155x70)mm.

Varak adedi: 22

Satır sayısı:25

Yazı türü : Nesih

Başı: بسم الله الرحمن الرحيم . هذا كتابنا ينطق بالحق القويم و به
نستعين و نستقيم . الحمد لله الذي لم يجعل سبيلا الى معرفته الا
بالعز عن معرفته .....

Sonu: ..... رضوان الله عليهم و علينا اجمعين آمين يا رب العالمين اياك نعبد
و اياك نستعين اهدنا الصراط المستقيم يا رحيم .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1589/4;
Süleymaniye, Yazma Bağışlar Bl. No: 1387/5; Topkapı Sarayı Ktp.
No: Y.347 .

56. NÜŞHA-İ RİCALİ'L-BEDR

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Bedr gazvesine iştirak eden sahabîlerin fazîletleri hakkında Türkçe bir eserdir. Eserin sonunda bir de "Ashâbu'l-Bedr" listesi vardır. Eserin ismi yazılış tarihidir: (نسخة رجال البدر - 1187(1773)) .

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1684/11

Kağıt ebadı: 209x142(141x76) mm.

Varak adedi: 16

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Talik

Başı:

بسم الله الحمد لله . و بلام على عباده الذين اصطفى خصوصا على حبيبه
و مصطفاه و على آله و اصحابه .....

Sonu :

(أبي الغارّي الخزمي) in isminden sonra (Peygamberimiz (a.s.) ile başlayıp (ابو اليسر كعب الخزمي) ile nihayetlenen 636 kişilik "Ashâbu'l-Bedr" listesidir.)

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1719 ;
Topkapı Sarayı KTB.No: EH 1753 ve Y.725

57. ÖRFİ (ö. 999/1590)'NİN BİR BEYİTİNİN ŞERHİ:

دل حسود تو الماس اكر بيا دارد بدست عهد شهيد وفا شود مكسور

"Senin kıskanç gönlün eğer elması hatırlatırsa, şehidin ahid eliyle vefâ kırılır, yok olur " beyitinin Türkçe şerhidir .

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

58. RAŞFÜ'L-HAKİKA Fİ KEŞFİ'L-⁴AKİKA

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Yeni doğmuş çocuk için kesilen "akika" kurbanı ile ilgilidir. 1191/1777 senesinde yazılmıştır, Türkçedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/9

Kağıt ebadı: 214x144(158x65)mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı:25

Yazı türü : Talik

Başlı:

بسم الله ... عقیقه لغتده انا قرنندن طوغان نى روح ايله معا
خارج اولان تویدر، شعر مولود معناسنه در ....

Sonu:

... قد تم " تسويد العقیقه ۱۱۹۱ " بتاريخ هذين اللفظین .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No: 625/13; Süleymaniye Bağdadlı Vehbi Ef.Bl.No:2171/4; Süleymaniye, Halet Ef.Bl.No:405/12; Süleymaniye, Pertev Paşa Bl. No: 614/5; Süleymaniye, Yazma Bağışlar Bl.No:1387/9; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719 .

59. RİSÂLE-İ BAYRÂMÎYYE-İ MELÂMÎYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hacı Bayrâm-ı Velî'den sonra Melâmiyye tarikatına halife olan zatların menkıbeleridir. Eser Türkçedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Nafiz Paşa Bl.No:1164

Kağıt ebadı: 223x173(161x94)mm.

Varak adedi: 97

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Rik'a.

İstinsah Ta.: 1306 h.

Müstensih: Zühdf b. 'Ali

Cilt : Meşin

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين
و الصلاة والسلام على سيدنا و نبينا محمد و على آله و اصحابه و اولاده
اجمعين .....

Sonu:

.... و نورها بانوار التجلي ... بجاه النبي الهاشمي .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

60. RİSÂLE DER BEYÂN-I TAHAKKUK-I İTTİSÂLİ'L- HÜVIY-
YETİ İLA'N-NEFSİ Bİ'L-HAREKETİ VE BEYÂN-I HAKÂYİKİ'L-
MUHAMMEDİYYETİ'S-SÂRİYETİ Lİ'L-VÜCÜD

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Çeşitli tasavvufî konuları ihtivâ eden bir risâle-
dir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Tahir Ağa Bl.No:26/8

Kağıt ebadı: 249x177 (155x93) mm.

Varak adedi: 8

Satır sayısı: 17

Yazı türü : Nesih

Cilt : Mukavva

Başı:

من كلام الشيخ مستقيم زاده قدس سره العزيز در بيان تحقق اتصال الهوية ...

Sonu:

..... همت ايله كندیكى بول حقه اير ساكا كشاف ایتدم نتیجه و السلام تمت الكلام
بعون الملك العالم .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

61.RİSÂLE-İ CEVÂHİR-İ HAMSE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Cevâhir-i hamse olarak bilinen : Heyûlâ, Sûret,
Cisim, Nefis ve Akıl hakkındadır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:2420/2

Kağıt ebadı: 215x160(143x78)mm.

Varak adedi: 4

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Rik'a

İstinsah ta.: 1199 H.

Başlı:

ای برادر عارف و طالب معارف جواهر خمسہ نیک بیانی ....

Sonu:

..... اثرنی علی خط مستقیم فالمستدیر لیس له نہایہ کأنه عقیم بحرمة
حبیبک ... و بجاہ العظیم .

c.Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/6; Süleymaniye, Pertev
Paşa Bl.No:614/18; Beyazıt Devlet Ktb.No: K 105620; Topkapı Sarayı
Ktb.No: EH 1753

62. RİSÂLE Fİ EBEVEYİ'R-RESÛL

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Peygamber (a.s.)'ın anne-babasının imânı hususunda yazılmış Türkçe bir eserdir. Risâlenin başında "cümle rivâyetlerin hülâsasıdır" denilmiştir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/1

Kağıt ebadı : 214x144 (158x65) mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı:25

Yazı türü : Talik

Başl: بسم الله الرحمن الرحيم و به استقيم . الحمد لله الذي كرم بني آدم
بالانبياء من نسله الطاهر .....

Sonu: (Rubâî)

دوشرمى اختلاف قيل قال ايتمك بو امتدن
طوغر نجم سعادت شهبه يوق برج سعادتدن

رسول كبريانك والدينى حقنه انصاف
وجود نازينى عالمه شمس هدا يتدر

c. Diğer nüshaları : Topkapı Sarayı Ktp.No:1753(EH) ;

Topkapı Sarayı Ktp.No:Y.725 .

63. RİSÂLE Fİ HAKKI'L-KİLÂB

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Köpek hakkındaki şer'î hükümleri ve köpeğin 10 özelliğini açıklayan bir eserdir.

Bu risâle, bazı kütüphanelerde değişik adlarla kayda geçirilmiştir: Süleymaniye, Pertev Paşa Bölümünde, 625/25 numarada el-Makaletü'l-Mukayyede; Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/2'de el-Makaletü'l-Müfide ve yine bu eserin ilk varlığında Risâle-i Hısâl-ı Asra isimleri kayıtlıdır.

b. Görülen nüsha : Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/2

Kağıt ebadı: 215x130(145x63)mm

Varak adedi: 4

Satır sayısı:19

Yazı türü : Nesih

Başl:

حمدا لله المنان الذي خلق اجناس الحيوان و جعل الاشرف منه الانسان ...

Sonu:

حاضر اولسه كه طعام اصلا هجوم ايتمز اكا بر بعيد يره اوتورر ايلمز اول دم صدا

64. RİSÂLETÜ'L-HAY Fİ İSÂLETİ'L-KEY

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şeyh Hasen-i Şürübülâî (ö.1063/1653) ve Şeyh 'Abdü'l-ğani en-Nablusî (ö.1730)'nin yazmış oldukları "yakı" risâlesinin tercümesidir.

1177/1763 senesinde yazılan bu eser Türkçedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/8

Kağıt ebadı: 214x144 (158x65)mm.

Varak adedi: 7

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Başl:

بسم الله الحكيم الحليم الكريم • شيخ حسن شرنبلالي و شيخ عبد الغني
ابن النابلسي ... ياقى خصوصه مفصلا جمع ايلدكلى .....
•

Sonu:

..... رينا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا و هب لنا من لدنك رحمة و هيء
لنا من امرنا رشدا تم بتاريخ ختام اجمال الكي 1177 •

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye Halet Ef.Bl.No:405/11; Süleymaniye, M.Hafid
Ef.Bl.No:71/1; Süleymaniye, M.Hafid Ef.Bl.No:464/5; Süleymaniye
Pertev Paşa Bl.No:614/6 ve 625/12; Süleymaniye, Şehid Ali
Paşa Bl.No:2883/5; Süleymaniye, Yazma Bağışlar Bl.No:1387/10;
Topkapı KtbNo: EH 1719 ve EH 1753 .

65. RİSALE-İ HADRIYYE

(Bkz. Hîsânü'n-Nadr Min Ahvâli'l-Hadır)

66. RİSALE-İ HÜSN-İ TAKVİM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

"el-Fitrati hamsun:....." hadîs-i şerîfinde zikredilen sünnet olmak, kasıktaki kılları temizlemek, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altlarını temizlemek konularında yazılmış Türkçe bir eserdir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Halet Ef.Bl.No:405/2

Kağıt ebadı: 228x131 (162x71) mm.

Varak adedi: 19

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Talik (Başı ve sonu tezhipli)

Cilt : Meşin

Baş:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ - وَبِهِ اسْتَقِیْمُ . الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِیْنُهُ
مَنْ یَهْدِی اللّٰهُ فَلَا مَضَلَّ لَهُ وَ مَنْ یَضَلِّ اللّٰهُ فَلَا هَادِیَ لَهُ اَمَّا بَعْدُ ...

Sonu:

..... حق رسوله ایدوب صلاة و سلام سخن انکله بولدی حسن ختام (1109)

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 967

67. RİSALETÜ'L-MANTİK

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Mantık ilmine dair Türkçe bir risaledir. 1151/1738 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/39

Kağıt ebadı: 205x110 (155x70) mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

İstinsah Ta.: 1185 H.

Başı:

بسم الله العلي العظيم الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي علم بالقلم
علم الانسان ما لم يعلم والصلاة والسلام الأتمان الأكملان على نبيه محمد المعلم ..

Sonu:

... و على آله واصحابه عيون الجود والكرم معادن الحلم والحكم
و ذلك في صبيحة ليلة المعراج في سنة احدى و خمسين و مائة بعد الف
من هجرة من له العز والشرف والحمد لله رب العالمين .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH.1753

68. RİSÂLE Fİ MA'RİFETİ'L-ENSÂB

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Neseb ilminin usûl-i hadisten sayıldığı, ehemmiyeti ve gereği gibi hususları ihtiva etmektedir. 1173/1759 yılında yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Süleymaniye B1.No:1068/14

Kağıt ebadı: 202x149 (162x73) mm.

Varak adedi: 41

Satır sayısı: 23

Yazı türü : Talik (Müellif hattı)

Cilt : Mukavva

Baş1:

الحمد لله بارىء النسم و خالق الانوار و الظلم و موجد الاشياء من العدم
الذى ابرم و احكم و اجزل و انعم و علم الانسان ما لم يعلم .....
.....

Sonu:

.....
والله المعين و به استعين و الحمد لله و صلواته و سلامه على سيدنا
محمد و آله و رضى الله عن اصحابه رسول الله اجمعين و عن التابعين لهم
باحسان الى يوم الدين تم عجاله في اواخر رجب الفرد سنة 1173 بقلم
الفقير مستقيم زاده سليمان غفر له .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

69. RİSÂLE-İ NİSYÂN

a. Genel bilgiler vemuhteva:

Burhâneddîn el-Bâcî( )'nin, Tahzîru'l-İhvân
Mimmâ Yûrisu'l-fakra ve'n-Nisyân adlı eserinin muhtasar bir
şekilde Türkçe tercümesidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/38

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 3

Satır adedi: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بو محل لطيف برهان الدين الباجي رحمه الله تأليف ايلديكى "تحذير الاخوان
مما يورث الفقر والسيان" كتابندن بو محله ترجمه و اختصارا تسويد
اولونب .....
.....

Sonu:

..... رحم الله لمن ترجم و قرأ و كتب و عمل بما فيه و عمم الله مما ذكر
من الممائب آمين تمت

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

70.er-RİSÂLETÜ'S-SÂMİYYE Fİ RU'YETİ'Ş-ŞÂMİYYE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şâm'lı Muhammed b. Mustafa b. Muhammed ed-Düveykî (18. asır)'nin, meşhur hattât Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'ye hat meşketmek emeliyle takdîm ettiği kasîdenin nazmen ve nesren tercümesidir. Terceme-i Kasîde-i Düveykî olarak da bilinir.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1753

Kağıt ebadı : 215x140 (190x 70) mm.

Varak adedi : 7

Satır sayısı: 33

Yazı türü : *Nesih*

Başl:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَقْسَمَ بِالْقَلَمِ وَ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ
مَا لَمْ یَعْلَمْ . وَاَفْضَلُ الصَّلَاةِ مِنْ بَعْدِ السَّلَامِ .....
.....

Sonu: (Müstakim-zade'nin, Hattat Rasim'e medhiye ve tarihi ile sona ermektedir):

..... لوح آفاقه عطاره رسم ایدر تاریخى
راسم استاد كجدى بعده جف القلم (1179)

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

71. RİSÂLETÜ'T-TÂC

a. Genel bilgiler ve muhteva :

Tarîkat ehlinin sarıkları hakkındadır. Başka tasavvufî konuları da ihtivâ etmektedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Hâşim Paşa Bl.No:27

Kağıt ebadı: 235x165(200x115) mm.

Varak adedi: 6

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Rik'a

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم • ديوانها اكرجه شد بسم الله بودى تاج عنوانها
نكشتي تا قيامت .....
.....

Sonu:

..... طرحى خوش حضرت سلطان خلافتمندك او طلسم شرقى مایه یمین و برکت ..

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No: 625/8 ve 611/6.

72. RİSALE-İ TEVFK-İ TEVKİF

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Allâh'ın isimlerinin tevkîfî olması sebebiyle, dînin bildirdiği isimlerin dışındaki isimlerin Allah'a ıtlakının mümkün olup olamayacağı hususunda bir incelemedir.

Eser, 1173/1759 senesinde telif edilmiştir.

b. Görülen nüsha:Süleymaniye,Hacı Mahmud Ef.Bl.No:
1997/5 .

Kağıt ebadı: 195x135 (155x70) mm.

Varak adedi: 5

Satır sayısı:25

Yazı türü : Nesih

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين . الحمد لله الذى لم يجعل سبيلا
الى معرفته الا بالعجز عن معرفته . والصلاة والسلام على نبيه الذى ايدته
بالكتاب وهو أجل معجزته ..... .

Sonu:

..... يا محول الحول و الاحوال حول حالنا الى احسن الحال بحرمة عليه الصلاة
و السلام، تمت الكتاب و بالخير عمت البركات .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1753;

Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 725 .

73. SA'İD b. CÜBEYR'İN ŞEHÂDETİ :

Tâbi'ından Sa'îd b. Cübeyr'in şehid edilmesi ile ilgili küçük bir risaledir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 725 .

74. es-SALAVÂTÜ'Ş-ŞERİFE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Salavât-ı Şerîfe'nin faziletleri ve faydaları hakkındadır. Eserin ismi, eserin yazılmaya başlandığı tarihtir: (الطوات الشريفة -1184). Ancak eser 1190/1776 senesinde bitirilmiştir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/3

Kağıt ebadı: 205x110 (155x70) mm.

Varak adedi: 35

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Baş1:

بسم الله و الحمد لله و طواته على رسول الله . الطوات الشريفة نام
و تاريخ شروع واقع اولان بو خدمت ....

Sonu:

..... و افعل بنا ما انت اهل في الدارين الدنيا و الاخرة انك على كل شيء
قدير ثم تم و بالخير عم .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1719

75. ŞALAVÂT-I ŞERİFELEK

Peygamber (a.s)'a , Müstakîm-zâde tarafından tanzim edilmiş salavat-ı şerifelerdir. Bunlardan bazıısı Peygamberimizin ecdadının isimlerine göre, bazıısı on iki imamın isimlerine göre ve bazıısı da alfabenin harflerine göre düzenlenmişlerdir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

76. SİLSİLETÜ'L-HATTÂTİN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hulefa-yı Râşidîne kadar elipgeçen hattatların biyografileri ve silsilelerini anlatan Arapça bir eserdir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esat Ef.Bl.No: 1684/8

Kağıt ebadı: 209x142(157x75) mm.

Varak adedi: 8

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم . حمد الله لوليه الذي عليكم العلم بالقلم
و بشر اهله بالتعليم به ما لم يعلم .....

Sonu:

..... فان الخط باق و العمر فان العبد الفقير الكامل في النقطان
خويدم العلوم بالاستفادة سعد الدين سليمان بن مستقيم زاده .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1719;

Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

77. ŞEREFU'L-‘AĞİDE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

İmâm-ı A'zam'ın Fıkh-ı Ekber'inin tercümesi ve şerhidir. 1195/1780 senesinde yazılmıştır. Eserin ismi yazıldığı tarihtir: (شرف العقيدة - 1195)

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/37

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 41

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم و به استقيم . الحمد لله على أ لطف كرمه
العميم والملاة على محمد الحبيب الثابت هداه . بالكلام القديم ...

..... وقد استراح المزبر الكسير بيد من هو في يد نفسه اسير تقبل الله
الفياض جمعه و عم به نفعه بجاه النبي الامين عليه و على آله السلام المبين .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef.Bl.

No: 1997/2

78. ŞERİ'AT-İ TARİKAT

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Nakşibendiye tarikatının hususiyetlerinden ve zikir âdâbından bahseden Türkçe bir risâledir. 1200/1785 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/4

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 42

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم القوى المعين العزيز الكريم . الحمد لله الذى
تخبى عما سواه بشدة ظهوره . . . . .

Sonu:

. . . . . فى يد أحوج عباد الله مستقيم زاده اصطفاه الله و اعف عن والديه
يا الله ثم عمن قرأه عفاه الله فى ليلة النصف من جمادى الآخرة مائتين
بعد الالف .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.347

79. ŞERH-İ 'AHİDNÂME VE TELKİN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Ahidnâme , Allah'ın birliğine, ortağı olmadığına, Peygambere ..... iman ettiğini dünyada iken ikrar etme hususunda yazılmıştır. Telkîn ise, ölünün defninden sonra mezarı başında söylenen sözlerin tercümesi ve şerhidir. Müstakîm-zâde, kendi kendine hitap ederek bu telkini ve şerhlerini yazmıştır.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725

Kağıt ebadı: 200x115 (150x60) mm.

Varak adedi: 2

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı (Ahidnâme) :

اللهم فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة .....

Sonu :

..... وانك تبعث من في القبور .

"Telkîn" ise şu şekilde başlamaktadır :

..... يا سليمان بن ام كلثوم، قل ربي الله ....

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

80. ŞERHUN ʿARABIYYUN Lİ KAŞİDE-İ MÜNFERİCE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

İbnü'n-Nahvî olarak bilinen Ebu'l-Fadl Yûsuf b. Muhammed b. Yûsuf (ö.513/1119)'un el-Kasîdetü'l-Münferice isimli eserinin Arapça şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:611/1

Kağıt ebadı: 215x130(145x60) mm.

Varak adedi: 5

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . وَبِهِ اسْتَقِیْم . الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ مَفْرَجُ الْكُرْبِ
وَالصَّلٰةِ وَالسَّلَامِ الْمُرْتَبِعِ عَلَی الْحَبِیْبِ . . . . .

Sonu:

..... وَالْعَشِیَّةُ الرَّاضِیَّةُ السَّرْمَدِیَّةُ بِمِثْلِ ذَلِكَ فَلِیَفْرَحِ الْفَرْحُونَ وَ لِمِثْلِ هَذَا
فَلِیَعْمَلَنَّ الْعَامِلُونَ وَ فِیْ ذَلِكَ فَلِیَتَنَافَسَ الْمُتَنَافِسُونَ .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

81. ŞERH-İ 'AYNİYYE-İ SÜHEYLİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Ebu'l-Kâsım 'Abdu'r-Rahmân es-Süheylî (ö. 581/1185)'nin
el-Kasîdetü'l-'Ayniyye 'sinin Türkçe şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1426/6

Kağıt ebadı: 205x140 (137x74)mm.

Varak adedi: 9

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Nesih

Başı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ عَلَیْهِ اسْتَقِیْمٌ . یَا مَنْ بَیْدَهُ مَلَكُوتِ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ
لَكَ الْحَمْدُ وَ الصَّلٰةُ عَلٰی نَبِیِّكَ الْمَبْعُوْثِ بِالْشَّرِیْعَةِ وَ الْفَرَضِ .....

Sonu:

..... صَلٰةٌ وَ سَلَامٌ اَیْلَمُكَ تَنْبِیْهِهِ اَوْلُوْنُوْبًا جَرًّا اَوْ قَنَمَقٌ دَخِی شَعَارِ دَوْلَتِ اِسْلَامٍ
اَوْلَمْ شَدْرٌ كِهْ زَمَانِهْ مَزْ كَلْنَجِهْ اسْتِصْحَابِ حَالِ بِشِیُوْزِ یَبِیْلِ قَدْرِ زَمَانِ اَوْلَمْ غَلِهْ حَسَنَاتِ
مَتْقَرَّرْدِنِ اَوْلَمْ شَدْرِ مَنَارِهْ وَ كَرَسِیْ كَبِیْ . مَنْتَهٰی .

c. Diğer nüshaları : Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa Bl.

No: 619/3; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719; Topkapı Sarayı

Ktp.No: EH 1753 ; Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 725 .

82. ŞERH-İ BEYT-İ BÂYEZİD-İ BİSTÂMÎ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Bâyezîd-i Bistâmî(ö.261/874)'nin bazı sözlerinin Türkçe şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye,Pertev Paşa Bl.No:614/16

Kağıt ebadı: 215x130(145x63) mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Nesih

Başl:

شيخ المجذوبين من رب العالمين؛ سلطان العاشقين الموحدين رهبر سالكان
طريقت جعفرية صديقيه .....
—

Sonu:

..... دكل كه صباى شمع ايله هوا سابقا تمثيل اولنمشيدى والله يقول الحق
و هو يهدى السبيل .

c.Diğer nüshaları: Süleymaniye,Pertev Paşa Bl.No:625/10

83. ŞERHU'L-BEYTI'L-EVVEL MİN KAŞİDETİ'L-FEREC

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Kasîde-i Menferice'nin birinci beyitinin Arapça şerhidir. 1181/1767 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/9

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 5

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم و به استقيم الحمد لله مفرج الكرب و الصلاة .....

Sonu:

... بمثل ذلك فليفرح الفرحون و لمثل هذا فليعمل العاملون و في ذلك فليتنافس المتنافسون تاريخ ازمة تنفرج 1181 .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

84. ŞERHU DİVÂNI 'ALİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hız. Ali Divânı olarak bilinen Nehcü'l-Belâğa'nın nazmen tercümesi ve nesren şerhidir. Müstakîm-zâde, bu eserini meydana getirirken Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin tercümesinden büyük ölçüde istifade ettiğini, bilhassa bazı kelimelerini terbiye ederek kullandığını ifade etmektedir⁽¹⁶³⁾.

Şerhu Divânı 'Ali, 1255/1839'da Kahire'de Bulak Matbaasında basılmıştır. Şakir Diclehan tarafından günümüz Türkçesine de çevrilen eserin yazma nüshası 512 varak ve matbu nüshası da 595 sayfadır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 2780

Kağıt ebadı: 215x138 (151x68) mm.

Varak adedi: 512

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Ta'lîk

Müstensih : Müellif

İstinsah ta.: 1186/

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم . مطلع ديوان علي عظيم . حمد و سعادت اساس
و شكر فضيلت لباس اول علي عظيم اولان .....

Sonu:

..... وقد وقع الفراغ في أواخر شهر ربيع الآخر يوم السبت مع اذان الظهر
بحمد الله العالم والملاة والسلام على حبيبه خير الانام و على آله و اصوله
و فروعه الكرام .

---

(163) Müstakîm-zâde, Şerhu Divânı 'Ali, Kahire, Bulak Mat.1255(1839), s.4 . Geniş bilgi için bkz. Hız. Ali Divanı, Terceme ve şerh eden Müstakîm-zâde, Günümüz Türkçesi: Şakir Diclehan, Ana Yayınları , İstanbul 1981.

85. SERH- İ EBYÂT-I PİR-İ HERÂT

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Pîr-i Herât diye bilinen Ebû İsmâ'îl Muhammed el-Ensârî (ö. 1088/1677)'nin üç beyitinin şerhidir. 1191/1777 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/40

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başl: شیخ الاسلام ابو اسماعیل محمد الانصاری کہ بیر ہرات دیمکله معروفدر

Sonu: تم بالقلم الکسیر بید نفسہ الاسیر مستقیم زادہ سلیمان سعد الدین
• کان الله له آمین بتاريخ منشور صداقت ۱۱۹۱ •

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

86. ŞERH-İ EBYÂT-I SANDÜKA

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şerh-i Penc Beyt-i Ceylânî olarak, bazı kütüphâne kayıtlarında gösterilen bu eser, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'nin kabrinde yazılı beş beyitin Türkçe şerhidir. 1184/1770 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/34

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 2

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الْعَلِیْمِ وَ بِهِ نَسْتَعِیْمُ • مُسْتَمِدُّ رُوْحَانِیْتِ وَ مُسْتَمْنِحُّ رُوْحَانِیْتِ مَغْلُوْبِ كَلِیْتِ
اِرَادَهُ مُسْتَعِیْمٌ زَادَهُ كَانِ اللّٰهُ لَهٗ مَا فِی الضَّمِیْرِ .....

Sonu:

..... تَمَّ الْعَمَلُ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِحَقِیْقَةِ الْحَالِ فَشَرَحَ بِتَارِیْخٍ " قَدْ حَرَّرَهُ مُسْتَعِیْمٌ زَادَهُ
" ۱۱۸۴ " كَانِ اللّٰهُ لَهٗ •

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:

614/15; Süleymaniye Hacı Mahmud Ef. Bl. No: 3238/2 ; Topkapı

Sarayı Ktp.No: EH 1753 .

87. ŞERHU HİZBİ'L-HİFZ Lİ'N-NEVEVİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Serefu'd-dîn en-Nevevî(ö.676/1272)'nin Hizbu'l-Hifz
isimli eserinin Türkçe tercümesi ve şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Mihrişah Bl.No:197/4

Kağıt ebadı: 215x130(160x75) mm.

Varak adedi: 40

Satır sayısı: 18

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ • الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ سَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی
رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هِیْٓ اِلَیْهَا رُشْدًا ••

Sonu:

••••• مجموعی حساباً اولندقدہ یکرمی یدی ساعت ••••• و حسن ختام بولوب
مقابلہ سندہ ہمت اولیاء اللہ ایلہ رب العالمیندن حبیب کزینی حرمتنہ
آخر نفسمدہ حسن خاتمہ مرجو و دلخواہدر •

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye Esad Ef.Bl.No:1330/6;
Süleymaniye M.Hafid Ef.Bl.No: 193/1 ; Süleymaniye, Esad Ef.
Bl.No: 1516/1; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719 ve EH 1753 .

88. ŞERH-İ İBARÂT

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Abdü'l-ğani en-Nablusî (ö.409/1018)'nin el-'Ukûdü'l-Lü'lüyye fî tarîkati's-sâdeti'l-Mevleviyye isimli eserinin Türkçe tercümesi ve şerhidir. Kütüphane fişlerinde bazen 'U kûd-ı Lü'lüyye olarak kaydedildiği görülmüştür. Eser 1182/1768 senesinde bitirilmiştir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye,Halet Ef.Bl.No: 379

Kağıt ebadı: 236x145(179x74) mm.

Varak adedi: 95

Satır sayısı: 27

Yazı türü : Ta'lik (Başlık tezhipli)

Cilt : Meşin

Başlı:

بسم الله الكبير اعوذ بالله العظيم و به استقيم . و طلى الله على سيدنا
محمد وآله و صحبه و اصوله و فروعه اجمعين . اليه الله جل جلاله في
شهود ذوى الانتباه . . . . .

Sonu:

. . . . . بو فقيرك ختام شرح بريشان ترى شب مولد بيغمبريده اولوب تمام اثر(1182)
لفظ مختصرى تاريخ اولمشدر . فله الحمد و المنه و الصلاه على خير البرية
و اصحابه البررة النقية .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye,Halet Ef.Bl.No:219; Süleymaniye,Esad Efl.
No:1531; Süleymaniye,Hacı Mahmut Ef.Bl.No:2348; Süleymaniye
Halet Ef.Bl.No:379; Süleymaniye,Lala İsmail Paşa Bl.No:179;
Pertev Paşa Bl.No:427 ve 614/8; Topkapı Ktb.Nº: EH 1753

89. ŞERH-İ KAŞİDE-İ BÜR'E

a. Genel bilgiler ve muhteva:

İmâm-ı Bûsîrî olarak bilinen şerefu'd-dîn Ebû 'Abdillah el-Bûsîrî (ö.694/1294)' nin K a ş î d e - i B ü r 'e 'sinin şerhidir. Bulabildiğimiz tek nüshanın başı ve sonu eksiktir.

b.Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:2766

Başlı:

..... و لم اصل فعل مضارع متكلمدر اطنده اصلي ایدی حرف جازم ايله
يا ساقط اولمشدر .....

Sonu:

..... رجوع ایتک بیت ثانینک مصرع ثانینده مناسب اولور دیمشدر كما یجیی
یا خود ذکر کل اراده جز .....

90. ŞERH-İ LUĞAZ-I İSM-İ CELÂL

a. Genel bilgiler ve muhteva:

الله بود يك الف و هی و دو لام عاجز شده از کنه کمالش اعلام

"Allah, bir (Elif) ve (He) ve iki (Lâm) dır; O'nun kemâlinin künhünden, nasıl olduğundan büyükler -de- âciz kalmışlardır" beyiti ile başlayan rubâ'înin Türkçe şerhidir.

b.Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625//16

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 1

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

c.Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1719 .

91. ŞERH-İ LUĞAZ-I SELÂM

a.Genel bilgiler ve muhteva:

Edirne'li Mehmed Kâmî b. Şeyh İbrahim'in eserinin şerhidir. 1179/1765 senesinde yazılmıştır. Türkçedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 1684/12

Kağıt ebadı: 209x142(152x76)mm.

Varak adedi: 8

Satır sayısı: 19

Yazı türü : Talik

Baş1:

باسم السلام قبل الكلام . سلم اللهم يا سلام انت السلام و منك السلام
و اليك السلام . . . . .

Sonu:

..... و الله الموفق و الميسر لكل عسير و الواهب لطلب التيسير تم في
التاريخ المزبور يعني لفظ سلام تسع مرات (1179) و السلام .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:

625/15 .

92/1. ŞERHU'N-NA'Tİ'L-MURASSA'

a. Genel bilgiler ve muhteva:

'Ali el-Kârî b. Muhammed el-Herevî'nin en-Na'tu'l-Murassa' isimli eserinin Türkçe şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/35

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 7

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

İstinsah ta.: 1177/1763.

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم . احمذك و لك اللهم الحمد من الحمد و اطي باطي و فروعى
واسلم على أسلم العبد أحمد .....

Sonu:

..... هذا ما سنح بالبال محصول ما بين العثائين في أحسن الحال يسرنا الله
تعالى رفعة المنزليين بحرمته عليه الصلاة والسلام .

c. Diğer nüshaları: Millet Ktp.Ali Emîrî, Şer'iyeye

Bl.No: 542; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1753; Topkapı Sarayı

Ktp.No: Y 347 .

92/2. SERH-İ RUBÂ'İ-Yİ HAVRÂ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Rubâ'î-yi Ebî Sa'îd olarak da bilinen bu eser, Ebû Sa'îd Fadlu'llâh b. Ebi'l-Hayr 'in Farsça rubâîsinin Türkçe şerhidir. 1192/ 1778 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha : Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No: 625/30

Kağıt ebadı : 205x110(155x70) mm.

Varak adedi : 2

Satır sayısı : 25

Yazı türü : Nesih

Başlı :

بسم الله الرحمن الرحيم و به .....
حوراً بنظارة نكارم صفزد رضوان زتعجب كف خود بر كف زد

Sonu:

..... تاريخ من يظل الله فلا هادى له (1192) شهر مولد النبي صلى الله عليه
و سلم و على آله الخير الخير و اصحابه بلا ضرير .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

93. SERH-İ SALAVÂT-I KÂDİRİYYE

Şeyh Abûlkâdir-i Geylânî'nin tertip ettiği sala-
vât-ı şerîfenin Türkçe tercüme ve şerhidir.

1185/1771 senesinde yazılan bu eser, 1282/1870 yı-
linda İstanbul 'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. 34 sayfa
hacminde bir kitapçıktır.

Yazma nüshaları: Süleymaniye Pertev Paşa Bl.No:625/2;
Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719.

94. SERH-İ SALÂT-I MELEVEYN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Salât-ı Meleveyn olarak bilinen "Allahümme şalli
ve sellim 'alâ Rasûlike Muhammedin ve 'alâ âlihî ve sahbihî
ve usûlihî ve fûrû'ihî teslîmen ma'htelefe'l-melevân" 'ın
Türkçe şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/41

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm

Varak adedi: 1

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

İstinsah ta.: 1191/1777.

Başl:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ • اللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰی رَسُوْلِكَ مُحَمَّدٍ وَعَلٰی اٰلِهِ
وَصَحْبِهِ وَاٰصُوْلِهِ وَفُرُوْعِهِ تَسْلِیْمًا یَا اللّٰهُ رَسُوْلِكَ مُحَمَّدٍ عَلَیْهِ السَّلَامُ .....
.....

Sonu: ..... فقیر محررک دخی کتاب الطوات السریفة نام اثر مزده یادگار قیلندی .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

95. SERH-İ VİRD-İ SETTÂR-I SEYYİD YAHYÂ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Seyyid Yahyâ eş-Şirvânî (ö. 869/1464)'nin tertip ettiği Vird-i Settâr'ın Türkçe tercümesi ve şerhidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:611/5

Kağıt ebadı : 215x130 (145x60) mm.

Varak adedi : 88

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . اِنَّا جَا ء نَصْر اللّٰهِ وَ الْفَتْحِ وَ رَاٰی النَّاسِ
یَدْخُلُوْنَ فِیْ دِیْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا .....
.....

Sonu:

..... وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَ آخِرًا وَ بَاطِنًا وَ ظَاهِرًا وَ عَلٰی كُلِّ حَالٍ وَ فِیْ كُلِّ حَالٍ .
اِحْمَدٌ كَثِیْرًا طِیْبًا مَبَارَكًا فِیْهِ كَمَا یَنْبَغِیْ بِجَلَالِ وَجْهِكَ وَ تَعْظِیْمِ سُلْطٰنِكَ .
.....

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef. Bl.No:4047 ; Süleymaniye
Esad Ef. Bl.No: 1405/2 .

96. ŞİFAÜ'Ş-ŞUDÜR Lİ'N-NESLİ'N-NÜR

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Peygamber (a.s.)'in muhterem ecdâdının isimleri ve nesepleri hakkındadır. Bu eserin, Müstakîm-zâde'nin yazdığı en son eser olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü 1202/1787 Şevval ayında bitirilmiştir. Müstakîm-zâde'nin ölüm tarihi 22 Şevval 1202 olduğundan bu kanaatimizde haklı olduğumuza inanıyoruz.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 1684/4

Kağıt ebadı : 209x142(157x75) mm.

Varak adedi: 10

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ • وَالِدِ اَوْلَادِ سَلِیْلِ سَلِیْمِ • الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰی
فَضْلِهِ وَ كَرَمِهِ وَ الشُّكْرُ عَلٰی لَطْفِهِ وَ نِعْمِهِ وَ الصَّلَاةُ عَلٰی الْحَبِیْبِ الطَّاهِرِ ...

Sonu:

..... تم التحریر و نجز التقرير في شوال المكرم لسنة تاريخها " توكلت
على الحي القيوم ١٢٠٢ " بقلم جامعته المقلوم عفى الله عنه بحرمة حبيبه
و بجاه نبيه عليه وآله السلام .

c.Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719;

Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 347 .

97. ŞUYÛH-I AYÂSOFYA

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Ayasofya Camii kürsü şeyhliğine tayin olunan vâizlerin muhtasar biyografileridir.

Bazı kütüphane kayıtlarında Ayasofya Vâizleri , Zâkirân-ı Ayasofya gibi isimler altında kayıtlıdır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1716/2

Kağıt ebadı: 206x132(141x73) mm.

Varak adedi: 7

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Ta'lîk

Baş1:

يا هويا من هو لا هو الا هويا من لا اله الا هو بسم الله
الحمد لله الشكر لله لا اله الا الله ربنا الله ....

Sonu:

..... و صلى الله على سلطان الدارين و جد الحسنين السبطين و على
صاحبه ثاني اثنين و على آله و صحابته و اصوله و فروعه بأجمعهم .....
آمين بالنبي الامين عليه السلام .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Yazma Bağışlar Bl.

No: 1387/7; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719; Topkapı Sarayı

Ktp.No: Y 2400 .

98. TABİR-NÂME-İ MUHTASAR

Rüyada görülen şeylerin te'villeri ile ilgilidir.

Nüshası: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 725

99. TAHKİKÜ'S-SALAVÂT

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Namazın kaç çeşit olduğu, ne şekilde kılındığı ve bu namazlarla ilgili dinî hükümlerin neler olduğunu anlatan bir eserdir. 1176/1762 senesinde yazılmıştır. Türkçedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/5

Kağıt ebadı : 214x144 (158x65) mm.

Varak adedi : 39

Satır sayısı : 25

Yazı türü : Talik

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِهٖ اسْتَقِیْمُ وَ طَوَاتِهٖ عَلٰی سَیْدِ کَآئِنَاتِهٖ وَآلِهٖ
مَعَ التَّسْلِیْمِ ۰۰۰۰

Sonu:

۰۰۰۰ وَ الْمَسْئُوْلُ مِنَ السَّانَةِ الْعُلَمَاءُ نَفَعَ اللّٰهُ تَعَالٰی بِعُلُوْمِهِمْ مِمَّنْ یَقِفُ
هٰذَا الْاَثَرَ النَّظْرُ فِیْ ذٰلِكَ بِعَیْنِ الْحَقِیْقَةِ وَ الْاِنصَافِ لَا یَنْظُرُ الْعَصْبِیَّةَ وَ الْاِعْتِسَابَ .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:1849/3; Süleymaniye, H.Hayri-
Abdullah Ef.Bl.No:137 .

100. TAHKİKÜ'T-TESLİM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Selam ve selamlaşma hakkındaki dinî hükümleri içeren bir risaledir. 1179/1765 senesinde yazılmıştır. Daha sonra bu eserine bir de zeyil yazmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1426/4

Kağıt ebadı: 205x140(137x74) mm

Varak adedi: 3

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Nesih

Müstensih : Muhammed b. Ahmed

Başlı:

بعد البسمة والحمدلة والطولة سلام الله على رسوله وآله الكلمة ...

Sonu:

..... اللهم انت السلام و منك السلام تباركت يا ذا الجلال و الاكرام و صلى الله على حبيبه و على آله و اصحابه و اصوله و فروعه اجمعين .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725;
Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.347 .

101. ZEYLÜ TAHKİKİ'T-TESLİM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Selam ve selamlaşma hakkındaki kendi eserine kendinin zeylidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/18

Kağıt ebadı : 205x110(155x70) mm.

Varak adedi : 10

Satır sayısı : 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم . بسم الله الرحمن الرحيم . " واذا حييت
بتحية فحيوا بأحسن منها او ردوها ان الله كان على كل شيء حسيبا " بو
آيت كريمه ده ايكى وجه .....
.....

Sonu:

..... تباركت ربنا و تعاليت لك الحمد يا ذا الجلال و الاكرام و الصلوة و السلام
على رسوله و على آله الكرام .

c. Diğer nüshaları : Bilinmiyor.

102. et-TA'LİKÂ 'ALÂ'T-TARİKA Fİ İHTİMÂMÎ'N-NEZÂFE

a, Genel bilgiler ve muhteva:

Muhammed-i Birgivî(ö.981/1573)'nin Tarîkat-i Muham-
mediyye isimli eserinde ".....temizliğe ihtimam göster-
mek bid'attır.." demesi üzerine, ona reddiye mahiyetinde
1183/1769 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No: 5451/6

Kağıt ebadı :214x144(158x65) mm.

Varak adedi : 3

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Talik

Baş1:

قال محمد البركوى في طريقته ان الاهتمام في النظافة بدعة ..... .

Sonu:

..... هذا ما سنح للخاطر الفاتر من غير مناولة الكتب و الدفاتر المحدث
لأثر نعم المنان سعد الدين سليمان بتاريخ تسويده ابن مستقيم 1183 .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1684/1;

Süleymaniye, Pertev Paşa Bl. No: 625/11; Topkapı Sarayı Ktp.

No: Y 347; Topkapı Sarayı Ktp. No: EH 1719 .

103. TARHU'L-MA'NÂ Fİ ŞERHİ'L-ESMÂİ'L -HÜSNÂ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

el-Esmâü'l-Hüsnâ 'nın tercümelere ve şerhleridir.

Eserin ismi, yazılış tarihidir:

(1150 /1737 - طرح المعنى في شرح الاسماء الحسنى)

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 1426/2

Kağıt ebadı : 205x140(137x74) mm.

Varak adedi: 13

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Nesih

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم . قال صلى الله عليه وسلم ان لله تسعة وتسعون اسما
مائة الا واحدة من اخفاها دخل الجنة ..... .

Sonu:

... لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء
قدير .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp. No: Y347, Y725 .

104. TÂRİH-İ İNTİKÂL-İ HÂZRET-İ SEYH MEHMED EMİN-İ
TOKÂDÎ-Yİ NAKŞİBENDİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Müstakîm-zâde bu eseri, hocası ve şeyhi Mehmed Emîn-i Tokâdî'nin ölüm tarihini tesbit için yazmıştır. 15 beyittir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Halet Ef. Bl. No: 3440/Son

Matla'ı :

منتخب خواجگان فیض دل عارفان   مرشد کل بیان شیخ محمد آمین

Makta'ı:

... بیک وحدت سر باکندن اقور تاریخن   "اولدی لاهوته روان الله دیوب روح آمین"

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

105. TEFSİRÜ SÛRETİ'L-FÂTİHA

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Fâtiha sûresinin Türkçe olarak tefsiridir. 1191/ 1777 senesinde başlandığı halde 5 sene sonra 1196/1781 senesinde temize çekilmiştir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl. No: 625/1

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 40

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم و به استقيم .. الحمد فاتحة كل ذي بال للفتح الذي
انزل القرآن و صدر فيه الفاتحة .....

Sonu:

.....

خوانده بودم مقصدرا فاتحه شد قبول الحمد لله فاتحه

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.347 .

106. TENVİRÜ'L- EMÂNE

a. Genel bilgiler ve muhteva:

el-Emânetü'l-Ma'rûda isimli eserinin zeyli hük-
mündedir. Eserin isminin, eserin yazıldığı tarih olduğu
eserin başındaki ifadeden anlaşılmaktadır;

(تنوير الامانة = 1189/1775)

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Hüsrev Paşa Bl.No:140/2

Kağıt ebadı : 220x165(135x85) mm.

Varak adedi : 3

Satır sayısı : 21

Yazı türü : Rik'a

Başlı:

اسمى تاريخى اولان بو مقاله مجموعه دخی فائده دن خالى اولما مغلہ .....

Sonu:

..... عذابه مستحق اولور مکر که نفس اخيره مظهر حسن خاتمه اوله . تمت .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 1684/11; Süleymaniye, Esad Ef.

Bl.No: 1849/2 .

107. TERCEME-İ 'AYNIYYE-İ SÜHEYLİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

17 yaşında iken gözlerini kaybeden Hatîb-zâde Şeyh Ebu'l-kâsım 'Abdurrahmân es-Süheylî(ö.581/1185)'nin 17 beyitlik münâcâtının yine 17 beyit halinde nazmen Türkçeye tercümesidir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 1426
(Terceme-i 'Ayniyye-i Süheylî, bu mecmûanın en son sahifesindedir.)

Kağıt ebadı: 205x140(137x74) mm.

Varak adedi: 1

Satır sayısı: 17

Yazı türü : Nesih

Başlı:

..... درونم مطالبی سنسین بصیر و هم سمیع اولان

Sonu:

... تصویرن ایده ابن مستقیمک خیر ایله شادان .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

108. TERCEME-İ BEYT EZ GÜLSEN-İ RÂZ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Gülşen-i Râz sahibi Necmü'd-dîn Mahmûd et-Tebrîzî (ö. 720/1320)'nin bir beyitinin Türkçe tercüme ve şerhidir. 1168/1754 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:625/27

Kağıt ebadı : 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 1

Satır sayısı : 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

زا احمد تا احد يك ميم فرقت جهانى اندر آن يك ميم فرقت

Sonu:

.... احقر الموجودات مستقيم زاده غفر له سنة 1177 .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

109. TERCEME-İ KÂNÛNU'L-EDEB

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Ebu'l-Fadl Hubeys et-Tiflisî (ö.600 ?/ 1203 ?)'nin Kânûnu'l-Edeb Fî Zabtî Kelimâti'l-'Arab isimli eserinin Türkçeye tercümesidir. Aslı, Ansiklopedik bir sözlük olan ve Arapça-Farsça olarak hazırlanan bu esere Müstakîm-zâde tarafından Türkçesi de ilave edilmiş ve eser üç dilli olmuştur.

Müstakîm-zâde, bu eserini elsine-i selâse'de yazdığını gördüğümüz nüshanın sonunda tevriyeli bir ülubla ifade etmektedir. Elsine-i selâse, hem bu eserin üç dilli olarak tertip edildiğine ve hem de bu terkîbin tekâbülü olan 1183/ (1769) senesine işaret etmektedir ki bu 1183 senesi eserin yazılmaya başlandığı tarihtir.

Terçeme-i Kânûnu'l-Edeb, Müstakîm-zâde'nin kendi hattı ile 4 cilt hâlinde olup Süleymaniye Kütüphanesinde dir. Ancak rutubete maruz kaldığından , bilhassa başları diğer bazı yaprakları gibi okunamaz haldedir.

Müstakîm-zâde'nin kendi el yazısı ile hazırlanan Terçeme-i Kanûnu'l-Edeb'inin kütüphane bilgileri şöyledir:

I.Cilt: Süleymaniye,Rşd.Bl.No:950,Büyük boy,271 vr.

Yazı türü: Ta'lîk.

II. Cilt:Süleymaniye,Rşd.Bl.No:951,Büyük boy,262 vr.

Yazı türü: Ta'lik.

III. Cilt: Süleymaniye,Rşd.Bl.No:952,Büyük boy,301 vr.

Yazı türü: Ta'lik.

IV. Cilt: Süleymaniye,Rşd.Bl.No: 953,Büyük boy,278 vr.

Yazı türü: Ta'lîk.

b. Görülen nüsha: Murad Molla Ktp.No: 1755 (I.Cilt)

Kağıt ebadı: 325x200 (209x100) mm.

Satır sayısı: 31

Varak adedi: 690

Yazı türü : Talik

Baş1: (I.çilt)

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد اللغوى و سائر انواعه مطلقه و فعلية
و قولية و عرفية بخذافيرها و الشكر اللغوى .....
.....

Sonu:

... قد تم الجلد الاول من ترجمة قانون الادب بلغة السنة ثلاثة لأبي الفضل
التفلسي لسعد الدين سليمان بن محمد الشهير بمستقيم زاده الي آخر حرف
الظاء على يد كاتبه اسحق بن محمد ..... والحمد لله رب العالمين .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Esad Ef. Bl. No: 3182(I);

Esad Ef. Bl. No: 3253 (II) .

110. TERCEME-İ MEKTÜBÂT-I KUDSİYYE

İmâm-ı Rabbânî Hâce Ahmed-i Fârûkî'nin Mektûbât-ı Kudsiyye isimli Farsça eserinin Türkçeye tercümesidir. Altı cilttir. Üç cildi İmâm-ı Rabbânî'nin, diğer üç cildi de Hâce Muhammed Ma'sûm'un mektûbâtını içermektedir.

Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî: Litoğrafya Mat. İst. 1277H.

I-III. ciltler: 171s. + 112 s. + 128 s. = 411 s.

Mektûbât-ı Hâce Muhammed Ma'sûm: Ali Rıza Mat. İst. 1277 H.

I-III. ciltler: 300 s. + 115 s. + 147 s. = 562 s.

111. TERCEMETÜ'L-MÜNTEHAB MİN DİVÂNI SEYYİDİNÂ

‘ALİ b.EBİ TALİB

Müstakîm-zâde'nin Serhu Divân-ı ‘Ali adlı eserinden seçilen bazı kısımların müstakil olarak basılmış şeklidir.

Eserin elyazması nüshaları tesbit edilememiştir.

Tercemetü'l-Müntehab Min Divânı Seyyidinâ ‘Ali b.Ebî Talib matbudur:(Dimeşk, Ravzatü's-Şâm Matbaası, Hân-ı Sultân Cad.Nu:62,1312) .

112. TERCEMETÜ MÜRSİDİ'L-MÜTEEHHİLİN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

İznîkî-zâde Muhyiddîn Efendi( )'nin eserinin tercümesidir. Evlilik, karı-kocanın riayet etmesi gereken kurallar, sıla-i rahim gibi sosyal konuları ihtiva etmektedir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye,Pertev Paşa Bl.No:625/36

Kağıt ebadı: 205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 51

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَ صَلَّى اللّٰهُ عَلٰی سَیْدِنَا مُحَمَّدٍ .....
.....

Sonu :

... اللهم ارحم جميع المؤمنین و المسلمین و صل علی جميع الانبیاء و المرسلین
والحمد لله رب العالمین . آمین آمین .

c.Diğer nüshaları: Süleymaniye,Halet Ef.Bl.No: 405/3;

Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 967 .

113. TERCEME-İ RİSÂLE-İ "MEN 'ARAFE NEFSEHU..."

a. Genel bilgiler ve muhteva:

İmâm-ı Gazâlî'nin risalesinin Türkçe tercümesidir.

1183/1769 senesinde yazılmıştır. Müstakîm-zâde bu esere bir de zeyl yazmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Hüsrev Paşa Bl.No:140/1

Kağıt ebadı : 220x165(135x85) mm.

Varak adedi: 6

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Rik'a

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي جعل الانسان الكامل معلم الملك
والملكوت وفتح له ابواب خزائن الجبروت ....

Sonu:

... و بو معارف و بيان بحثنده كلام بسيار و محافل بيشمار اولوب لكن اندن
بر ثمة نمونه قليندى كه هيچ سويلنلميوب ايشدلمشراوله تم الكتاب والسلام .

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Esad Ef. Bl.No:1684/2;

Topkapı Sarayı Ktp.No:EH 1719; Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1753 .

114. ZEYL-İ RİSÂLE-İ "MEN 'ARAFE NEFSEHU..."

İmâm-ı Gazâlî'nin risâlesine zeyildir. 1200/1785 senesinde yazılmıştır.

Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef. Bl.No:1684/3 (Kütüphane fişinde "Vâliyye" ismi ile kaydedilmiştir.)

Kağıt ebadı: 209x142(140x77) mm.

Varak adedi: 7

Satır sayısı: 21

Yazı türü : Nesih

Baş1:

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستقيم . الحمد لله الذي الهمننا حقايق المعاني
واسرار المباني والصلاة على رسوله ...

Sonu:

..... تم بعناية رب الجليل في اليوم الثالث عشر و لسنة مائتين والالف ١٢٠٠

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

115. TERCEMETÜ'T-TARSÜS Fİ FEVAİDİ'L-BERĞÜS
Lİ'S-SUYÛTİ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Celâlû'd-dîn 'Abdu'r-rahmân es-Suyûtî(1406-1505)'nin
Bistû'l-Mebsûs fî Hayrî'l-Berğûs isimli eserinin Türkçe ter-
cümesidir. 1158/1745 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye Pertev Paşa Bl.No:625/26

Kağıt ebadı :205x110(155x70) mm.

Varak adedi: 5

Satır sayısı:25

Yazı türü : Nesih

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم متم كل خير كريم نحمد الله الذي خلق الموجودات
بالكاف والنون لافيه فتور ولا .....
.....

Sonu:

..... الحمد لله اولاً و آخراً و صلى الله على النبي و سلم باطنا و ظاهراً
و صلى الله عليه و على آله و سلم تسليماً كثيراً .

c. Diğer nüshaları: Bilinmiyor.

116. TERKİB-İ BEND

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Şeyh Mehmed Emîn-i Tokâdî'ye mersiye olarak yazılmıştır; 96 beyittir.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No:3482/8

Kağıt ebadı : 210x130

Varak adedi : 3

Yazı türü : Talik

Matla'ı:

آه از جنخ ستمبرور امان از بیوفا هب کریبانجاك دستکدر سنک بای و کدا

Makta'ı:

... عقده اشکال حل اولدی بو یوزدن صالحه قیل توجه ایله استمدادا اهدا فاتحه

c. Diğer nüshaları: Süleymaniye, Esad Ef.Bl.No: 3430/34;
Topkapı Sarayı Ktp.No: Y.725 .

117. TEŞNİFÜ'L-EZHER Bİ-TA'RİFİ'L-AHMER

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Kırmızı renkli elbise giymenin dinî hükümleri hakkındadır. 1168/1754 senesinde yazılmıştır.

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:611/3

Kağıt ebadı : 215x130(145x60) mm.

Varak adedi : 4

Satır sayısı : 19

Yazı türü : Nesih

Başı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . الْحَمْدُ كَحَمْدِ مَنْ حَمَدَ كَمَا كَبَّرَ فَشَكَرَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ...

Sonu:

... لبس احمرک جوازینہ نص امام اعظم و اباحتہ دلیل قطعی محکم تحفہ
تصریحی امنده بودر که .

c. Diğer nüshaları:

Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719; Topkapı Sarayı Ktp.

No: Y 725 .

118. TUHFE-İ HATTÂTİN

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Hat ilminde meşhur olmuş pek çok hattâtın hal tercemelerinin alfabetik olarak sıralandığı bir eserdir. Müstakîm-zâde'nin en hacimli eserlerindendir. Eserin başında hat ile ilgili kırk hadis hamdele yerine kaim olmak üzere serhleriyle birlikte zikredilmiştir.

Müstakîm-zâde'nin bu kıymetli eserini neşre hazırlayan İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal (İnal) şunları söylemektedir :

"... Erbâb-ı inşâfın nazar-ı dikkatine arz etmek istediğim nokta şudur : Bu eser, kütüphânelerdeki nüshaların yalnız birinden ale'l-acele istinsâh ve matba'aya tevdi' edilmedi. Her nüsha ayrı ayrı tedkîk ve bir şahîfe üzerinde bâzen yarım saat tevekkuf olundu. Münderecâtın, her türlü teferruatıyla beraber -mümkün olduğu kadar- sıhhatine bezl-i mechûd edildi. Binâen 'aleyh; mesâ'î-yi hâlişe vü medîde mahşûlü olan âsâr âzâde-i kuşûr olamasa da şâyeste-i kabûl görülmek muktezâ-yı insâf ü .....dır.

..... Tuhfe-i Hattâtîn te'lîf edileli bir buçuk asır olu p bu uzun müddette binlerce hattât geldi geçti. Bunlar içinde yalnız yazar değil, okur yazar zevât bulunduğu halde -kendi mesleklerine ve meslekdaşlarına tâalluk eden - böyle mühim ve nâfi' bir eseri istinsâha ve nüshalarını teksîre himmet etmemeleri şâyân-ı ta'accübdür. Bu yolda

ibrâz-ı himmet etmiş olsaydılar, o eser-i güzîni te'lîf etmişcesine nâil-i mesûbât ve kâdr-şinâsân-ı ahlâf taraf-larından da mazhar-ı teşekkürât olurlardı. Birbuçuk aşırıdan beri nice türhât-nâme basıldığı halde Tuhfe-i Hattâtîn'in tab'ına hiç bir taraftan teşebbüs olunmaması da mahall-i hayrettir⁽¹⁶⁴⁾.

Müstakîm-zâde'nin bu eseri, başında İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal'ın Müstakîm-zâde'nin hayatı ve eserleri hakkındaki incelemesi olduğu halde Türk Tarih Encümeni Külliyyâtı arasında basılmıştır (İstanbul-Devlet Matbaası 1928) .

Eser, 856 sahifedir.

119. TUHFETÜ'L-MERÂM

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Müstakîm-zâde'nin, Şeyh Mehmed Emîn-i Tokâdî'ye sorduğu ahlâkî, tasavvufî soruları ve bu sorulara aldığı cevapları ihtiva eden bir eserdir. Eserin ismi, yazıldığı tarihtir: (تحفة المرآة -1200/(1785) .

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/12

Kağıt ebadı : 215x130(145x63) mm.

Varak adedi : 20

Satır sayısı : 19

Yazı türü : Nesih

---

(164) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki incelemesi, s.84-85.

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم بنام ايزد و سبحان و رحمان، رحيم و مستعان
قدوس و يزدان ....

Sonu:

..... جنا بنك سر منورينى تقبيل تحليل بيورب دعا و ثنا ايلدى .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Esad Efbl.No:3740/6; Süleymaniye Pertev
Paşa Bl.No: 625/20 .

120. TURARU'S-SELÂM Lİ-AHRÂRİ'L-İSLÂM

a. Genel bilgiler vemuhteva:

Hadîs-i Erba'în-i Bî Nukat da denilen bu eser,
noktasız 40 Hadîs-i Şerîf ve yine noktasız harflerle
yapılmış şerhidir. Eserin ismi, yazılış tarihidir:

(طرر السلام لحرار الاسلام -1174/(1760))

b. Görülen nüsha: Süleymaniye, Fatih Bl.No:5451/3

Kağıt ebadı : 214x144(158x65) mm.

Varak adedi : 2

Satır sayısı : 25

Yazı türü : Ta'lik

Başlı:

اسم الله رأس كل كلام املاه عطاء لك اللهم الحمد .....

Sonu:

..... كمل المرام اداره الله السلام و صدر لكراس اهل الاسلام و انا م مصرحا
• لطوس الهمام ..... و سطره لاول الأض الحرام لعام عدد اسمها كاملا و السلام .

c. Diğer nüshaları:

Süleymaniye, Pertev Paşa Bl.No:614/14; Süleymaniye Pertev
Paşa Bl.No:625/28 .

121. el-‘UKÖDÜ'L-LÜ'LÜİYYE Fİ TARİKATİ'S-SÂDETİ'L-
MEVLEVIYYE

(Bkz. Şerh-i ‘ibârât)

122. el-VÂLİDİYYE

(Bkz. Terceme-i Risâle-i "Men ‘Arafe Nefsehu...")

123. el-VASÂYA Fİ'L-‘UHÛD VE'L-MEVÂSİKİ'L-MA‘DÛD

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Bir mürşidin müridlerine öğretmesi gereken bazı
telkin ve zikirler hakkındadır. Eserin ismi, yazıldığı
tarihtir: (الوصايا في العهود والمواثيق المعدادور -1194/1780)

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No: EH 1719

Kağıt ebadı: 195x120(140x58)mm,

Varak adedi: 13

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم . الومايا في العهود و المواثيق المعدود (1194) طريقت
عليه نك ارباب كمال واصحاب حالندن اولان مرشد كامله لازمدر كه مريدنى تلقين نكر
و تربيه شروع ايلدكته .....
.....

Sonu:

..... لكن اهل سوء ظن عاصي و آثم اولدغى نمايله ثابتدر و حسن ظن سابقا
تفصيل اولنديغي اوزره مأموراتدندر حتى حسن خاتمهيه دخي دلالت ايدر ديديلر .

c. Diğer nüshaları: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 725

124. ZEYLÜ HAMİLETİ'L-KÜBERÂ

a. Genel bilgiler ve muhteva:

Resmî Ahmed Efendi(1133-1197/1720-1782)'nin yazdığı
Hamîletü'l-Küberâ'ya zeyildir. Kızlarağası da denilen Dârü's-
Sa'âde Ağaları'nın terceme-i hallerini anlatan bir eserdir.

b. Görülen nüsha: Topkapı Sarayı Ktp.No: Y 725

Kağıt ebadı: 200x115 (150x60) mm.

Varak adedi: 7

Satır sayısı: 25

Yazı türü : Nesih

Başlı:

بسم الله الرحمن الرحيم لله الحمد و الثنا و لرسوله و آله التحايا • بوندن
اقدم كبار رجال دولت عليه دن .....

Sonu:

..... اول صدر شامخ القدره تقرير اولندى ..... حالا اول مرتبة سعادت عتبه يى
خزينه دار شهريار نفيس " اديس آغا " حضرتلى تشرىفايلىمشدر •

c. Diğەر nüshaları : Bilinmiyor.

B. Nüshası Tesbit Edilemeyenler :

Aşağıdaki eserler, bazı kaynaklarda Müstakîm-zâde'ye ait olarak gösterilmiştir. Ancak biz bu eserlerin nüshalarını tesbit edemedik :

1. ed-Dürretü'l-ʿAliyye (165).

2. Düz okunduğunda medih, aksinden okunduğunda zem olan kırk terkîb (166).

3. Hısnü'l-Ḥaşîn (167).

4. Mecelletü'l-Aʿyân (168).

5. Metnü'l-Metîn fî Şerhi Hısnî'l-Ḥaşîn (169).

6. Riyâdü'l-ʿUlemâ (170).

7. Sıhhatü'l-Ġâye li Uli'n-Nihâye (171).

8. Tertîbü'l-Vüsûl ilâ ʿilmi'l-Usûl (172).

9. Tezkire-i Şuʿarâ (173).

10. Vesîletü't-(Teʿâlî) (174).

---

(165) Bkz. Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-Arifîn I/405 .

(166) Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr. ?

(167) Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I/168

(168) Bkz. A.g.e. I/168.

(169) Bkz. Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-Arifîn I/405.

(170) Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I/168

(171) Bkz. Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-Arifîn I/405.

(172) Bkz. A.g.e. I/405

(173) Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I/168.

(174) Bkz. A.g.e. I/168 .

III. MECELLETÜ'N-NİSÂB'I

Mecelletü'n-Nisâb, Müstakîm-zâde'nin biyografi türündeki en önemli eseridir. Türk-İslâm dünyasını ilgilendiren pek çok kişinin lakab, künye, nisbet ve mahlaslarını belirten, tarihî olaylara ışık tutan, coğrafi bölgeler hakkında bilgi veren, pek çok insanın kısa hal tercemelerini ihtiva eden kıymetli bir müracaat kitabıdır.

Mecelletü'n-Nisâb'ın ehemmiyeti hakkında, Türk Tarih Encümeni üyelerinden Ali Cânib'in şu ifadeleri çok isabetlidir :

".... ve bilvesile kaydedeyim ki Süleymân Sa'deddîn Efendi'nin hâsseten biyografiye ait himmetleri şükrân ۛ ihtirâmla kayda şâyândır.... Geçen sene bi't-teşâdüf Hâlet Efendi Kütüphanesinde elime geçen Mecelletü'n-Nisâb'ı pek faydalı kitaplardır..... Bu çalışkan ve tahkikçi Türk mütebahhirinin hayât ۛ kitâblarına ileride bir makâle tahşîs etmek emelimdir. Burada şu kadar söyleyeyim ki bi'l-hâssa Mecelletü'n-Nisâb'ı i'timâda şâyân, 'âdetâ mini mini bir ansiklopedidir. Maârif vekâleti, târîh encümeni, yahud Türkiyyât Enstitüsü bu değerli eseri mutlakâ tab' etmelidir ...." (175).

---

(175) Ali Cânib, Hattatlık ve Türkler, (Hayat Mecmuası Ankara 8 Kânun-ı Evvel 1927, c.III, Sayı: 54, s.22)

Biz, tezimizin üçüncü bölümünü Mecelletü'n-Nisâb'a tahsis ederken bu çok kıymetli eserin ana özelliklerini incelemeyi, bölümlerini tesbit etmeyi, konusunu, dilini ve üslûbunu ayrı ayrı ve teferruatlı bir şekilde incelemeyi amaçladık. Çünkü böyle bir inceleme daha önce yapılmamıştır.

Mecelletü'n-Nisâb , sadece bazı insanların hal tercemelerinin toplandığı bir eser değildir. Bilakis, Mecelletü'n-Nisâb'da tarihî, dinî, tasavvufî, edebî pek çok konuya açıklık getirebilecek bilgiler de vardır.

Mecelletü'n-Nisâb'daki doğum ve ölüm tarihleri çok isabetlidir. Üstelik bu tarihlerin büyük bölümü, ebced hesabıyla tesbit edilmiş nâdide terkîblerden oluşmaktadır.

Mecelletü'n-Nisâb 6 Ramazan 1175/ 20 Mart 1762 tarihinde bitirilmiştir. Kendi zamanına ait kıymetli açıklamalar verirken, kendinden önceki tarihlerde yazılan aynı türden bazı eserlerin muhteviyatına girmesi gerekirken , bilmediğimiz sebeplerle giremeyen çeşitli istidraklere de yer vermektedir. Şöyle ki:

İmam Sem'ânî (ö.562/1166) 8 ciltlik el-Ensâb'ı yazmıştır. Daha sonra İbnü'l-Esîr (ö.630/1232) bu eseri 3 cilt halinde özetlemiş ve el-Lübâb diye tesmiye etmiştir. Celâleddin Suyûtî (ö.911/1505) ise İbnü'l-Esîr'in bu eserini kendi istidrakleri ile birlikte Lübbü'l-Lübâb adıyla telhîs etmiştir. Kâtip Çelebi (ö.1067/1656) de bu Lübbü'l-Lübâb'a bazı ilâveler yaparak Süllemü'l-Vüshûl İlâ Tabakâti'l-Fuhûl adlı eseri yazmaya başlamış ancak bitiremeden ölmüştür. Müs-

takim-zâde ise, Kâtip Çelebi'nin ilâvelerini almış ve kendi istidraklerini de ilave etmek suretiyle Mecelletü'n-Nisâb'ı meydana getirmiştir.

Bu özelliklerin sahibi olması sebebiyle, biz Mecelletü'n-Nisâb'a tezimizde ayrı bir bölüm tahsis etmeyi münâsib gördük.

Mecelletü'n-Nisâb'ın müellif tarafından kaleme alınan ilk nüshası bugün mevcut değildir. Elimizdeki nüsha ise müellifin ölümünden 8 sene sonra yazılmış bir nüshadır.

İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Mecelletü'n-Nisâb'ın müellif nüshası ile ilgili olarak şu hatırasını naklediyor:

"... Vaktiyle, muhibbân-ı ma'rifete nüzhet-gâh olan Bedestân ağzındaki Sahâflar Çarşısının müdâvimlerinden idim. Sabâh u akşâm oradan geçtikçe sahâflar da'vet iderler, bir kitap yahud bir yazı gösterirler idi. Tahmînen yirmi beş sene evvel, bir akşam geç vakit mevki'-i me'mûriyyetimden 'avdette bütün dükkanların kapandığını yalnız bir sahâfın dükkanını henüz kapatmak üzere olduğunu gördüm. O sahâf, beni da'vetle birkaç kitap göstereceğini söyleyüb -deftersiz, numarasız, tertipsiz- yüzlerce kitap arasında taharriyât ile meşgûl olduğu sırada ben dükkanın önüne atılmış olan kitap ve kağıt parçalarının bir kısmını karıştırmaya başladım, bir kitabın eczâsından ondört sahife buldum.

Bu sahifeleri ben tedkik etmeden sahâf efendi, aradığını bulamadığını, yarın uğranılmasını söyledikten sonra, elimdeki kağıtları sordu, süpürüntü içinde bulunduğumu söyledim.

ser-âmedân-ı cühelâ meyânında mevkı'-ı mümtâz sâhibi olan bu zât, kağıtlara baktıktan sonra, ben bunu nice zamandan beri arıyordum demesiyle, hangi eserin parçası olduğunu sordum. Bi't-ṭab' cevâp veremediğinden hiddetlendim. İşi laṭîfeye döküp benden birkaç kuruş aldıktan sonra kağıtları verdi. O gece tedkîk ettim, Müstakîm-zâde'nin haṭṭıyla muharrer Mecelletü'n-Nisâb müsveddâtının eczâsından olduğunu anladım. Diğer şahifelerin de bulunması muhtemel olduğundan ertesi şabâh çarşıya şitâb ettim ise de ortada birşey kalmamıştı. Şu vak'a hâtırına geldikçe müteessir olurum " (176).

Arapça ile yazılmış olan Mecelletü'n-Nisâb'ın bilinen tek nüshası İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümünde 628 numara ile kayıtlıdır.

Mecelletü'n-Nisâb'ı günümüze kadar raflarında saklayan Halet Efendi Kütüphanesi, aslında, bugün Divan Edebiyatı Müzesi haline getirilmiş olan Galata Mevlevîhânesi dahilindedir. Ancak, buradaki elyazması eserler, İstanbul'daki pek çok kütüphanede de olduğu gibi, Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmişler ve Halet Efendi Bölümü diye anılan bölümde muhafaza edilmektedirler.

Çalışmalarımız esnasında sık sık müracaat ettiğimiz nüsha, Halil b. Hüseyin (ö.?) tarafından Nesih hatla 1210/1795 senesinde istinsah edilmiştir. Mecelletü'n-Nisâb'ın sonundaki müstensih kaydı şöyledir:

---

(176) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.60-61. Mecelletü'n-Nisâb'ın, sözü edilen orijinal sahifelerinden biri tezimizin ekleri arasında verilmiştir.

.....- نجز الكتاب بعون الله تعالى حرره الخليل بن حسين
الى الله القدير غفر الله له و لوالديه و احسن اليهما و اليه
تاريخه سنة في سلامة الحشرى (١٢١٠) .

".... Kitap, Allah teâlâ'nın yardımıyla bitti, onu Halil
b.Hüseyin yazdı. Kadîr olan Allah'ın onu ve ebeveynini affetme-
sini ve onlara ihsanda bulunmasını (dilerim). Tarihi : "sene fi
selâmeti'l-huşrâ/ سنة في سلامة الحشرى 1210 "

Ancak, yukarıdaki tarih lafzından sonraki kelimeler hiçbir
surette 1210 rakamını vermemektedir. Bu hesabın kim tarafından
ve ne zaman yapıldığı da belli değildir.

Açık kırmızı renkli meşinle ciltlenmiş olan, 447 varak hac-
mindeki Mecelletü'n-Nisâb'ın cildi sağlam olup miklebli ve şirâze-
lidir. Sırtı hafifçe yırtık olmasına rağmen az kullanılmış intibâi
vermektedir. 220x159(160x079) mm. ebadındaki aherli ve çok ince
varaklara 31 satırlı olarak Nesih hatla yazılmıştır.

Sahife kenarları 1/3 oranında boş bırakılmışlar ve metin
tek çizgili siyah çerçeve içine yazılmıştır. Madde başları kırmı-
zı mürekkeple ve metne göre daha iri karakterli olarak yazılmıştır.
Sahife kenarlarındaki boşluklarda yer yer tashihât ifadeleri,yahud
şecere ve silsileler vardır.

A. ADI :

Müstakîm-zâde, eserin başında, eserin adını şu ifadelerle
belirtmektedir:

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين .
كتاب ترتيب النسب و الانساب و الكنى و الالقاب على ترتيب الحروف
و لكل حرف باب و غفني الله التواب لختامه كما العمني لبدئه و الحمد
له الوهاب و الطوة على رسوله المستطاب و على آله اولي الالباب
اولا و آخرها و باطنا و ظاهرا او رتبته في تلك الجريدة ثانيا في الليلة
السادسة في شهر رمضان سنة ١١٧٥ سميته بتاريخ تسويده بعون الله الوهاب
مجلة النساب في النسب و الكنى و الالقاب .

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlar) ve O'ndan yardım dileriz.

(Bu kitap) nisbetlerin, neseplerin, künyelerin ve lakabların tertip kitabıdır, harf sırasına göre (düzenlenmiştir) ve her harf için bir bâb (tahsis edilmiştir).

Tevvâb olan Allah, bana bu kitaba başlamayı ilham ettiği gibi, onu bitirmeye de muvaffak etti.

Hamd, Vehhâb olan Allah'a; Salât, öncelikle ve sonunculukla, gizlilikle ve açıklıkla, O'nun beğenilmiş olan Rasûlüne ve o Rasûlün akıl sahibi olan soyuna olsun.

(Bu kitabı) 6 Ramazan 1175 gecesinde tertip ettim ve Vehhâb olan Allah'ın yardımıyla müsveddesinin bittiği tarihle tesmiye ettim: Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb " .

Mecelletü'n-Nisâb'ın tam adı, arap harfli biyografik ve bibliyografik kaynaklarda "مجلة النساب في النسب والكنى واللقاب" şeklinde(177).

Ancak, "النسب" kelimesi bazı muasır araştırmacılar tarafından yanlış okunarak aktarılmıştır. Meselâ, bazı kaynaklarda Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb(178), bazı kaynaklarda Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Neseb

---

(177) Bkz. Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-Arifîn, c.I, s.405; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, c.I, s.168; İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Tuhfetü'l-Hattâtîn'in başındaki inceleme, s.59.

(178) Ağâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, T.T.K. Yayınları, Ankara 1984, c.I, s.416 .

ve'l-Künâ ve'l-Elkâb⁽¹⁷⁹⁾, bazı kaynaklarda ise Mecelletü'n-Nisâb Fi'l-Esmâ ve'l-Künâ ve'l-Elkâb⁽¹⁸⁰⁾ şeklindedir.

Bazı kaynaklarda da " الكنى " kelimesi yanlış okunmuş ve yanlış olarak aktarılmıştır. Meselâ, Meydan-Larousse isimli ansiklopedide bu eserin adı " Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Neseb ve'l-Küney ve'l-Elkâb " şeklindedir.⁽¹⁸¹⁾.

Bizce, eserin adının doğru okunuşu, yazma nüshadaki şekliyle Mecelletü'n-Nisâbi Fi'n-Nisebi ve'l-Künâ ve'l-Elkâbi - dir. Çünkü, "en-niseb" kelimesi "en-nisbe" kelimesinin çoğulu olup, nisbetler manasına gelmektedir. Ayrıca "en-niseb" kelimesine matûf olan "el-künâ" ve "el-alkâb" kelimelerinin de çoğul olması kanaatimizin doğruluğunu teyid etmektedir.

---

(179) Şakir Diclehan, Müstakîm-zâde'nin Hz.Ali Divanı Serhi'nin mukaddimesi, s. XLIV.

(180) Bağdadlı İsmail Paşa, Kesf el-Zünun Zeyli, c.II, s.432.

(181) Bkz. Meydan-Larousse, c.IX, s.160 .

B. KONUSU _____ :

Mecelletü'n-Nisâb, genel biyografi türünde yazılmış bir eserdir. İslâm âlemindeki tanınmış kişilerin lakablarını (182), künyelerini (183), nisbetlerini (184), mahlaslarını (185) bildirmekte ve terceme-i hallerini kısaca anlatmaktadır.

---

(182) Lakab: Bir insanın asıl isminden başka, tarif etmek, yüceltmek, yahud da tahkîr etmek kasdıyla söylenen isimlerine denir: "Fazıl Ahmed, Uzun Hasan, Topal Timur" gibi. (Bkz. İbn Hişâm, Evdahu'l-Mesâlik, Beyrut 1966, c.III, s.283; Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.86^{a-b}; İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab, c.III, s.383)

(183) Künye : Asıl isim ve lakabdan başka, kişinin tanıtılması için "Ebû fülân/Falancanın babası" ve "Ümmü fülân/Falancanın annesi" şeklinde isimlendirilmesidir. "İbnü fülân/Falancanın oğlu" şeklindeki tesmiyeler de gramer bakımından künye sayılmak gerekmekte ise de meşhur tabakât kitaplarında "İbnü fülân" bölümü müstakil bir bölüm olarak zikredilmektedir ki Mecelletü'n-Nisâb'da da böyledir. Meselâ, İbn Hacer'in Tehzîbü't-Tehzîb'inde de "İbn Fülân" bölümü müstakil bir bölümdür.

(184) Nisbet: Akrabalık bağı demektir. Kişinin soyu ile olan alâkasıdır. Bölgeye ve mesleğe de nisbet edilebilir. (Bkz. Lisânü'l-'Arab el-Muhît, Dârü Lisâni'l-'Arab, Beyrut (Tarihsiz), c.III, s.306)

(185) Mahlas: Bir şairin asıl adından başka, edebiyatta kullandığı isimdir. (Bkz. Tahîru'l-Mevlevî, Edebiyat Lügati, Enderun Kitabevi, 1973)

Kâtip Çelebi (1017-1067/1609-1657)'nin Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl (186) isimli ve halen müsvedde halinde bulunan biyografi eserinin zeyli mahiyetinde olan Mecelletü'n-Nisâb hakkında Müstakîm-zâde, İmâm Sem'ânî'nin bu tertibte 8 ciltlik bir eser yazdığını, ama bu eserin tamamının nadir olarak bulunduğunu (187), Ali b. el-Esîr'in bu eseri bazı istidraklerle 3 cilt halinde kısalttığını ve el-Lübâb adını verdiğini, Suyûtî'nin de Lübbü'l-Lübâb isimli eserini el-Lübâb'a bazı ilaveler yapmak suretiyle meydana getirdiğini bildirmekte, Kâtip Çelebi'nin ise Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl adlı eserini yazmaya başladığını, ancak bitiremediğini ifade ederek, Mecelletü'n-Nisâb'ı, Suyûtî'nin tertibi üzerine yaptığını söylemektedir (188).

---

(186) Kâtip Çelebi, Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, Süleymaniye Şehid Ali Paşa Bl.No:1887.

(187) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal, Müstakîm-zâde'nin "kalle mâ yûcedu temâmuhu/tamamı nadir bulunur" ifadesini yanlış okuyarak "felemmâ yûced temâmuhu/ henüz tamamı yoktur" şeklinde değerlendirmiştir. (Bkz. İbnü'l-Emîn, a.ge.e.s.59)

(188) Bkz. Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.447^a

C. TE'LİF SEBEBİ :

Müstakim-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'ın yazılmasına neden ihtiyaç duyulduğunu geniş ve teferruatlı bir şekilde açıklamamıştır. Ancak, eserin sonundaki şu ifadesi bize bu konuda yardımcı olmaktadır:

"... Lakab, künye ve nisbetlerin tertibi, ekleri ve ilâveleri ile birlikte, Abdu'r-Rahmân es-Suyûfî'nin ta'yîni üzere, ilim adamlarına hizmet için bitirilmiştir"(189).

D. BÖLÜMLERİ :

Mecelletü 'n-Nisâb'ın tamamı bir bütünlük içinde alfabetik değildir. Bilakis, üç ana bölüm halindedir ve her bölüm kendi arasında alfabetik olarak sıralanmıştır.

Esere, ilk önce, lakab, künye ayrımı yapılmaksızın karışık olarak başlanmış ve bu durum 4 varak devam etmiştir. Ancak daha sonra eser bölümlere ayrılmıştır:

1. İbnü Fülân Bölümü, vr.4^b-59^a arasında,
2. Künyeler Bölümü, vr. 59^a-86^a arasında,
3. Nisbetler Bölümü, vr.86^b- 447^a arasında.

---

(189) Müstakim-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, vr.447^a.

İbnü Fülân bölümünün Künyeler bölümünden ayrılması daha önceden beri kullanılagelen bir usüldür⁽¹⁹⁰⁾.

Mecelletü'n-Nisâb'da lakablar, mahlaslar ve nisbetler, eserin üçüncü bölümü olan Nisbetler bölümünde yer almıştır.

Şimdi, Mecelletü'n-Nisâb'ın bölümlerini ayrı ayrı ele alarak madde hacimlerini, varak sayılarını belirteceğiz ve örnekler takdim edeceğiz. Ancak, seçtiğimiz örnekler, Müstakîm-zâde'nin konuları anlatış biçimini az da olsa belirleyen örneklerdir.

Mecelletü 'n-Nisâb'daki maddelerin yekûnu 12572'dir. Örnekleri ne kadar çoğaltırsak çoğaltalım, her biri birbirinden farklı ifade gerektiren bu kadar çok maddenin ortak yazılış özelliklerini yansıtmaması zordur. Fakat, sunduğumuz örnekler, Mecelletü'n-Nisâb'daki anlatım biçimini göstermeye yetecektir, kanaatindeyiz.

1. İbnü Fülân Bölümü _____ :

Bu bölüm, (فصل فيمن عرف با بن فلان /İbnü fülân olarak tanınanlar) ibaresi ile başlamaktadır ve bu bölümde toplam olarak 1702 madde vardır.

Varak 4^b'de İbnü'l-Abbâr maddesi ile başlamakta ve varak 59^a'da İbnü Yehûd maddesi ile sona ermektedir.

---

(190) Bu usulün nasıl kullanıldığı hususunda bkz. İbn Hacer el-Askalânî, Tehzîbü't-Tehzîb, c.XII.

Ancak, "İbnâ Fülân/Falancanın iki oğlu" ve "Ebnâ Fülân/ Falancanın oğulları" diye bilinenlere ait 9 adet madde, bu bölümle olan alakaları itibarıyla varak 59^a'ya ilave edilmiştir.

Bu bölümdeki maddelerin serdi genellikle şu örnekteki gibi net ifadelerle yapılmıştır:

• ابن الخطيم : شاعر فارس جاهلي اسمه قيس الاوسي قدم مكة دعاه النبي عليه السلام الى الاسلام و تلا عليه القرآن فقال اني لأسمع كلاما عجبا فدعني انظر في امرى هذه السنة ثم اعود اليك فمات قبل الحول .

" İbnü'l-Hatîm : Cahiliyye devrinin cengâver bir şairidir. Adı, Kays el-Evsî'dir. Mekke'ye gelmiştir. Peygamber(a.s) Kur'an okuyarak kendisini İslâm'a davet ettiğinde, "ben acayib bir söz duyuyorum, bırak beni, bu sene işlerimi göreyim, sonra sana gelirim " diyerek cevap vermiş, bir sene geçmeden de ölmüştür"(191).

Bazı maddelerde ise bilgiler me'hazları ile verilmekte, doğum ölüm tarihleri açıkça belirtilmektedir. Aynı künye ile tanınan şahıslar ayrı ayrı tanıtılmaktadır :

---

(191) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 21^b(Aynı konu hk.Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe,c.V,s.557).

• ابن طولون : الشيخ المحقق اسحق بن حسن الحارثي الحنفي المورخ الهيلولي وله تاريخ سماه الغرف العلية كما في السلم والكشف ، والحسن بن الحسين بن بقره بن محمد بن علي بن عبد الله البدراني المورخ تولد بالقاهرة سنة ست و ثلاثين و ثمانمائة خرج مقدمة أبي الليث كما في السلم ، و جمال الدين محمد بن علي بن عبد الله الدمشقي توفى سنة ثلاث و خمسين و تسعمائة ، و أخوه جمال الدين يوسف بن علي توفى سنة سبع و ثلاثين و تسعمائة ، و الحافظ شمس الدين محمد بن طولون الصالحي الحنفي .

" İbnü Tûlûn :

(a) İshak b.Hasen el-Hârisî: Araştırmacı, şeyh, hanefî mezhebine mensub, heyûlâya inanır, tarihçi.El-Ğurafü'l-'Aliyye (192) isimli tarih kitabı vardır.Süllem⁽¹⁹³⁾ ve Keşf⁽¹⁹⁴⁾'te zikri geçmektedir.

(b) el-Hasen b.el-Hüseyin b.(Bakara) b. Muhammed b. Ali b. Abdillâh el-Bedrânî: Tarihçi, Kahire'de 836 senesinde doğdu, Ebu'l-Leys'in Mukaddimesini tahrîc etti.Süllem⁽¹⁹⁵⁾ de böyledir.

(c) Cemâlü'd-dîn Muhammed b. Ali b. Abdillâh ed-Dımişkî: 953 senesinde öldü.

---

(192) el-Ğurafü'l-'Aliyye Fî Terâcimi Mütעהhîrî'l-Hanefiyye .

(193) Kâtip Çelebi,Süllemü'l-Vüşûl İlâ Tabakâti'l-Fuhûl .

(194) a.g.y. Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn.

(195) a.g.y. Süllemü'l-Vüşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl .

(d) Ve kardeşi, Cemâlû'd-dîn Yûsuf b. Ali: 937 sene-
sinde öldü.

(e) Hâfız Şemsü'd-dîn Muhammed b. Tûlûn es-Sâlihî
el-Hanefî " (196).

İbnü Fülân Bölümündeki maddelerin hepsi, yukarıda
sunduğumuz İbnü Tûlûn maddesinde olduğu gibi, uzun anlatıl-
mamıştır. Aralarında çok kısa anlatılanlar da vardır:

• ابن عمر : راجز معروف كما قاله الامين

"İbnü 'Ahir : Meşhur, recezci bir şâirdir. El-Emîn⁽¹⁹⁷⁾
böyle demiştir⁽¹⁹⁸⁾."

2. Künyeler Bölümü :

Bu bölüm, فصل في الكنى / Künyeler bölümü" ibaresi
ile başlamaktadır. Künyeleri Ebu Fülân şeklinde olan in-
sanlar bu bölümde harf sırasına göre zikredilmişlerdir.

Künyeler Bölümü, varak 59^a'da Ebû İbrâhîm maddesi
ile başlamakta ve varak 86^a'da Ebû Yûsuf maddesi ile sona
ermektedir. Bu bölümde toplam 1137 madde vardır.

Bu bölümde, insanların önce isimleri tam olarak ve-
rilmiş, daha sonra bilinen diğer hususiyetlerine ve varsa
eserlerine işaret edilmiştir. Binlerce insanın ilmî ve ede-
bî konumu pek fazla değişiklik gösterdiğinden, farklı anla-

---

(196) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 35^a

(197) Muhammed b. Emîn b. Fadli'l lâh ed-Dımışkı

(198) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 40b

tım yollarına müracaat edilmiştir. Her türlü bilginin her insanın terceme-i halinde yer alması zaten mümkün değildir.

Künyeler bölümündeki maddelerin yazılış üslûbu hakkında bilgi vermesi için birkaç örnek veriyoruz:

• ابو الريحان البيروني : محمد بن بقره المهندس صاحب التفهيم و التنجيم
و غيره له مناظرات مع ابن سينا من رجال الاربعائة .

"Ebu'r-Reyhân el-Bîrûnî : Muhammed b.(Bakara), mühendistir, et-Tefhîm ve't-Tencîm'in sahibidir.İbn-i Sînâ ile münâzaraları vardır, IV. asır ricâlindedir"(199).

• ابو السعود المفتي : ذكره العاشق في ذيل الشقايق و غيره أن اسمه محمد و قيل سليمان ابن الشيخ محمد يا وصى ابن مصطفى بن عبد النبي الاسكليبي العمادى الشهير بخواجه جلبي شيخ الاسلام و سياًتي بالخاء في خواجه توفى بتاريخ دعوت بشر ٩٨٢ .

"Ebu's-Su'ûd : Müftüdür. İsmnin Mehmed olduğunu,Şakâ-yık zeylinde Aşık Çelebi, ve başkaları zikretmektedir(200). İsmnin Süleyman olduğu da söylenmiştir. İskilip'li Mustafa b. Abdi'n-Nebî el-İmâdî'nin oğlu olan Şeyh Mehmed Yavısı'nın oğludur. Şeyhulislâm Hoca Çelebi diye meşhurdur. (Ha) harfinde, "hoca" maddesinde geçecektir."Da'vet-i Beşer - 982 M" tarihinde vefat etmiştir "(201).

---

(199) Mecelletü'n-Nisâb, vr.69^a

(200) Aşık Çelebi, Tetimmetü's-Sakâıkı'n-Nu'mâniyye .

(201) Mecelletü'n-Nisâb, vr.69^b

• ابو علي بن سينا : حسن او حسين بن عبد الله الرئيس و قد مر مرارا سيما
في ابن سينا مر في الشيخ و قال في تحفة السعادة " انكه كويند
ابو علي شاگرد لقمان بود - "

"Ebû Ali b. Sînâ : Hasan yahud Hüseyin b. Abdillâh
er-Reîs'tir. İbn Sînâ maddesi başta olmak üzere Şeyh
gibi maddelerde çok geçti. Tuhfetü's-Sa'âde⁽²⁰²⁾ isim-
li kitapta, Ebû 'Ali denilen kişi Lokmân'ın öğrencisi
idi denilmektedir" (203).

Yukarıda sunduğumuz bu örneklerden de anlaşılacağı
gibi, künyeler bölümündeki bilgiler de kısa ve özdür. İsim,
meslek, yaşadığı devir gibi bilgiler mümkün mertebe ve-
rilmıştır.

3. Nisbetler Bölümü :

Bu bölüm, Mecelletü 'n-Nisâb'ın en büyük kısmını
teşkil etmektedir. Varak 86^b'de " فصل فيما اشهر من النسب " "
/Meşhur nisbetler bölümü" ibaresi ile başlamakta ve varak
447^b'de sona ermektedir. Bu bölümde toplam 9671 madde var-
dır.

---

(202) Mahmud b. Mes'ûd Kutbu'd-dîn eş-Şîrâzî'nin
et-Tuhfetü's-Sa'îde fî Şerhi Külliyyâtı'l-Kânûn Fi't-Tıbb'ın
olmalıdır.

(203) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 75^b .

Bu bölümde nesbetler, önce ilk harflerine göre bablara ayrılmışlar, sonra her babdaki nisbetler kendi aralarında alfabetik olarak dizilmiştir.

Nisbetler bölümünde sadece nisbetler yoktur. Bilakis lakablar ve mahlaslar da bu bölümde zikredilmişlerdir.

Bu bölümdeki maddelerin üslûbu hakkında bilgi vermesi için şu örnekleri sunuyoruz:

• صاحب الشفا : الشفا في الحديث للقاضي عياض و سيأتي في القاف توفى بتاريخ ضبطه بلغظ قد تم (٥٤٤) ، و الشفا في الحكمة لابن سينا و اختصره الشمس الخروشا هي السابق ، و الشفا في الطب للحاج باشا و قد سبق بالحاء .

" Sâhibü's-Sifâ : Hadis ilminde Şifâ, Kâdî 'Iyâd'ındır, (Kaf) harfinde geçecektir, "kad temme" lafzıyla tesbit ettiğim tarihte ölmüştür: (544/(1149) ; Felsefe ilmindeki şifâ, İbn-i Sînâ'nındır ki onu eş-Şems el-Hüsrevşâhî muhtasar hale getirmiştir; Tıp ilmindeki Şifâ, Hacı Paşa'nındır ki (Ha) harfinde geçmiştir " (204).

Sunmuş olduğumuz bu örnek, Mecelletü'n-Nisâb'ın biyografik bir eser olduğu kadar bibliyografik bir eser olduğunu da göstermektedir.

Şimdi sunacağımız örnek, Mecelletü'n-Nisâb'ın muhtevasında tarihî bilgilerin de olduğunu göstermektedir. Biz

---

(204) Mecelletü'n-Nisâb, vr.284^b

bu örneği Türk tarihi ile ilgili olduğu için seçtik. Kendi tarihimiz hakkındaki bu madde, eserin temel ruhuna uygun olarak yine kısa ve özdür :

• العثمانية : دولة في القرن السابع بالروم ، قاعدة ملكهم بروسه ثم ادرنه ثم قسطنطينيه ، أولهم عثمان حسب تبركا لتاريخ سلطنته هذين اللفظين " اول عثمان ٦٩٩ " بن ارفعل فنسبوا اليهم و سلطان زماننا اقام الله برهانه منهم الثامن عشر من نسله و السادس والعشرون منهم سلطنة روح الله ارواح اجدانه و طول عمرا عمار اولاده و يقال لدرهم تلك الدولة عثمان الذي ثلاثة منه بمصرية واحدة و هو من مخترعاتهم •

"El-Osmâniyye/Osmanlı : VII. asırda Anadolu'da kurulmuş olan devlettir. Başkenti, önce Bursa, sonra Edirne, daha sonra İstanbul'dur. İlk kurucusu Ertuğrul oğlu Osman'dır. Kuruluş tarihini "Evvelâ Osmân- اول عثمان -699/(1299)" kelimeleri ile hatıra olarak hesapladım. Bu Osman'a nisbetle Osmanlı denilmiştir. Zamanımızın Padişâhı, onun 18. neslinden 26. padişahıdır⁽²⁰⁵⁾. Allah, atalarının ruhlarını hoşnut ve evlâdının saltanatlarını ömürlü etsin. Bu devletin kendi icadları olan akçelerine Osman denir ki üç tanesi bir Mısır akçesi değerindedir" (206).

---

(205) Bu sultanın, 1171-1188/1757-1774 yılları arasında tahtta kalan III. Mustafa olduğu anlaşılmaktadır.

(206) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 313^b

Şu sunacağımız örnekte ise Peygamber (a.s.)'ın bir hadisindeki ibareye ışık tutulmaktadır:

• عجائز الجنة : أربع نسوة، صفية بنت عبد المطلب عمه النبي عليه السلام
و خديجة بنت خويلد الكبرى و عائشة الصديقة و أختها
أسماء ذات النطاقين كما قاله المحببي و ذكرناهن في
القابهن و قيل مراده عليه السلام بدين العجائز في قوله
"عليكم بدين العجائز" هذه

"Cennetin İhtiyar Kadınları : Dört kadına denir:

Peygamber (a.s.)'ın halası Safiyye bintü Abdi'l-Muttalib, Hatice bintü Huveylid el-Kübrâ, Âişetü's-Sıddıka ve bacısı Esmâ zâtü'n-Nitâkeyn'dir. El-Muhibbî böyle demektedir ve biz o kadınları kendi lakablarında zikrettik. Denildi ki, Peygamber (a.s.)'ın "İhtiyar kadınların inancından ayrılmayınız" hadisindeki ihtiyar kadınlardan kasdı budur " (207).

Bu hadisteki "cennetin ihtiyar kadınları"nın kimler olduğunu açıklaması Mecelletü'n-Nisâb'ın sadece kişilerin doğum ölüm tarihlerini bildirmediğini, bilakis İslâm âlemi- ni ilgilendiren her konuya mümkün olduğu kadar ışık tutmaya çalıştığını göstermektedir.

4. Şecere ve Silsileler _____ :

Mecelletü'n-Nisâb'ın sonunda varak 447^b - 472^b arasında 24 varaktan oluşan bir bölüm mevcuttur. Bu bölümde çeşitli şecere ve silsileler vardır. Eserin ne başında ve ne de sonunda bu bölüme işaret edilmemiştir.

Başlıkları kırmızı, diğer kısımları siyah mürekkeple ve nesih hatla yazılmış olan bu bölümün, eserin tamamı ile bir bütünlük arzettiği âşikardır.

Beşer yaprak aralıklarla yaptığımız tarama neticesinde şu sonuçları elde ettik:

a. Şecere ve silsileler Müstakîm-zâde tarafından derlenmiştir. Çünkü, varak 463^b'deki Fârûkiyye silsilesinde Mehmed Emîn-i Tokâdî'den sonra isim yazılmamış ve "El-Câmi'ü'l-Fakîr" denilmiştir. Yine Varak 468^b'de Müstakîm şeceresinde Süleyman Sa'deddîn isminin önüne "El-Câmi'ü'l-Fakîr" ibaresi yazılmıştır.

b. Şecere ve silsilelerden bazıları, aynı maddenin yazılı olduğu asıl sahifenin kenarında da aynen mevcuttur. Meselâ, varak 457^a'daki el-Halvetiyye silsilesi aynen varak 201^b'de; varak 467^b'de yer alan Köprülü-zâde şeceresi aynen varak 373^a'da mevcuttur.

c. Bu bölümde, eserdeki bütün silsile ve şecereler yoktur. Hangi esasa göre seçildiklerini tesbit edemediğimiz halde, bu şecere ve silsilelerin çok az bir kısmının

tamamının, bazılarının ise çok az bir kısmının, kendileri ile ilgili maddelerde zikredildiğini tesbit ettik. Bazı şecere ve silsilede sıralanan isimler ise, ilgili maddeler yazılırken hiç zikredilmemiştir.

E.HACMİ:

Mecelletü'n-Nisâb'ın, maddelerinin uzunluğu veya kısalığı hususunda belli bir prensibi yoktur. Ancak 12572 maddenin 894 sahifeye serpiştirildiği ve her sahifenin de 31 satırlı olduğu göz önüne alındığında, her sahifeye ortalama 14 madde, ve her maddeye de yaklaşık 2 satırlık yer ayrıldığı görülecektir. Ama bu uzunluğa hiç riayet edilmemiştir. Bazen, maddeler bir iki kelime ile geçiştirilmiş⁽²⁰⁸⁾, bazen de tam bir sahife anlatılmış, hatta bazı maddeler bir sahifeyi bile aşmıştır⁽²⁰⁹⁾.

Mecelletü'n-Nisâb'da 12572 madde bulunduğunu, eser üzerinde bizzat yaptığımız sayım neticesinde tesbit ettik. Bu maddelerin 62 adedi giriş kısmında karışık olarak, 1702 adedi İbnü Fülân bölümünde, 1137 adedi Künyeler bölümünde ve 9671 adedi de eserin en büyük kısmı olan Nisbetler bölümünde yer almaktadır.

Mecelletü'n-Nisâb'ın madde hacmini gösteren döküm tarafımızdan tablo haline getirilmiş ve aşağıda sunulmuştur:

---

(208) Çok kısa anlatımlara örnek için bkz: Mecelletü'n-Nisâb, varaklar: 280^a, str.13; 213^b, str.27; 132^a, str.28; 79^b, str.26.

(209) Uzun anlatımlar için bkz. Mecelletü'n-Nisâb, varaklar: 343^{a-b}; 107^b; 329^b; 376^b.

Tablo I Giriş Kısmı :

Başladığı sh:	Bittiği sh:	Toplam:	İlk mad:	Son mad:	Toplam md:
1 ^b	4 ^a	4 ypr.	آدم	الأنوسي	62

Tablo II İbnü Fūlan Bölümü :

Başl. sh.	Bitt. sh.	Toplam	İlk Mad:	Son md:	Toplam md:
4 ^b	59 ^a	55 ypr.	ابن الابرار	ابناء مقرن	1702

Tablo III Künyeler Bölümü:

Başladığı Sahife	Bittiği Sahife	Toplam Yaprak	ilk mad.	Son Mad.	Toplam Mad.
59 ^a	86 ^a	27	ابو ابراهيم	ابو يوسف	1137

Tablo IV Nisbetler Bölümü :

ilk Harf	Başl. Shf.	Bittiği Sahife	Toplam Yaprak	İlk Madde	Son Madde	Toplam Mad.
ا	86 ^b	126 ^a	40	الآبي	ايهم زاده	1072
ب	126 ^a	154 ^a	28	بابا	البيهقي	825
ت	154 ^a	163 ^a	9	تأبط شرا	التيني	201
ث	163 ^a	164 ^a	1	ثابت	ثيابي	34
ج	164 ^a	177 ^a	23	الجابي	الجهاني	403
ح	177 ^a	193 ^a	16	الحاتمي	الحيوي	442
خ	193 ^a	207 ^b	14	الخابطة	الخيوي	408
د	207 ^b	218 ^b	11	الدابقي	الديوقاني	280
ذ	218 ^b	226 ^b	8	ذات النحيين	ذو الجدين	244
ر	226 ^b	238 ^a	12	راتب	الريوكروي	297
ز	238 ^a	245 ^b	7	الزابلي	زيور	201
س	245 ^b	267 ^a	22	السابطي	السيوي	613
ش	267 ^a	284 ^a	17	الشابائي	الشيفتكلي	430
ص	284 ^a	298 ^a	14	صاحب المنفرجة	الصيني	306
ض	298 ^a	299 ^a	1	الضال	الضميرني	29
ط	299 ^a	306 ^a	7	طابوق	الطيوري	185
ظ	306 ^a	307 ^a	1	الظافر بالله	الظيقي	18

.../...

ع	307 ^a	328 ^a	21	عابد	العيني	523
غ	328 ^b	332 ^b	4	غازى	الغيماني	127
ف	332 ^b	344 ^a	12	فاتحي	الفيني	296
ق	344 ^a	361 ^b	17	قآن	القيومي	482
ك	361 ^b	375 ^b	14	الكابلي	الكيلى	338
ل	375 ^b	379 ^b	4	اللادرية	الليثي	121
ر	379 ^b	416 ^a	37	ماء السماء	؟	1019
ن	416 ^a	431 ^b	15	النابعة	النبيهي	381
و	431 ^b	438 ^b	7	الواثق بالله	الويهندي	181
هـ	438 ^b	442 ^b	4	المهاتفي	المهيمي	102
ى	442 ^b	447 ^a	5	اليابولي	اليثعي	114

F. ÜSLÖBU :

Eserin dili Arapçadır. Harekesiz olarak ve kolay anlaşılabilen, sade bir üslubla yazılmıştır.

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'ını meydana getirirken çeşitli vesilelerle, bu eserin özelliklerini dile getirmiştir. Eserin üslubunun daha iyi anlaşılabilmesi için Müstakîm-zâde'nin bu tür ifadelerini üç gruba ayırdık:

1. Bilgi veriş şekli :

Eser telif edilirken, muhtelif yerlerde, eserin bilgi

veriş şekli hakkında:

"... şerhedilmesi uzun sürer ki bu kitap onun yeri değildir"(210),

"...(Okuyucuyu) sıkmamak için buraya tafsilât yazmadım"(211),

"... Tafsilâtı buraya uygun değil"(212),

"... Burası tafsilât yeri değildir, çünkü bu eser bir ibretler fihristidir"(213) şeklinde tercüme edebileceğimiz ifadeler kullanılmış olup, böylece eserin kısa bilgiler verdiği ve tafsilattan kaçındığı belirtilmiştir.

Bazen de "... tafsilatı Ebu'l-Bakâ külliyyatındadır"(214) şeklindeki ifadelerle, ilgililere gerekli kaynak işaret edilmiştir.

2. Kendi hayatı ile ilgili ifadeleri :

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'ın pek çok yerinde, çeşitli vesilelerle kendi doğum tarihi, lakabı, künyesi, babası, dedeleri ve hocaları hakkında kıymetli bilgiler vermektedir ki biz bu bilgileri tezimizin ilgili bölümlerinde kullandık.

Meselâ, "Serî'u'l-Kitâbe/Hızlı yazan " maddesinde:

---

(210) Mecelletü'n-Nisâb, vr.105^b, str.7

(211) A.g.e. vr.39^b, str 28

(212) A.g.e. vr.140^a, str.27

(213) A.g.e. vr.384^a, str.12

(214) A.g.e. vr.105^a, str.17

"... Mısırlılar arasında çoktur. Ama Anadolu'da, Sinobî ve Nergisî meşhur olmuşlardır. Biz onları kendi harflerinde anlatacağız. Bazılarını bu iki şahsın üçüncüsü olarak bendenizi sayarlar. Çünkü İbnü'l-Hâcib'in Şâfiyye'sini bir günde yazdım"⁽²¹⁵⁾ demektedir.

3. Kendi eserleri ile ilgili ifadeleri :

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'da, oniki bini aşan maddeleri derlerken, yeri geldikçe kendi eserlerine de işaret etmektedir. Bu tür bilgiler de tezimizin ilgili bölümünde değerlendirilmiştir. Ancak bir örnek olması için "El-Mu'aydi" maddesindeki ifadelerini sunuyoruz:

"... Tercümesini yaptığım "Kânûnu'l-Edeb"de, et-Tiflisî, bir arap padişahıdır, demiştir ki çok gariptir"⁽²¹⁶⁾.

Eserde, yaklaşık 20 yerde bu tür ifade mevcuttur⁽²¹⁷⁾.

G. METODU :

Müstakîm-zâde'nin Mecelletü'n-Nisâb'daki metodunu şu ara başlıklar altında incelemek yerinde olacaktır:

---

(215) Mecelletü'n-Nisâb, vr.253^a.

(216) A.g.e. vr.401^a .

(217) ^{8k2} a.ge. varaklar: 124^a, 134^b, 289^a, 278^b, 263^b, 166^a, 163^a, 100^b, 8^a, 396^a .

1. Tertîbi _____ :

Müstakîm-zâde, Mecelletü'n-Nisâb'ı alfabetik olarak tertîp etmiştir. Bu tertîp harf ve hareke bakımından iki prensibe göre yapılmıştır:

Harf tertîbinde, Arap alfabesinin bugünkü sıralaması esas alınmıştır. Aralarında sadece harf-i tarif farkı olan aynı okunuşlu isimlerden bazen marife olanlar, bazen de nekire olanlar önce zikredilmişlerdir. Bu konuda bir kesinlik yoktur.

Hareke tertibinde fetha, damme ve kesre sırası takip edilmiştir. Örneğin, "Haccâc" "Huccâc"dan daha öncedir.⁽²¹⁸⁾ İkinci harfi (elif) olanlar, ikinci harfi (vâv) olanlardan daha önce, ikinci harfi (yâ) olanlar ise en son sıralanmıştır. Meselâ, "el-Bârî"⁽²¹⁹⁾ "el-Bûsîrî"⁽²²⁰⁾'den daha önce sıralanmış, "el-Bîrânî"⁽²²¹⁾ ise daha sonra sıralamadaki yerini almıştır.

Ancak, Mecelletü'n-Nisâb'daki bu tertîp kuralı zaman zaman ihlal edilmiştir. Bir başka ifadeyle, Mecelletü'n-Nisâb'daki bazı maddeler olması gereken yerlerde değildir. Bunun bir eksiklik olduğu ve eser neşredilirken giderilmesinin gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü, aradığı maddeyi olması gereken yerde bulamayan araştırmacılar, o madenin bu eserde yer almadığı kanaatiyle başka kaynaklara yönelebilirler. Halbu ki aradıkları madde Mecelletü'n-Nisâb'ın

---

(218) Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.181^a

(219) Bkz. a.g.e. vr.129^a

(220) Bkz. a.g.e. vr.149^b

(221) Bkz.a.g.e. vr. 152^b

bir başka sahifesinde, tertip olarak bulunmaması gereken bir yerde bulunabilir⁽²²²⁾.

2. İsimlerin doğru okunuşlarının tesbîti :

İlmî araştırmalarda çok hissedilen sıkıntılardan birisi, eski metinlerdeki isimlerin doğru olarak okunmamasıdır. Mecelletü'n-Nisâb gibi eserlerin bu gibi müşkilleri halletmesi ilmî araştırmalarda büyük kolaylıklar sağlar. Ancak, birçok kaynakta buna riayet edilmediğini görürüz. Mecelletü'n-Nisâb'a değer kazandıran özelliklerden birisi, bu müşkilleri büyük ölçüde giderecek şekilde hazırlanmış olmasıdır.

Mecelletü'n-Nisâb'ın tamamı üzerinde yaptığımız çalışmada, Müstakîm-zâde'nin doğru okuma sıkıntılarını gidermek için çok itina gösterdiğini müşâhede ettik. Aşağıda, isimlerin doğru olarak tesbîti için uyguladığı metodu sunuyoruz:

a. Hareke ile tesbît _____ :

Mecelletü'n-Nisâb'da bazı isimler, doğru okunabilmeleri için harekelenmiştir. Ancak bu usûl çok kullanılmamıştır (223).

---

(222) Sıralaması hatalı yapılmış maddeler için bkz. Varaklar: 15^b, 21^a, 142^a, 150^b, 371^a.

(223) Hareke ile tesbit edilmiş isimler için bkz. Varaklar: 88^b; 164^b, 168^b, 189^a.

b. Harekeleri yazı ile tarif :

Mecelletü'n-Nisâb'da bazı isimlerin seslileri, hareke ile işaretlenmemiş ve fakat o ismin önünde tarif edilerek belirtilmiştir. Birkaç örnek :

• ابن لنكك : بالفتح و السكون، فارسي بمعنى الاعرج و الكاف الثاني للتمغير ...

« İbnü Lenkek : Fetha ve sükûnla (okunacak). Farsça topal manasınadır. Kelimeye ilâve edilen ve sükûnlu olan kâf harfi küçültme edatıdır⁽²²⁴⁾. »

• المرزبانى : بالفتح و بعد الراء زای مضمومة بعدها موحدة، الى المرزبان جد و هو لفظ فارسي معناه السلطان ....

« el-Merzübânî : Fetha ile ve (Râ) harfinden sonra dammeli bir (Zây), ondan sonra da tek noktalı bir harf vardır. El-Merzübân kelimesine nisbet edilmiştir. Sultan manasına gelen Farsça bir sözcüktür⁽²²⁵⁾. »

---

(224) Mecelletü'n-Nisâb, vr.48^a, str.6

(225) A. g. e. ... vr. 391^a, str.5

c. Sifâsını (kalıbını) bildirme :

Mecelletü'n-Nisâb'da bazı isimlerin okunuşlarının tesbîti de, ancak, Sarf ilmini bilenlerin anlayabileceği ifadelerle yapılmıştır :

• المحرق : الفاعل من التحريق .....

«El-Muharrik : Tahrik masdarının ism-i fâili...»⁽²²⁶⁾.

• المزرد : بوزن المفعول من التفعيل و تقديم الزاي على الراء و آخره مهمله .....

«El-Müzerred : Tef'îl bâbının ism-i mef'ûlü vezninde ve (zây) harfi (râ)'dan öncedir, sonu noktasız harftir»⁽²²⁷⁾.

• المشرقي : بوزن الفاعل من الاشراف .....

«El-Müsrikî : İsrâk masdarının ism-i fâili vezninde...»⁽²²⁸⁾.

---

(226) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 386^b,

(227) A.g.e. vr. 393^b.

(228) A.g.e. vr. 397^a.

d. Daha maruf isimlerin okunuşlarından yararlanma:

Mecelletü'n-Nisâb'da, bazı isimlerin okunuşlarının tesbîtinde, insanların nezdinde daha çok bilinen isimler örnek olarak verilmiş ve böylece kelimenin doğru olarak okunması amaçlanmıştır:

• الخطريفي : بوزن قنديل ...

« El-Ğıtrîfî : Kındîl vezninde.....» (229).

• الاوقاضي : كالانمارى ...

« El-Evfâdî : El-Ensârî gibi.....» (230).

• الدمشقيني : كفسطين ...

« Ed-Dımskîni : Filistîn gibi.....» (231).

---

(229) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 330^b.

(230) A.g.e. vr.123^a.

(231) A.g.e. vr. 215^a.

e. İsimlerin manalarını açıklama :

Mecelletü'n-Nisâb'da bazen de, isimlerin manaları açıklanmak suretiyle, doğru okunuşun hatırlanması amaçlanmıştır. Meselâ :

• سوخته : لفظ فارسي بمعنى المحروق •

« Sûhte : "Yanmış" anlamında Farsça bir sözcük...» (232).

Yukarıdaki ismin doğru okunabilmesi Farsça ism-i mef'ûl kalıbının bilinmesine bağlıdır. Çünkü, "sûhte" "mah-rûk" kelimesi ile açıklanmıştır.

• المحرمي : بلفظ الشهر ...

« El-Muharremî : Bir "ay" ismi ile....» (233)

• ابن تغری بردی : ..... و هو بالتركي بالكاف "تكرى" اسم الله تعالى و بردي بالتركي "ويردى" يعني اعطى الله و معناها التركية عطاء الله .....

« İbnü Tağrîberdî : Türkçe'de (Kâf) ile "Tanrı" şeklinde olup Allah te'âlâ'nın ismidir. "Berdî" ise "verdi" demektir. Türkçe olarak terkîbin manası "Allah'ın lütfu" - dur» (234).

---

(232) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 261^b.

(233) A.g.e. vr.386^b.

(234) A.g.e. vr.15^a.

f. Bir önceki maddeye atıf yapma :

Mecelletü'n-Nisâb'da bir kısım isimlerin okunuşunu belirtmek için " ك بقه /kendinden önceki gibi " denilmiş, böylece okunuşu belirlenmiş olan isimlerden yararlanılmak istenmiştir (235).

g. Hiçbir işlem yapılmayanlar :

Mecelletü'n-Nisâb'da bazı maddelerin doğru okunması için hiçbir işlem yapılmamıştır. Mesela, (الركوك), (المجد) ve (ابن شهريل) maddelerinin okunmalarını temin için hiçbir işlem yapılmamıştır (236).

---

(235) Örnek olarak bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.92^b,321^b.

(236) Bkz. a.g.e. vr: 234^a , 384^b , 32^a .

H. KAYNAKLARI :

Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn, Mecelletü'n-Nisâb'ı meydana getirirken, kendinden önce yazılmış pek çok esere müracaat etmiştir.

Müstakîm-zâde'nin kullandığı kaynakları tesbît etmek amacıyla Mecelletü'n-Nisâb'ın taranması neticesinde 350'den fazla kaynağa çeşitli vesilelerle işaret edildiğini tesbit ettik. Bu işaretlerin birleştirilmesi ve günümüzdeki meşhur bibliyografik kataloglarla karşılaştırılması sonucunda bu eserlerin doğru adını tesbit ettik.

Tesbit ettiğimiz bu kaynak eserlerin hangi nüshasından istifade edildiğini bilmemekteyiz.

Mecelletü'n-Nisâb'ın kaynakları eser adına göre alfabetik hale getirilmiş ve aşağıda takdim edilmiştir. Müstakîm-zâde'nin bu kaynakları nasıl kullandığı ileride ayrıca anlatılacaktır.

1. el-Ağâni / Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn el-Isbehâni (ö.356/966).
2. Ahteri / Muslihu'd-dîn Mustafa b. Şemsi'd-dîn el-Karahisârî (ö.952/1545),
3. Aksâ'l-Ereb fî Sınâ'tati'l-Edeb / Zeynü'd-dîn Muhammed b. Muhammed et-Tenûhî (ö.748/1347),
4. el-Bahru'l-Muhît / Esîru'd-dîn Ebû Hayyân Muhammed b.Yûsuf el-Endelüsî (ö.745/1344).
5. Bedî'iyye / Ebû Bekr Ali el-Hamevî "İbnü Huce" (ö.837/1433).
6. el-Bedrü't-Tâli' Müntehabü'd-Dav'ül-Lâmi' / İbnü 'Abdi's-Selâm Ahmed b. Muhammed (ö.931/1525).
7. el-Bidâye ve'n-Nihâye / İmâdü'd-dîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer "İbnü Kesîr" (ö.774/1372).
8. Buğyetü't-Tâlibîn li-Beyâni'l-Mesâyihî'l-Muhakkikîne'l-Muttemedîn / Ahmed b. Muhammed b.Ahmed en-Nahlî el-Mekki (ö.1130/1717)
9. Buğyetü't-Tullâb min 'İlmi'l-Hisâb / Takiyyü'd-dîn Muhammed b.Ma'rûf er-Râsîd (ö.993/1585) .
10. Buğyetü'l-Vü'ât / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân b.Ebî Bekr "es-Süyûtî" (ö.911/1505) .
11. el-Burhân fî Müskilâti'l-Kur'ân / Ebu'l-Meâlî Azîzî b. Abdi'l-Melik (ö.494/1100) .
12. el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân / Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Ensârî el-Kurtubî (ö.668/1269).
13. el-Câmi'u'l-Musannef fî Su'abi'l-İmân / Ebu Bekr Ahmed b.Hasen el-Beyhakî (ö.458/1065) .
14. el-Câmi'u's-Sağîr Min Hadîsi'l-Besîri'n-Nezîr / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân b.Ebî Bekr "es-Suyûtî" (ö.911/1505).

15. el-Câmi'u's-Sahîh / Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl
el-Cu'ffî el-Buhârî (ö.256/869) .
16. el-Câmi'u'l-Usûl li-Ehâdîsi'r-Rasûl / Ebu's-Saadât Mübâ-
rek b. Muhammed el-Cezerî "İbnü'l-Esîr" (ö.606/1209).
17. Câm-ı Gîfî-nümâ / Mîr Hüseyin el-Mîbedî (18. asır).
18. Cemheretü'l-Ensâb / Ebu Muhammed Ali b. Hazm ez-Zâhirî
(ö.456/1063) .
19. Cem'u'l-Cevâmi' fi'l-Hadîs / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân
b. Ebî Bekr "es-Suyûtî" (ö.911/1505) .
20. Cevâhiru'l-Esrâr / Şemsü'd-dîn Ebû Sâbit Muhammed b.
Abdi'l-Melik ed-Deylemî (VI/XII. asır)
21. el-Cevâhiru'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye / Muhyi'd-dîn
Abdü'l-Kâdir b. Ebi'l-Vefâ el-Kureşî (ö.775/1373)
22. Cevheretü'l-Ğavvâs / Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. 'Arrâk
el-Kenânî (ö.963/1555) .
23. Dakâiku'l-Hakâik / Ahmed b. Süleyman "İbn-i Kemal Paşa"
(ö.940/1533) .
24. ed-Dav'ü'l-Lâmi' fî A'yâni'l-Karni't-Tâsi' / Şemsü'd-dîn
Muhammed b. Abdirrahman es-Sehâvî (ö.902/1496) .
25. Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salâti
'ala'n-Nebiyi'l-Muhtâr / Ebu Abdillâh Muhammed b. Süley-
mân b. Ebî Bekr el-Cezûlî (ö.854/1450) .
26. Devha-i Meşâyih-ı Kibâr / Müstakîm-zâde Süleyman Sa'dedîn
(ö.1202/1788) .
27. ed-Dîbâcü'l-Müzehheb fî 'Ulemâi'l-Mezheb / Burhânü'd-dîn
İbrahim b. Ali b. Ferhûn (ö.799/1396) .

28. ed-Dürretü'l-Beydâ / eş-Şeyh Muhyiddîn Muhammed b.'Arabî
(ö.638/1505) .
29. Dürretü'l-Ğavvâs fî Evhâmi'l-Havâs / Ebu Muhammed Kâsım
b. Ali el-Harîrî (ö.516/1122) .
30. ed-Dürrü'l-Habebe fî Târîhi A'vyâni Haleb / Muhammed b.İb-
rahim el-Halebî "İbnü'l-Hanbelî" (ö.971/1563) .
31. Dürrü's-Sehâbe fî Beyâni Mevâdı'l Vefeyâti's-Sahâbe /
Radiyyü'd-dîn Hasen b. Muhammed es-Sağânî (ö.650/1252)
32. Edebü'l-Evsiyâ / Fudayl b.Ali b. Muhammed el-Cemâlî
el-Hanefî (ö.931/1524) .
33. Edebü'l-Kâtib / Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim "İbnü Ku-
teybe" (ö.276/ 889) .
34. el-Ehsâb el-'Aliyye fi'l-Ensâbi'l-Ehdeliyye / Ebu Bekr b.
Ebi'l-Kâsım b. Ahmed el-Yemenî "İbnü'l-Ehdel"(ö.1035/
1625) .
35. Elkâbü'r-Rüvât / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.Ali "İbn Hacer el-
Askalânî" (ö.852/1448) .
36. el-Eltâfü'l-Hafiyve fî Eşrâfi'l-Hanefiyye / Mecdü'd-dîn
Ebu Tâhir Muhammed b. Ya'küb el-Fîrûzâbâdî (ö.817/1414).
37. el-Ensâb / Ebu Sa'd Abdü'l-Kerîm b. Muhammed el-Mervezî
es-Sem'ânî (ö.562/1166) .
38. Ensâbü'l-Eşrâf / Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzûrî
(ö.279/892) .
39. Ensâbü Kureş / Ebu Abdillâh Zübeyr b.Bekkâr el-Kureşî
(ö.252/866) .
40. Enmûzecü'l-Lebîb fî Hasâisi'l-Habîb / Celâlü'd-dîn Abdu'r-
Rahman b.Ebî Bekr "es-Suyûtî" (ö.911/1505) .

41. Enmûzecü'z-Zemân fî Su'arâi'l-A'yân / Ebu'l-Fütûh
Abdü's-Selâm b. Yûsuf ed-Dımsıķı (ö.1214/1799).
42. Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl / Nâsıru'd-Dîn
Ebû Sâ'îd Abdullah b.Ömer el-Beydâvî(ö.692/1292).
43. el-Esâs fî Fadli Benî'l-'Abbâs / Celâlü'd-dîn Abdu'r-
Rahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî (ö.911/1505) .
44. Esmâü's-Sahâbe / Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmail
el-Buhârî (ö.256/869) .
45. Esrâru't-Tenzîl ve Envâru't-Te'vîl / Fahru'd-dîn Muhammed
b. Ömer er-Râzî (ö.606/1209) .
46. Evdâhu'l-Mesâlik ilâ elfıyete'bni Mâlik / Cemâlü'd-dîn
Abdullah b. Yûsuf "İbnü Hişâm" (ö.762/1360) .
47. Ezhârü'r-Ravdateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn / Şihâbü'd-dîn
Abdu'r-Rahmân b. İsmâil "İbn Ebî Şâme" (ö.665/1266).
48. Ezhârü'r-Riyâd fî Ahbari 'Iyâd / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.
Muhammed el-Mağribî el-Mukrî (ö.1041/1631).
49. Faslu'l-Hitâb / Muhammed b. Muhammed el-Hâfızî "Hâce Pasâ"
(ö.822/1419) .
50. el-Fecrü'l-Münîr / Tâcü'd-dîn Ömer b. Ali b. Sâlim
el-Fâkihânî (ö.734/1333) .
51. Ferheng-nâme / İbrâhim b. Kavvâm (ö. ?)
52. Fetâvâ İbni Hacer el-Mekkî / Ahmed b.Hacer el-Heysemî
el-Mekkî (ö.973/1565) .
53. Fetâvâ İbni's-Salâh / Ebû Amr Osmân b. Abdi'r-rahmân
eş-Şehrezûrî (ö.643/1245) .
54. el-Fetâvâ'z-Zâhiriyye / Zâhiru'd-dîn Ebû Bekr Muhammed
b.Ahmed el-Buhârî (ö.619/1222) .

55. el-Fevâidü'l-Hâkâniyye / Muhammed Emîn b. Sadrı'd-dîn eş-şirvânî "Molla-zâde" (ö. 1036/1626).
56. el-Fevâihu'l-Miskiyye fi'l-Fevâtihi'l-Mekkiyye / Abdu'r-Rahmân b. Muhammed el-Bistâmî (ö. 858/1454).
57. el-Fihrist / Muhammed b. İshâk "İbnü'n-Nedîm" (ö. 438/1047).
58. el-Fuṣūlü'l-Mühimme fi Ma'rifeti'l-Eimme ve Fadlihim ve Ma'rifeti Evlâdihim ve Neslihim / Nûru'd-dîn Ali b. Muhammed el-Mâlikî "İbnü's-Sabbâğ" (ö. 855/1451).
59. el-Fütûhâtü'r-Rabbâniyye 'ala'l-Ezkâri'n-Neveviyye / Muhammed b. 'Alî b. Muhammed b. 'Allân "İbnü 'Allân" (ö. 1057/1647) .
60. Güzide / Hamdullah Ahmed b. Ebî Bekr b. Hamed b. Nasr (ö. 750/1349) .
61. Ġarîbü'l-Hadîs / Ebü 'Ubeyd el-Kâsım b. es-Sellâm el-Herevî (ö. 224/838).
62. el-Ġurafü'l-'Aliyye fi Terâcimi Müteehhîrî'l-Hanefiyye / İshâk b. Hasen el-Hârisî es-Sâlihî "İbnü Tûlûn" (ö. 953/1546) .
63. Habîbü's-Siyer fi Ahbâri Efrâdi'l-Beşer / Ġıyâsü'd-dîn Mahmûd "İbnü Hümâm" (ö. 583/1187).
64. Habâyâ'z-Zevâyâ fimâ fi'r-Ricâli Mine'l-Bakâyâ / Şihâbü'd-Dîn Ahmed el-Hafâcî (ö. 1069/1658) .
65. Hadıratü'n-Nedîm min Târîhi İbni'l-'Adîm / Tâhir b. Hasen el-Halebî "İbnü Habîb" (ö. 808/1405) .
66. Harîdetü'l-'Acâib ve Ferîdetü'l-Ġarâib / Zeynü'd-dîn Ömer b. el-Muzaffer b. el-Verdî (ö. 749/1348) .

67. el-Hasâis fi'n-Nahv / Ebu'l-Feth Osmân b.Cinnî(ö.392/1001).
68. Hâşiyetü Şerhi'l-Âdâb / Isâmü'd-dîn İbrâhim b.Muhammed
el-Esferâyinî (ö.943/1536) .
69. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Bürde li'bni Hişâm / 'Abdü'l-kâdir
b.Ömer el-Bağdâdî (ö.1093/1682) .
70. el-Hattü'l-Müstakîm / Mehmed Emîn b.Mehmed Müstakîm
(ö.1164/1750) .
71. el-Hâvî li'l-Fetâvî / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân b.Ebî
Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505) .
72. el-Havdu'l-Müstedîr /Ebu'l-İhlâs Hasen b. 'Ammâr eş-Şurun-
bulâlî (ö.1069/1659) .
73. Hayâtü'l-Hayevân /Kemâlü'd-dîn Muhammed b.İsâ ed-Demîrî
(ö.808/1405) .
74. Hazînetü'l-Efâdıl (Hızanetü'l-Fadâil ?) / Muhammed b.
Mahmud Bedri'd-dîn el-Vefâî (ö.940/1533).
75. Heft İklîm / Emîn Ahmed er-Râzî (ö. ?)
76. Hıtatü Mısr / Ebû Ömer Muhammed b. Yûsuf el-Kindî
(ö. 357/968) .
77. Hulâsatü'l-Eser fî Terâcimi A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Aşar /
Muhammed Emîn b.Fadlillâh b.Muhibbillâh b.Muhibbi'd-
dîn Muhammed el-Hamevî (ö.1111/1699).
78. Hüsnü'l-Muhâdara fî Ahbâri Mısr ve'l-Kâhira / Celâlü'd-
dîn Abdü'r-rahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505) .
79. 'İkdü'l-Cevâhir ez-Zeyl 'alâ'n-Nûri's-Sâfir fî Ahbâri'l-
Karni'l-'Aşir / Cemâlü'd-dîn b. 'Alevî Muhammed b.Ebî
Bekr el-Yemenî (ö.1093/1682) .

80. el-'İkdü'l-Ferîd / Ahmed b. Muhammed "İbnü 'Abdi Rabbih"
(ö. 322/933) .
81. el-'İkdü'l-Ferîd fî Ensâbi Benî Esîd / Kutbu'd-dîn Ebû
'Bekr b. Ahmed b. Da'în ez-Zebîdî (ö.752/1351) .
82. el-'İber fî Haberi Men Ğaber / Muhammed b. Ahmed b. Osmân
ez-Zehebî (ö.748/1374) .
83. el-İdâh fî Şerhi'l-Mufasssal li'z-Zamahşerî / Ebû 'Amr
Osmân b. Ömer "İbnü'l-Hâcib el-Mâlikî" (ö.646/1249) .
84. el-İğtibât fî men Rumiye bi'l-İhtilât / Burhânü'd-dîn
el-Halebî İbrâhim b. Muhammed "Sibt İbni'l-'Acemî"
(ö.841/1437) .
85. el-İhtimâm bi tercemeti'l-Kemâli'bnî'l-Hümâm / Muhammed b.
'Abdi'r-rahmân es-Sahâvî (ö.902/1497) .
86. İhtirâ'u'l-Hurâ' / Salâhu'd-dîn Ebu's-Safâ Halîl b. Ebîk
es-Safedî (ö.764/1362) .
87. el-İktirâh fî Usûli'n-Nahvi ve cedelihi / Celâlü'd-dîn
Abdü'r-rahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505) .
88. el-İktisâb fî Telhîsi Kütübi'l-Ensâb / Kutbu'd-dîn Muham-
med b. Muhammed el-Haydarî (ö.894/1488)
89. el-İ'clâm bi A'clâmi Beledi'llâhi'l-Harâm / Kutbu'd-dîn
Muhammed b. Ahmed el-Mekkî (ö.979/1571) .
90. İ'clâmü'l-Erîb bi Hudûsi Bid'ati'l-Mahârib / Celâlü'd-dîn
'Abdü'r-rahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505) .
91. İmdâdü'l-Fettâh Şerhu Nûri'l-İdâh ve Necâti'l-Ervâh /
Ebu'l-İhlâs Hasen b. 'Ammar eş-Şurunbulâlî (ö.1069/1659).

92. el-İmdâd bi Ma'rifeti 'Uluvvi'l-İsnâd / Sâlim b. Abdillâh
el-Basrî eş-Şâfi'î (ö.1160/1747).
93. İnbâü'l-Ğumr fî Ebnâi'l-'Umr / Şihâbü'd-dîn Ahmed b. 'Ali
"İbnü Hacer el-Askalânî" (ö.852/1449) .
94. İnkâzü'l-Hâlikîn / Muhammed b. Pîr 'Ali "Birgivi" (ö.981/
1573) .
95. el-İnsü'l-Celîl bi Târîhi'l-Kudsî ve'l-Halîl / Mücîru'd-dîn
Ebu'l-Yemen 'Abdu'r-rahmân el-'Alîmî el-Hanbelî
(ö.927/1529) .
96. İrgâmü Evliyâi's-Şeytân bi Zikri Menâkıbı Evliyâi'r-Rahmân/
Muhammed 'Abdü'r-Raûf el-Münâvî el-Haddâdî el-Mısîfî
(ö.1030/1620) .
97. İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm / Ebu's-
Su'ûd b. Muhammed el-'Imâdî (ö.982/1574) .
98. İrtişâfü'd-darab fî Lisâni'l-'Arab / Esîrü'd-dîn Ebû
Hayyân (ö.?)
99. İrtiyâhü'l-Ekbâd bi Erbâhi Fakdi'l-Evlâd / Şemsü'd-dîn
Muhammed b. 'Abdi'r-rahmân es-Sahâvî (ö.902/1497).
100. el-İşâbe fî Temyîzi's-Sahâbe / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.
'Ali " İbnü Hacer el-Askalânî" (ö.852/1448) .
101. el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Aşhâb / Ebû 'Amr Yusuf b. Ab-
dillah " İbnü 'Abdi'l-Berr" el-Kurtubî (ö.463/1071) .
102. el-İşârât ve 't-Tenbîhât fi'l-Mantık ve'l-Hikme / Ebû
'Ali el-Hüseyn b. Abdillâh "İbn-i Sînâ" (ö.428/1036) .
103. İthâfü'n-Nübelâ bi Ahbâri's-Sükalâ / Celâlü'd-dîn Abdü'r-
Rahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505) .

104. el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân / Celâlü'd-dîn Abdu'r-Rahmân
b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505) .
105. el-Kâfî fî Serhi'l-Vâfi / El-İmâm Hâfızu'd-dîn en-Nesefî
(ö.710/1310).
106. el-Kâfiyetü's-Şâfiye / İbnü Mâlik Muhammed b. Abdillâh
en-Nahvî (ö.672/1273) .
107. Kalâidü'd-Dürer 'alâ Netîceti'n-Nazar / Muhammed b.Hasen
b.Himmât ed-Dımişkî el-Kostantîni (ö.1175/1761) .
108. el-Kâmil / Ebû 'Abbâs Muhammed b. Yezîd "el-Müberred"
(ö.285/898).
109. el-Kâmil fi't-Târîh / Ali b.Muhammed 'İzzü'd-dîn "İbnü'l-
Esîr" (ö.630/1232) .
110. el-Kâmûsu'l-Muhît / Mecdü'd-dîn Muhammed b. Ya'kûb
el-Fîrûzâbâdî (ö.817/1414) .
111. el-Kand fî Târîhi Semerkand / Ebû Hafs Necmu'd-dîn Ömer
b.Muhammed en-Nesefî es-Semerkandî (ö.537/1142).
112. Kânûnu'l-Edeb fî Zapti Kelimâti'l-'Arab / Ebu'l-Fadl
Hubeyş b.İbrâhîm b. Muhammed et-Tiflisî (ö.600?/1203 ?) .
113. el-Kavlü'l-Celî fî Ehâdisi'l-Velî / Celâlü'd-dîn Abdü'r-
Rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
114. el-Kavlü's-Sedîd fî Halfi'l-Va'fid / Ali b.Sultan Muhammed
el-Herevî (ö.1014/1605) .
115. Kenzü'd-Dakâik / Ebu'l-Berekât Abdullah b.Ahmed Hâfızu'd-
dîn en-Nesefî (ö.710/1310).
116. Kenzü'r-Râğıbîne'l-'Ufât fi'r-remzi ilâ'l-Mevlidi'l-Muham-
mediyyi ve'l-Vefât / Burhânü'd-dîn Ebû İshâk İbrâhîm
b.Muhammed eş-Şâfi'î ed-Dımişkî (ö.900/1494).

117. el-Keşfü 'ale'l-Keşşâf / Sirâcü'd-dîn Ömer b.Abdi'r-rahmân b. Ömer el-Fârisî (ö.745/1344).
118. Keşfü'l-Mahcûb li Erbâbi'l-Kulûb / Eş-Şeyh Ebu'l-Hasen 'Ali b.Osmân el-Ğaznevî (ö.465/1072).
119. Keşfü'n-Nikâb 'ani'l-Esmâi ve'l-Elkâb / Celâlü'd-dîn Abdü'r-Rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
120. Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn / Mustafa b. 'Abdillah "Hacı Halife; Kâtip Çelebi" (ö.1067/1656) .
121. el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl / Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b.Ömer ez-Zamahşerî (ö.538/1143) .
122. Ketâibu A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mâni'l-Muhtâr / Mahmûd b.Süleymân el-Kefevî (ö.990/1582).
123. el-Kevâkibü'l-Bâhira mine'n-Nücûmi'z-Zâhira/ Cemâlü'd-dîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrîberdî (ö.874/1469).
124. el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi'l-Buhârî / Şemsü'd-dîn Muhammed b. Yûsuf b.'Ali el-Kirmânî (ö.786/1384).
125. el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Terâcimi's-Sâdeti's-Şûfiyye / 'Abdu'r-Raûf b.'Ali el-Münâvî (ö.1031/1621) .
126. el-Kevâkibü's-Sâira fî A'yâni'l-Mietil-'Aşira / Necmü'd-dîn Muhammed b.Muhammed b.Muhammed b.Ahmed el-Ğazzî ed-Dımlışkî (ö.1061/1651).
127. Kitâbü Elif Bâ / Ebu'l-Haccâc Yusuf b.Muhammed el-Endelüsî "İbnü's-Şeyh" (ö.604/1207).
128. Kitâbü'l-Elğâz / Tâcü'd-dîn 'Abdü'l-Vehhâb İbnü's-Sübki (ö.771/1369).
129. Kitâbü'l-Evâil / Ebû Hilâl Hasan b.Abdillah el-'Askerî (ö.365/975).

130. Kitâbü'l-Hayevân / 'Amr b.Bahr "El-Câhız" (ö.354/965).
131. Kitâbü Mücâbî'd-Da've / 'Abdullah b.Muhammed, İbnü Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894).
132. Kitâbü's-Sikât / Muhammed b.Hıbbân el-Büstî (ö.354/965).
133. Kitâbü't-Tashîf / Ebû Ahmed el-Hasen b.'Abdillah b.Sa'îd el-'Askerî (ö.382/992).
134. Kurratü'l-'Ayn Bi Ma'rifeti Benî Da'seyn / 'Abdi'l-Melik b.'Abdi's-Selâm b.Da'seyn el-Kuraşî (ö.1006/1597)
135. Külliyyâtü Ebi'l-Bakâ / El-Kâdî Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî (ö.1093/1683) .
136. Latâifü'l-Ma'ârif / Ebû Mansûr 'Abdü'l-Melik es-Se'âlibî (ö.430/1038) .
137. Levâkıhu'l-Envâr fî Tabakâti's-Sâdeti'l-Ahyâr / Ebu'l-Mevâhib 'Abdü'l-Vehhâb b.Ahmed eş-Şa'rânî (ö.973/1565).
138. Lisânü'l-'Arab / Muhammed b.Mükerrem el-Ensârî "İbnü Manzûr" (ö.711/1311).
139. Lisânü'l-Havâs / Muhammed b.Hasen el-Kazvîni (ö.628/1230) .
140. Lisânü'l-Mizân / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.'Ali "İbnü Hacer el-'Askalânî" (ö.852/1448).
141. Lutfu's-Seher ve Katfü's-Semer min Terâcimi A'yâni't-Tabakâti'l-'Ulâ mine'l-Karni'l-Hâdî 'aşar / Necmü'd-dîn Muhammed b.Muhammed el-Ğazzî (ö.1061/1651).
142. el-Lübâb / İzzü'd-dîn Ebu'l-Hasen Ali b.Muhammed el-Cezerî "İbnü'l-Esîr" (ö.630/1232).
143. Lübâbü't-Te'vîl fî Ma'rifeti't-Tenzîl / 'Alâü'd-dîn 'Ali b.Muhammed b.İbrâhîm el-Bağdâdî "el-Hazîn" (ö.741/1340).

144. Lübbü'l-Lübâb / Celâlü'd-dîn 'Abdü'r-rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
145. Lügât-ı Serverî-yi 'Acem / Muhammed Kâsım b.Hacı Muhammed Kâşânî "Serverî" (ö. ?)
146. Ma'âdinu'z-Zeheb fî'l-A'yâni'llezîne Teşerrefet bihim Haleb / İbnü Ömer el-'Aradî "Ebu'l-Vefâ" (ö.1071/1660).
147. Ma'âhidu't-Tanşîs 'alâ Şevâhidi't-Telhîs / Abdü'r-rahmân b.Ahmed el-'İbâdî el-'Abbâsî (ö. 912/1506)
148. el-Ma'ârif / Ebu Muhammed Abdullah b.Müslim ed-Dîneverî "İbnü Kuteybe" (ö.267/880) .
149. Mağâhiku'l-Eş'âr / Hamza b.el-Hasen el-Isbehânî(ö.360/970).
150. el-Makâmât / Ebû Muhammed Kâsım b.'Alîel-Harîrî(ö.516/1122).
151. el-Makâşıdu'l-Hasene fî Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehire 'ala'l-Elsine / Ebu Abdillah Muhammed b.Abdi'r-rahmân es-Sehâvî (ö.902/1496).
152. Makâşıdu'l-Kaşâidi'l-Bâniyye / Muhyi'd-dîn 'Abdü'l-kâdir b.Muhammed "İbn Kadîbi'l-bân" (ö. 1040/1631).
153. Marâşıdu'l-İttılâ' 'alâ Esmâi'l-Emkineti ve'l-Bukâ' / 'Abdü'l-Mü'min el-Bağdâdî "İbnü 'Abdi'l-Hak" (ö.739/1338).
154. Matâli'u'l-Envâr min Burûci'l-Cemâl bi beyâni menâkıbi âli Bâ-Cemmâl / Ahmed b.Muhammed Bâ-Cemmâl el-Esbahî (ö.1050?/1640?).
155. el-Matâli'u's-Sa'ide / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahman b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
156. el-Mebsût / Muhammed b.Ahmed b.Ebî Sehl es-Serahsî (ö.483/1090).

157. Mecâlisü'n-Nefâis / Mîr Ali şîr Nevâî (ö.906/1500).
158. Mecma'u'l-Ahbâr ve Menâkıbm'l-Ahyâr / Muhammed b.Hasen b. Abdullah b.Muhammed b.el-Kâsım el-Hüseynî (ö.776/1374).
159. Mecma'u'l-Bahreyn / Hasen b.Muhammed es-Sağâni (ö.650/1252).
160. Mecma'u'l-Ğarâib ve Menba'u'l-'Acâib / Muhammed b.Muhammed el-Kâşğârî (ö.705/1305).
161. Mecma'u'l-Havâs / es-Sâdıki el-Keylânî Mahmud b.Huseyn (ö.970/1563).
162. el-Mektûbatü'l-Kudsiyye / El-İmâmü'r-Rabbânî, eş-Şeyh Ahmed el-Fârûki (ö.1034/1625).
163. Menâkıbu zî'n-Nûni'l-Mısrî / Muhyi'd-dîn Muhammed b.'Ali "İbnü 'Arabî" (ö.638/1240).
164. el-Menhelü'l-Asfâ fî Şerhi mâ temüssü'l-hâcetü ileyhi min Elfâzı's-Şifâ / Ebu Abdullah Muhammed b.'Ali b. Ebi's-Şerîf el-Hasenî et-Telemsânî (ö.918/1512).
165. el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi / El-Emîru'l-Kebîr Cemâlü'd-dî n Ebu'l-Mehâsin Yusuf b.Tağrîberdi ez-Zâhirî (ö.874/1469).
166. el-Merâkıdu's-Şirâziyye / Mu'înü'd-dîn Cüneyd/^{b. Mahmud} eş-Şirâzî (ö. VIII/XIV.asır).
167. Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâliki'l-Emsâr / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.Yahyâ b.Muhammed el-Kirmânî "İbnü Fadli'llah" (ö. 749/1348).
168. Mesnevî / Celâlü'd-dîn Muhammed b.Muhammed el-Belhî el-Könevi (ö.670/1271).
169. el-Meşyahatü's-Sirâciyye / Sirâcü'd-dîn Ömer b.'Ali el-Kazvinî (ö. 750/1349)
170. Mevâridü'l-Basâir li Ferâidi'd-Darâir / Muhammed Sâlim b. Hüseyin (XII/XVIII. asır)

171. el-Mevâ'ız ve'l-İ'tibâr bi zikri'l-Hıttati ve'l-Âsâr/
Takıyyü'd-dîn Ahmed b.Abdi'l-kâdir el-Makrîzî
(ö.845/1441).
172. el-Milel ve'n-Nihal / Ebu'l-Feth Muhammed b.Abdi'l-kerîm
eş-Şehristânî (ö.547/1152).
173. el-Minahü'l-Mekkiyye / Ahmed İbnü Hacer el-Heysemî el-
Mekkî (ö.973/1565).
174. el-Minhâc fî Şerhi Müslim b. el-Haccâc / Ebû Zekerıyyâ
Yahyâ b.Şeref en-Nevevî (ö.676/1277).
175. Mi'râcü'd-Dirâye Âala'l-Hidâye / Kıvâmü'd-dîn Muhammed
b. Muhammed el-Buhârî el-Kâkî (ö.749/1348).
176. Mir'âtü'l-Cinân ve 'İbratü'l-Yakızân / Abdullah b.Es'ad
el-Yâfi'î (ö.768/1366) .
177. Mir'âtü'l-Edvâr ve Mirkâtü'l-Ahbâr / Muslihu'd-dîn Muham-
med İbn Salâh el-Lârî eş-Şâfi'î (ö.979/1572).
178. Mirkâtü's-Su'ûd ilâ Süneni Ebî Dâvud / Celâlü'd-dîn
Abdü'r-rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
179. el-Mirkâtü'l-Vefıyye / Mecdü'd-dîn Ebû Tâhir Muhammed
b.Ya'kûb el-Fırû zâbâdî (ö.817/1414).
180. el-Misbâhü'l-Münîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr/ Ahmed b.
Muhammed b.Ali el-Feyyûmî (ö.770/1368) .
181. Mişkâtü'l-Meşâbih/ Veliyyü'd-dîn Ebû Abdillâh Muhammed
b.Abdillâh el-Hatîb et-Tebrîzî (ö.737/1336) .
182. Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl / Şemsü'd-dîn Ebû
Abdillâh Muhammed b.Ahmed ez-Zehebî (ö.748/1347).

183. el-Mu'avvel 'aleyh fi'l-Mudâfi ve'l-Mudâfi ileyh / Muhammed Emîn b. Fadlillah ed-Dımişkî "el-Muhibbî"
(ö. 1111/1699).
184. el-Mu'avvel fî Şerhi Şevâhidi'l-Mu'avvel / İbrâhîm b. Mustafa Vahdî (ö. 1126/1714).
185. Mu'cemu'l-Büldân / Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamavî (ö. 626/1229).
186. el-Mu'cemu'l-Kebîr ve's-Sağîr ve'l-Evsat / Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Tabarânî (ö. 360/970).
187. Mu'cemu ma'sta'cem / Ebû 'Ubeyd el-Bekrî Abdullâh b. Abdil-'azîz (ö. 487/1094).
188. Mu'cemu'n-Nisvân / Ebu'l-Kâsım Ali b. Asâkir ed-Dımişkî (ö. 571/1175).
189. Mu'cemu's-Şu'arâ / Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'Imrân b. Mûsâ el-Merzübânî (ö. 384/994).
190. Mu'cemu's-Şuyûh // Şemsü'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî (ö. 748/1374).
191. el-Mufaşşal / Cârullâh Ebu'l-Kâsım Mahmûdî b. Ömer ez-Zamahşerî (ö. 538/1143).
192. Muğnî'l-Lebîb 'an Kütübi'l-E'ârif / Cemâlü'd-dîn Ebu Muhammed Abdullâh b. Yûsuf "İbnü Hişâm" (ö. 762/1360).
193. el-Muğrib / Ebu'l-Feth Nâsır b. 'Abdi's-Selâm el-Mutarrızî (ö. 610/1213) .
194. Muhâdaratü'l-Ebrâr ve Müsâmeratü'l-Ahyâr / Muhyi'd-dîn Muhammed b. Ali "İbnü 'Arabî" (ö. 638/1240).

195. Muhtasaru'l-Büldân / Ebû Sa'd 'Abdü'l-Kerîm İbnü Muham-med es-Sem'ânî (ö.562/1166).
196. el-Muhtelef ve'l-Mü'telef fî Esmâi'r-Ricâl / Ebu'l-Hasan Ali b.Ömer ed-Dârakutnî el-Bağdâdî (ö.385/995).
197. el-Muktenâ fî Serdi'l-Künâ / Şemsü'd-dîn Muhammed b. Ahmed b.Osmân ez-Zehabî (ö.748/1347) .
198. el-Murassa' / el-Mübârek b.Muhammed Mecdü'd-dîn "İbnü'l-Esîr" (ö.606/1209).
199. el-Mu'rib 'ammâ fi's-Şihâhi ve'l-Muğrib / 'Abdü'l- Vehhâb b.İbrâhîm ez-Zencânî el-Hazrecî (ö. 660/1262).
200. Murûcu'z-Zehab ve Ma'âdinu'l-Cevher / Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b.Ali el-Mes'ûdî (ö.346/957).
201. el-Mutavvel/ Sa'dü'd-dîn Mes'ûd b.Ömer et-Taftazânî (ö.792/1389).
202. el-Mübhemât / Muhyi'd-dîn Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b.Şeref en-Nevevî (ö.676/1277).
203. Mülahhasu Tabakâti'l-Huffâz / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
204. el-Münebbihât 'ala'l-İsti'dâd li yevmi'l-Mî'âd li'n-Nuŕhi ve'l-Vidâd / Zeynü'l-Kudât Ahmed b.Muhammed el-Hacerî (ö. ?) .
205. el-Mühezzeb fî'l-Fürû' / Nasr Ahmed b.Abdillah b.Sâbit el-Buhârî eş-Şâfi'î (ö.444/1052).
206. el-Müstatraf min külli fennin Müstazraf / Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-İbşihî (ö.850/1446)
207. Müzîlü'l-Hafâ 'an Elfâzi's-Şifâ /Takıyyü'd-dîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b.Muhammed eş-Şümünnî (ö.872/1467).

208. Müzîlü'l-İştibâh fî Esmâi's-Sahâbe / Abdü'l-kerîm b. Veliyyi'd-dîn b.Yûsuf b. Veliyyi'd-dîn (ö.1100/1488).
209. en-Nâmûsu'l-A'zam ve'l-Kâmûsu'l-Akdem / Kutbu'd-dîn Abdü'l-Kerîm b.İbrahîm el-Keylânî (ö.832/1428).
210. Nasbü'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye / Cemâlû'd-dîn Abdullah b.Yusuf ez-Zeyla'î (ö.762/1360).
211. en-Nefehâtü'l-Beşeriyye fi'l-Vezâreti'l-Bedriyye / Ahmed b.Ali el-Kalkaşendî (ö.821/1418).
212. Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds / Nûru'd-dîn Abdü'r-Rahmân b.Ahmed el-Câmî (ö.898/1492).
213. Nefhatü'l-Mendel fî Terâcimi Sâdeti'l-Ehdel / Ebû Bekr b.Ebi'l-Kâsım b.Ahmed el-Hüseynî el-Ehdelî (ö.1035/1625).
214. Nefhatü'r-Reyhâne Raşhatü Tılâi'l-Hâne / Muhammed Emîn el-Muhibbî ed-Dımışkî (ö.1111/1699).
215. Nefhu't-Tîb min Es'ileti'l-Hatîb / Celâlû'd-dîn Abdü'r-Rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
216. Nehcü'l-Belâğa / Şerîfû'r-Radî (ö. 40/661)
217. Neşru'l-Mehâsini'l-Gâliye fî Fadli'l-Meşâyhi uli'l-makâmâti'l-Âliye / Abdullah b.Es'ad el-Yâfi'î (ö.768/1366).
218. Neşru't-Tavâli' / Saçaklı-zâde Muhammed b.Ebî Bekr el-Mar'aşî (ö.1145/1732)
219. Nevâdiru'l-Ahbâr fî Menâkıbı'l-Ahyâr / Ahmed b.Mustafa "Taşköprü-zâde" (ö.962/1554).
220. en-Nitâmü's-Sevâbiğ fî Şerhi'n-Nevâbiğ / Sa'dü'd-dîn Mes'ûd b.Ömer et-Taftâzânî (ö.973/1389).
221. en-Nihâye / Muhammed b.Muhammed el-Cezerî (ö.833/1429).
222. Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.Abdi'l-Vehhâb en-Nuveyrî el-Kindî (ö.732/1331).

223. Nisâbü's-Sıbyân / Ebû Nasr Mes'ûd b. Ebî Bekr b.Hüseyn
b.Ca'fer el-Edîbî es-Sencerî (ö.640/1242).
224. Nizâmü 'İkdi'l-Cevâhiri'n-Nakıyye fî Beyâni'l-'İsâbe-
ti'l-Ehdeliyye / (?) .
225. en-Nûru's-Sâfir 'an Ahbâri'l-Karni'l-'Âşir / Muhyi'd-dîn
Abdü'l-Kâdir Şeyh b.Abdillah el-*Ayderûsî* (ö-1038/1129).
226. en-Nûru'l-Vehhâc fi'l-Kelâmi 'ala'l-İsrâ ve'l-Mi'râc /
Ebu'l-İrşâd 'Ali b. Zeyni'l-'Abidîn el-Mâlikî
el-Uchûrî (ö.1066/1655).
227. en-Nücûmu'z-Zâhira bi Telhîsi Ahbâri Kudâti Mısır ve'l-
Kâhira / Celâlü'd-dîn Yûsuf b. Şâhîn "Sıbtü'bni Hacer"
(ö.828/1424).
228. Nühbetü'l-Fiker fî Muştalahi Ehli'l-Eser / Şihâbü'd-dîn
Ahmed b. 'Ali "İbnü Hacer el-'Askalânî" (ö.852/1448).
229. Nüzhetü'l-Elbâb fi'l-Elkâb / Şihâbü'd-dîn Ahmed b. Ali
"İbnü Hacer el-Askalânî" (ö.852/1448).
230. Nüzhetü'l-Enâm fî Târîhi'l-İslâm / Ahmed b.Muhammed
el-Feyyûmî el-Mukrî (ö.770/1368).
231. Raşahâtü 'Ayni'l-Hayât / Hüseyin b.Ali el-Vâ'iz el-Kâşî^{lî}
el-Beyhakî (ö. 910/1504).
232. Ravdatü'l- Edîb ve Nüzhetü'l-Erîb / Şemsü'd-dîn Muhammed
b.İbrahim Zâhir el-Hanefî (ö. ?)
233. Ravdatü's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâi ve'l-Mülûki ve'l-
Hulefâ / Muhammed b. Hâvend-şâh b.Mahmûd "Mîr Hond"
(ö.903/1497).
234. Ravdu'l-Manâzır fî 'İlmi'l-Evâil ve'l-Evâhir / Muhammed
b.Muhammed "İbnü's-Şihne " (ö.815/1412).

235. er-Ravdu'l-Mu'ttâr fî Ahbâri'l-Aktâr / Ebû 'Abdillah Muhammed b. Muhammed b. Abdillah b. 'Abdi'l-Mün'im el-Himyerî (ö.900/1494).
236. er-Ravdü'l-Ünf / Ebu'l-Kâsım Abdü'r-Rahmân b. Abdillâh b. Ahmed es-Süheyli (ö.581/1185).
237. Rebî'u'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahyâr / Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullah ez-Zamahşerî (ö.538/1143).
238. Reyhânetü'l-Elibbâ ve Zehratü'l-Hayâti'd-dünyâ / Ahmed b. Muhammed Şihâbü'd-dîn el-Hafâcî (ö.1069/1658).
239. Rihletü Bedri'd-dîn / Bedrü'd-dîn Muhammed b. Radiyyi'd-dîn el-Ğazzî (ö.984/1576).
240. Risâletü'l-Kadâ ve'l-Kader / Şemse'd-dîn Ahmed b. Süleymân "İbn-i Kemâl Paşa" (ö.940/1533).
241. er-Risâletü'l-Kuşeyriyye / Ebu'l-Kâsım Abdü'l-Kerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (ö.465/1072).
242. Risâletü'l-Muhâdrâmîn / Burhânü'd-dîn İbrâhim b. Muhammed "Sıbtü'bni'l-'Acemî" (ö.841/1437).
243. Risâletü'z-Züvvâr / Hüseyin^{b. Hasen} el-Hallâî (ö. 891/1486).
244. Rûhu'l-Kuds / Muhyi'd-dîn b. Ali "İbnü 'Arabî" (ö.638/1240).
245. Şaffetü's-Şafve / Ebu'l-Ferec Abdu'r-rahmân b. Ali "İbnü'l-Cevzî" (ö.597/1200).
246. Sânihâtü Demî'l-Kaşr fî Mu'târahâti Benî'l-'Asr / Dervîş Muhammed b. Ahmed et-Tâlevî ed-Dımışkî (ö.1014/1605).
247. es-Savâ'iku'l-Muhrika 'alâ Ehli'r-Rafdi ve'z-Zendekâ / Şihâbü'd-dîn Ahmed "İbnü Hacer el-Heysemî" (ö.973/1565).

248. Sefînetü'r-Râğıb ve Defînetü'l-Matâlib / Muhammed Râğıb Paşa (ö.1176/1762).
249. es-Seğru'l-Bâsim fî Sınâ'ati'l-Kâtibi ve'l-Kâtım / Muhammed b. el-Hasen b.Ali es-Sehâvî (ö.902/1496).
250. Semerâtü'l-Evrâk fi'l-Muhâdarât / Takiyyü'd-dîn Ebû Bekr b.Ali "İbnü Hicce el-Hamevî" (ö.837/1433).
251. es-Semerâtü's-Şehiyye fî'l-Fevâkihi'l-Hameviyye ve'z-Zevâidi'l-Misriyye / Takiyyü'd-dîn Ebû Bekr b.Ali "İbnü Hicce el-Hamevî" (ö.837/1433).
252. Sevâbiğu'n-Nevâbiğ fî Şerhi Nevâbi'i'l-Kelim / Radıyyü'd-dîn Muhammed b. İbrâhîm "İbnü'l-Hanbelî" (ö.971/1564).
253. es-Sihâh fi'l-Lüğa / Ebû Nasr İsmail b.Hamâd el-Cewherî (ö.393/1002).
254. Sırâhu'l-Lüğa / Ebu'l-Fadl Muhammed b.Ömer b.Hâlid el-Kureşî "Cemâlî" (ö.671/1272).
255. Sırru'l-Esrâr / Aristo (ö.M.ö. 322).
256. es-Sırru'l-Mektûm / Ebû Mansûr Abdü'l-Melik b.Muhammed es-Se'âlibî (ö.430/1038).
257. Sırru'l-Mülûk / Ebû Hâmid Muhammed b.Muhammed el-Ğazâlî (ö.505/1111).
258. Sihâm-ı Kazâ / Ömer b. Rûmî "Nef'î" (ö.1044/1634).
259. Simâru'l-Kulûb fi'l-Mudâfi ve'l-Mensûb / Ebû Mansûr Abdü'l-Melik b.Muhammed es-Se'âlibî (ö.430/1038).
260. Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ / Şemsü'd-dîn Muhammed b. Ahmed b.Osmân ez-Zehebî (ö.748/1347).
261. Subhu'l-A'sâ fî Sınâ'ati'l-İnşâ / Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali el-Kalkaşandî (ö.821/1418).

262. Sülâfetü'l-'Asr fî Mehâsini Ehli'l-'Asr / Ali b. Ahmed
b. Ma'sûm ed-Deştigî eş-Şirâzî "İbnü Ma'sûm"
(ö. 1120/1708).
263. Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl / Mustafæ b. Abdillâh
"Kâtip Çelebi" (ö. 1067/1656).
264. Şahnâme / Ebu'l-Kâsım Hasen b. Muhammed et-Tûsî "Firdevsî"
(ö. 411?/1020?).
265. Şemsü'l-Âfâk fî 'ilmi'l-Hurûfi ve'l-Evrâk / Abdu'r-
Rahmân b. Muhammed el-Bistâmî (ö. 858/1454).
266. Şerhu Dîvâni'l-Mütenebbî / Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed
el-Vâhidî (ö. 468/1075).
267. Şerhu'l-Hadîsi'l-Erba'în / Sadru'd-dîn Muhammed b. İshâk
el-Konevî (ö. 673/1274).
268. Şerhu Kasîdeti "Bânet Su'âd" / Cemâlü'd-dîn Abdullah
b. Yûsuf en-Nahvî "İbnü Hişâm" (ö. 761/1360).
269. Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye/
Muhammed b. Abdi'l-Bâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî (ö. 1122/1710).
270. Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb' / Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed
en-Nahhâs en-Nahvî (ö. 338/949).
271. Şerhu's-Şemâili'z-Zâhir / 'Isâmü'd-dîn İbrahim b. Mu-
hammed el-Esferâyinî (ö. 945/1538).
272. Şerhu Şevâhidi'l-Elfiyye (el-Kebîr bi'l-Makâsıdı'n-Nahviyye
fî Şerhi Şevâhidi Şürûhi'l-Elfiyye) / Ebu Muhammed Mahmûd
b. Ahmed el-'Aynî (ö. 855/1451).
273. Şerhu 'Ukûdi'l-Cümân fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân / Abdü'r-
Rahmân ^{İbn'İsa} el-Mürşidî (ö. 1037/1628).

274. Şezarâtü'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb / Abdü'l-Hay
"İbnü'l-İmâd el-Hanbelî (ö. 1083/1678).
275. Şifâü'l-Eskâm fî Ziyâreti Hayri'l-Enâm / Takiyyü'd-dîn
'Ali b.'Abdi'l-Kâfi es-Sübki (ö.756/1355).
276. Şifâü'l-Fu'âd li Hadrati's-Sultân Murâd / Zeynü'l-
'Abidîn b. Halîl (ö. ?)
277. eş-Şifâ fî Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ / Ebu'l-Fadl 'Iyâd
b. Musâ "Kâdi 'Iyâd" (ö.544/1149).
278. Tabakâtü'l-Etîbbâ / Ebû Davûd Süleyman b.Hassân el-Ende-
lüsî "İbnü Culcul" (ö.372/982).
279. Tabakâtü'l-Hanbeliyye/ Zeynü'd-dîn Ebu'l-Ferec Abdu'r-
Rahmân b.Ahmed "İbnü Receb" (ö.750/1349),
280. Tabakâtü'l-Hanbeliyye (Zeyl)/ İbrahim b.Muhammed b.Müflih
b.Muhammed b.Müflih er-Ramîmî el-Makdisî (ö.803/1400).
281. Tabakâtü'l-Hanefiyye / Ali Çelebî b.Emrillah b. el-Hanefî
(ö.979/1571).
282. Tabakâtü'l-Mu'tabbirîn / Hasen b.el-Hüseyin b. el-Hallâlî
(ö. 891/1486).
283. Tabakâtü'l-Hükemâ ve Eshâbî'n-Nücûm ve'l-Etîbbâ / Ali b.
Yusuf el-Kıftî (ö.646/1248).
284. Tabakâtü'n-Nühât / Cemâlü'd-dîn Abdü'r-rahman b.Ebî
Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
285. et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye / Takiyy-
yü'd-dîn b. 'Abdi'l-kâdir et-Temîmî el-Ğazzî
(ö.1005/1596).
286. Tabakâtü's-Süfiyye / Ebû Abdi'r-rahman Muhammed b.Hü-
seyin es-Sülemî en-Nisâbü'rî (ö. 412/1021).

287. Tabakâtü's-Şâfi'iyye / Takıyyü'd-dîn Ebû Bekr b.Ahmed
b.Şehbe ed-Dımişkî (ö.851/1447).
288. Tabakâtü's-Şâfi'iyye / Cemâlü'd-dîn Abdü'r-Rahîm el-İsnevî
(ö.772/1370).
289. Tabsıratü'l-Edille fî'l-Kelâm / Ebu'l-Mu'fîn Meymûn b.
Muhammed en-Nesefî (ö.508/1114).
290. Tabsîru'l-Müntebih fî Tahrîri'l-Müştebih / Şihâbü'd-
dîn Ahmed b.Ali "İbnü Hacer el-Askalânî (ö.852/1448).
291. Tâcü't-Terâcim fî Tabakâti'l-Hamefiyye / Kâsım b.
Kutluboğa el-Hanefî (ö.879/1474).
292. Ta'dîlü'l-'Ulûm / Abdullah b.Mes'ûd el-Buhârî el-Hanefî
"Sadru's-Şerî'a" (ö.747/1346).
293. et-Tahkîk fî Mes'eleti't-Ta'lik / Takıyyü'd-dîn Ali b.
Abdi'l-Kâfî es-Sübki (ö.756/1355).
294. Tahrîru't-Tahbîr / Ebû Muhammed 'Abdü'l-'Azîm b.'Abdi'l-
Vâhid b.Zâfir el-'Advânî "İbnü Ebi'l-Işba" "
(ö.654/1256).
295. Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs / Celâlü'd-dîn
'Abdü'r-Rahmân b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
296. Takrîbü't-Tehzîb / Şihâbü'd-dîn Ahmed b.Ali "İbnü Hacer
el-'Askalânî" (ö.852/1448).
297. et-Takrîr / Ekmelü'd-dîn Muhammed b.Mahmûd el-Bâbürtî
(ö.786/1384).
298. Takvîmü'l-Büldân / El-Melik el-Müeyyed 'Imâdü'd-dîn
İsmail b.el-Efdal Ali el-Eyyubî "Sâhibü Hamâ"
(ö.732/1331).
299. et-Takyîd li Ma'rifeti Ruvâti's-Süneni ve'l-Esânîd /Ebû
Bekr Muhammed b. 'Abdi'l-ğanî el-hanbelî "İbn Nokta "
(ö. 629/1231).

300. et-Tansîsü'l-Muntazar fi Şerhi Ebyâti't-Telhîsi
ve'l-Muhtasar / 'İsâmü'd-dîn Mustafa b. Abdillâh Selîm
el-Hüseynî er-Rûmî (ö. 1203/1788).
301. et-Ta'rifât / Es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed
el-Cürcânî (ö. 816/1413).
302. Tâ'rifü Ehli't-Takdîs bi merâtibi'l-Mevsûfine bi't-Tedlîs/
Şihâbü'd-dîn Ahmed b. Ali "İbnü Hacer el-Askalânî
(ö. 852/1448).
303. Târîhu Âli Cengîz / el-Hâfız Muhammed et-Taşkendî (ö.
(Şehnâme-i Cengîzî/ Şemsü'd-dîn Muhammed el-Kâşânî) ?
304. Târîhu Bağdâd / Ebu Bekr Ahmed b. Ali "el-Hatîb el-Bağdâdî"
(ö. 463/1071).
305. Târîhu'l-Cenâbî / Mustafa b. es-Seyyid Hasen er-Rûmî
(ö. 999/1590).
306. Târîhu Cürcân / Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf es-Sehmî
(ö. 670/1271).
307. Târîhu'l-Hulefâ / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân b. Ebî Bekr
es-Süyûtî (ö. 911/1505).
308. Târîhu'l-İskenderiyye / Vecîhu'd-dîn Ebu'l-Muzaffer
Mansûr b. Süleym el-İskenderî (ö. 674/1275).
309. Târîhu'l-İslâm / Şemsü'd-dîn Ebû Abdillâh Muhammed b.
Ahmed b. Osmân ez-Zehebî (ö. 748/1374).
310. Târîhu'l-Ümeni ve'l-Mülûk / Muhammed b. Cerîr et-Taberî
(ö. 310/922).
311. et-Tarîkatü'l-Muhammediyye / Muhammed b. Pîr Ali "Birgîvî"
(ö. 981/1573).
- 311/1. et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtîhu'l-Ğayb)/Fahru'd-dîn
Muhammed b. Ömer er-Râzî (ö. 606/1209).

312. Tehâfütü'l-Felâsife / Ebû Hâmid Muhammed b.Muhammed
el-Ğazâlî (ö.505/1111).
313. Tehzîbü'l-Esmâi ve'l-Lügât / Muhyi'd-dîn Yahyâ b.Şeref
en-Nevevî (ö.676/1277).
314. et-Tekmile li Vefeyâti'n-Nakale / Ali b.el-Mufaddal
Zekiyyü'd-dîn Ebî Muhammed Abdi'l-Azîm b.Abdi'l-
Kavî el-Münzirî (ö.656/1258).
315. Telbîsü İblîs / Ebu'l-Ferec Abdü'r-rahman b.Ali "İbnü'l-
Cevzî" (ö.597/1200).
316. Telhîsü't-Tecrîd li 'Umdeti'l-Mürîd / İbrahim b.Kânî
el-Mâlikî (ö.1041/1631).
317. Telhîsü'l-Miftâh fi'l-Metânî ve'l-Beyân / Celâlü'd-dîn
Muhammed b.Abdi'r-rahman el-Kazvîni "Hatîbü Dımlışk"
(ö.739/1338).
318. Telkîhu Fühûmi Ehli'l-Eser Fî 'Uyûni't-Târîhi ve's-
Siyer / Ebu'l-Ferec Abdü'r-rahman b.Ali el-Cevzî
el-Bağdâdî (ö.597/1200).
319. et-Temhîd li Kavâ'idî't-Tevhîd / Ebu'l-Mu'în Meymûn b.
Muhammed en-Neseffî (ö.508/1114).
320. Tenzîhü's-Şerî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri's-Şerî'ati'l-
Mevdû'a / Ebu'l-Hasen Ali b.Muhammed b.'Arrâk el-Kenânî
(ö.963/1555).
321. Teşdîdü'l-Kavâ'id fi Şerhi Tecrîdi'l-'Akâid / Şemsü'd-dîn
Mahmûd b.Abdi'r-rahman b.Ahmed el-İsfehânî (ö.749/1349)
322. Tezkiratü's-Şu'arâ / El-Emîr Devletşâh b.Alâi'd-devle
(ö.913/1507).

323. Tezkiratü's-Şu'arâ / (Bkz. Mecma'u'l-Havâs)
324. Tezkiratü Üli'l-Elbâb ve'l-Câmi' li'l-Ucbi'l-'Acâib/
Eş-Şeyh Davud b.'Ömer el-Antâkî (ö. 1008/1599).
325. et-Tırâzü'l-Müzehheb fi'd-Dahîli'l-Mu'arrab / Muhammed
Nihâlî el-Halebî (ö.1186/1772).
326. Tuhfetü'l-Âdâb fi't-Tevârîhi ve'l-Ensâb /El-Melik el-Eşref
Ebu'l-Feth Ömer b.el-Melik el-Muzaffer Yusuf b.Ömer
b.Rasûl. el-Yemenî (ö.430/1038).
327. Tuhfetü'l-'Arûs ve Nüzhetü'n-Nüfûs /Ebû 'Abdillâh Mu-
hammed b. Ahmed *et-Ticant* (ö.710/1310).
(zevi)
328. Tuhfetü'l-Ereb fi Müskili'l-Esmâi'n-Neseb / *Mahmud ibn Ahmed*
İbnü Hatîbi'd-
dehşeh' el-Hamevî (ö. 834/1431).
329. Tuhfetü'l-Ğarîb bi şerhi Muğni'l-Lebîb / Bedrû'd-dîn
Muhammed b. Ebî Bekr ed-Demâmîni (ö.828/1424).
330. Tuhfe-i Hattâtîn / Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn
(ö.1202/1789).
331. Tuhfetü'l-Kadîm /Ebû Abdillâh Muhammed b.Abdillâh b.
Ebî Bekr "İbnü'l-Abbâr " (ö.658/1259).
332. Tuhfetü'l-Latâif fi Fadâilî'bni 'Abbâs ve Vecci't-Tâif/
Muhammed Cârullah b.Abdi'l-'azîz b.Fehd el-Kureşî
el-Mekki (ö.954/1547).
333. et-Tuhfetü'l-Mahmûdiyye/ Alâü'd-dîn Ali b.Muhammed
el-Bistâmî "Musannifek" (ö.871/1466).
334. Tuhfetü'r-Râğîb fi Ma'rifeti Şurûti'l-İmâmi'r-Râtib/
Şihâb Ahmed b.Muhammed b.'Abdi's-Selâm eş-Şâfi'î
(ö.931/1524).

335. Tuhfetü's-Salavât / Hüseyin b.Ali el-Kâşîfî(ö. IX/XV.asir).
336. Tuhfe-i Sâmî / Sâm Mirzâ b.Şâh İsmâil es-Safevî(ö.939/1532).
337. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hadrati'l-Hüseyniyye fî Lügâti'l-Fürsi bi't-Türkiyye/ Muhammed b.Mustafa b. Lütfi'llah (ö. ?)
338. Tuhfetü's-Şâhidî / Es-Seyyid İbrahim eş-Şâhidî (ö. ?)
339. Ükûdü'l-Cümân fî Menâkıbi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân / Muhammed b.Yûsuf b.Ali b.Yûsuf ed-Dımlışkî (ö.942/1535).
340. Ükûdü'l-Cümân fi'l-Ma'ânî ve'l-Beyân / Celâlû'd-dîn Abdü'r-rahman b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
341. Üyûnü'l-Enbâ fî Tabakâti'l-Etibbâ / Muvaffaku'd-dîn Ahmed b.Kâsım el-Hazrecî "İbnü Ebî Useybi'a" (ö.668/1269).
342. Üyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Mağâzî ve's-Siyer / Ebu'l-Feth Muhammed b.Muhammed "Fethu'd-dîn İbnü Seyyidi'n-Nâs" el-Endelûsî (ö.734/1333).
343. Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe / 'İzzü'd-dîn Ali b. Muhammed el-Cezerî "İbnü'l-Esîr" (ö.630/1232).
344. el-Vâfî bi'l-Vefeyât / Salâhu'd-dîn Halîl b.Aybek es-Safedî (ö.764/1362).
345. Vefeyâtü'l-A'yân fî İnbâi Ebnâi'z-Zemân / Şemsü'd-dîn Ebu'l-'Abbâs Ahmed b.Muhammed "İbnü Hallikân" (ö.681/1282).
346. Vefeyâtü'l-A'yân min Mezhebi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân / Necmü'd-dîn İbrahim Ali et-Tarsûsî (ö.758/1356).

347. el-Vesfletü'l-'Uzmâ / eş-Şeyh Ya'kûb b.Mustafa el-'Afvî
(ö.1149/1736).
348. el-Vişâh fî fevâidi'n-Nikâh / Celâlü'd-dîn Abdü'r-rahmân
b.Ebî Bekr es-Süyûtî (ö.911/1505).
349. el-Vişâh fî'l-Ma'ânî ve'l-Beyân / Sadru's-Şerî'a Abdullah
b.Mes'ûd el-Hanefî (ö.747/1346).
350. Yemîni fî Târîhi Yemîni'd-Devle / Ebu'n-Nasr Muhammed
b. Abdi'l-Cebbâr el-'Atebî (ö.431/1039).
351. ez-Zahîratü ve'l-'Udde fî Menâkıbi Ebî 'Abdillah b.Mende /
Muhammed b.Ömer el-Hafız Ebu Musâ el-Medîni (ö.581/1185).
352. Zeylü Târîh-i Nisâbü'r(es-Siyâk fî zeyli Târîh-i...)/
Abdü'l-Ğâfir b.İsmâil el-Fârisî (ö.529/1135).
353. Zikrâ Hâbib / Yûsuf el-Bedî'î ed-Dımişkî (ö.1073/1662).
354. Zuhûrû's-Süreyyâ / Süleyman b.Hamza b.'Aşîş el-Felekî
(ö.990/1582).

1. Kaynakları kullanışı :

Müstakîm-zâde, yukarıda listesini verdiğimiz kaynaklara atıfta bulunurken farklı ifadeler kullanmıştır.

Mecelletü'n-Nisâb üzerinde yaptığımız çalışmalar sonucunda bu atıfların şu şekilde sınıflandırılabileceğini gördük :

a. Bazı iktibasları, alıntı yaptığı eseri zikretmeden, sadece yazarına işaret ederek vermiştir:

(قال الحافظ العسقلاني : el-Hâfız el-Askalânî dedi ki... (237) .

b. Bazen iktibâsın yapıldığı kitap zikredilmiş ve yazarına işaret edilmemiştir :

(قال في الطراز المذهب : et-Tırâzü'l-Müzehheb'de der ki... (238) .

c. Bazen de, en doğru referans şekli olan, müellif adı ve eseri birlikte zikredilmiştir:

(قال ابن حجر المصري في الاقاب : Mısır'lı İbn-i Hacer, el-Elkâb'da şöyle dedi... (239) .

---

(237) Mecelletü'n-Nisâb vr.2^a, str.12 .

(238) A.g.e. vr.2^a, str. 19.

(239) A.g.e. vr.2^a , str.2 .

" قال القاضي في شرح الإمالي : el-Kâdî, el-Emâlî şerhinde şöyle dedi....."(240),

" قال السيوطي في حسن المعاصرة ... : es-Süyûtî, Hüsnü'l-Muhadara'da şöyle dedi....."(241).

d. Müstakîm-zâde'nin, iktibas ettiği bilgileri kendi ifadesi imiş gibi kullandıktan sonra kaynağına işaret ettiği de sık rastlanan bir durumdur:

" كما قاله السيوطي في تخريج الأذكار . : es-Süyûtî'nin, Tahrîcü'l-Ezkâr'da dediği gibi ..."(242),

" كما قاله ابن حجر في شرح البخاري . : İbn-i Hacer'in, Buhârî şerhinde dediği gibi..."(243),

" كما قاله المحبي . : Muhibbî'nin dediği gibi.."(244),

" كما قاله شيخ زاده . : Şeyh-zâde'nin dediği gibi.."(245),

" كما في السلم . : Süllem'de olduğu gibi.."(246),

" كما في الخلاصة . : Hulâsa'da olduğu gibi.."(247),

---

(240) Mecelletü'n-Nisâb, vr.107^b,str.26.

(241) A.g.e. vr. 220^a, str.24.

(242) A.g.e. vr. 22^b, str. 27.

(243) A.g.e. vr. 418^b, str. 18.

(244) A.g.e vr. 313^b, str. 30.

(245) A.g.e. vr. 326^b, str. 29.

(246) A.g.e. vr. 2^a, str. 2 .

(247) A.g.e. vr. 135^a, str. 10.

- " كما ذكره ابن خلکان : İbn-i Hallikân'ın zikrettiği gibi"(248),
" له ذكر في الاغانى . : el-Ağânî'de zikredilmektedir.."(249) .

e. Bazen de okuyucuda tereddüt uyandıracak ifadeler kullanılmış olup, bilgilerin ne şekilde alındığı da bildirilmemiştir:

- " ... قال من اثق بقوله : Sözüne güvendiğim kimse dedi ki..."(250),
" ... قال من اثق به : Kendisine güvendiğim bir kimse dedi ki"(251)
" ... سمعت ممن اثق به : Kendisine güvendiğim bir kimseden duydum..."(252).

2. Kaynakları tenkîdi :

Müstakîm-zâde, tahkikçi bir âlim ve yazardır. Müracaat ettiği kaynaklardaki bilgileri zikrettiği halde, doğruluğuna

---

(248) Mecelletü'n-Nisâb, vr.98^a, str.29.

(249) A.g.e. vr.350^b, str.8.

(250) A.g.e. vr. 371^b, str.8

(251) A.g.e. vr. 338^a, str. 11.

(252) A.g.e. vr. 195^a, str. 4.

inanmadığı, yahud da eksik bulduğu bilgileri düzelterek araştırmacılara yardımcı olmuştur.

Müstakîm-zâde'nin, kaynakları tenkîdini dört ana noktada toplayabiliriz:

a. Müstakîm-zâde, iktibas ettiği bazı nisbetlerin aslının, kendinden önceki bazı müellifler tarafından yanlış anlaşıldığını ifade etmiş ve bu yanlış düzeltmiştir.

Meselâ, " دواتدار " maddesinde, bu kelimenin aslı hususunda, Kalkaşendî'nin " دوات دار " dediğini zikretmiş ve fakat yanlış olduğunu da hemen belirterek, bu kelimenin aslının " دارندة دوات " olduğunu söylemiştir.

Müstakîm-zâde, buradaki " دار " takısının Farsça "sahip" manasındaki takı olduğunu, halbuki Kalkaşendî'nin bunu Arapçada "ev" manasına gelen isim olarak anladığını ve bunun da yanlış olduğunu ifade etmiştir⁽²⁵³⁾.

b. Müstakîm-zâde, bazı lakabların kimlere ait olduğu ve neden bu lakabı aldıkları hususunda kendinden önceki bazı müelliflerin yanlış anlamalarını da düzeltmiştir.

Meselâ, " عنة الغيل " maddesinde, bu lâkabın, dilci İbnü Mi'dan'ın lakabı olduğunu belirttikten sonra, Zamahserî'nin: "İbnü Mi'dân, babası Haccâc'ın fillerini eğittiği için bu lakabı almıştır" sözünü naklederek, " .... o zaman bu lakabın İbnü Mi'dan'ın değil, babasının lakabı olması gerekirdi "

---

(253) Bkz. Mecelletü'n-Nisâb, vr.215^b, s.3

demmiştir⁽²⁵⁴⁾. Bu sözleri ile Müstakîm-zâde, Zamahşerî'nin açıklamasını kabul etmediğini ifade etmek istemiştir.

c. Müstakîm-zâde, bazı ölüm tarihleri ile ilgili olarak, kendinden önceki bazı müelliflerin sözlerini kabul etmediğini açıkca belirtmiştir.

Meselâ, " شکر الله " lakablı, Mehmed b.İbrahim-i Şirvânî'nin ölüm tarihi hususunda, bu zatın, Fâtih'in oğlu Bayezid'in saltanatı sırasında vefat ettiğini bildirdikten sonra, bu bilgiyi Ebu'l-Hayr (Taşköprî-zâde)'nin yazdıklarının hilafına olarak verdiğini de eklemiştir⁽²⁵⁵⁾.

d. Müstakîm-zâde, bazı nisbetlerin, kendinden çok önce yaşamış âlimlerin eserlerinde yer alması gerekirken almamış olmasına da işaret etmiştir.

Meselâ, " الحميرى " maddesini anlattıktan sonra, Sem'ânî ve Suyûtî'nin bu bilgileri zikretmediklerini ifade etmiştir⁽²⁵⁶⁾.

Yukarıda takdim ettiğimiz bu örnekler, Müstakîm-zâde'nin araştırmacı ve yazdığı bilgilerin sıhhatine önem veren bir biyograf olduğunu göstermektedir.

---

(254) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 326^a, str. 2.

(255) A.g.e. vr.276^b, str.28.

(256) A.g.e. vr. 185^b, str. 1 .

İ. TÜRK EDEBİYAT TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ :

Edebiyat tarihi, bir milletin çağlar boyunca meydana getirdiği edebî eserleri inceleyerek, düşüncede ve duyguda izlediği yolu, geçirdiği evreleri tanıtır.

Edebî eser denince, okuyanlarda estetik duygular uyandıran, ruha ve zekâyâ seslenen sanat eseri anlaşılır. Edebî eserler, öncelikle sanat gayesi taşırlar ve öğretim amacıyla da yazılmamışlardır. Ancak, edebî eser deyimini, edebiyat tarihi çerçevesi içinde daha geniş anlamda ele almak gerekir. Bir divan, bir tezkire, bir tarih, bir tasavvuf kitabı edebiyat tarihinin sahası içindedir. Çünkü bunlar yazıldıkları zamanın düşüncelerini ve duygularını yansıtırlar. Ayrıca dil ve üslûp özellikleri de taşırlar.

Edebî eserler, bizi ister istemez yazarlarını daha iyi tanıyabilmek için araştırmalar yapmaya götürecektir.

Biyografya, millî kültürümüzü tarih boyunca temsil etmiş olan bilim, düşünce ve sanat adamlarımızın kimler olduğunu, bunların hangi çağlarda yetiştiklerini ve eserlerini hangi şartlarda meydana getirdiklerini, çevrelerinde nasıl karşılandıklarını anlamada bize yardımcı olacak, kılavuzluk edecektir.

Biyografyalar, genellikle şu şekilde sınıflandırılabilirler :

- 1-Yalnız bir kişinin hayatını anlatanlar,
- 2- Belli bir meslek erbabına özgü olanlar,
- 3- Yalnız bir bölgede yetişenleri ele alanlar,
- 4- Belli bir çağda yetişenleri ele alanlar,
- 5- Birçok kişinin hal tercemelerini birlikte anlatanlar.

Biyografi ve bibliyografi türünde yazılmış eserler, edebiyat tarihimizin önemli kaynaklarındandır. Bu türde yazılmış eserlerimiz çoktur. Bunlar genellikle tezkire, hadıka, devha, sefîne, mecelle, tuhfe, vefeyât, sicil gibi adlar altında kaleme alınmışlardır.

Peygamber (a.s.)'ın ve halifelerin hayatlarını anlatan eserlere siyer, velîleri ve büyük müşidleri anlatanlara da menâkıb-nâme denir.

eş-Sakayıku'n-Nu'mâniyye gibi özel adlar altında yazılan biyografi eserlerimiz de vardır.

Türk-İslâm Edebiyatının kaynakları şöyle kümelenebilir:

1. Suarâ Tezkireleri :

Bunlar, genellikle şairleri, mezhep, meslek ve bölge ayrımı yapmadan toplayan, onların sözlerinden, şiirlerinden kısa örnekler veren eserlerdir. Mevlevî şairleri, Enderûn şairleri, Tekirdağ şairleri gibi, şairleri ayrı ayrı toplayanlar da vardır.

Kütüphanelerimizde pek çok şuara tezkiresi bulunmaktadır. Konunun daha fazla uzamaması için, biz tezkirelerin sadece isimlerini ve yazarlarını bir liste halinde sunmayı uygun gördük :

- a. Mecâlisü'n-Nefâis, Nizâmeddîn Ali Şir Nevâî (ö.906/1501),
- b. Hest Bihîşt, Sehi Bey (ö. 955/1548),
- c. Latîfî Tezkiresi, Hatib-zâde Abdü'l-Latif "Latîfî" (ö.990/1582),
- d. Gülşen-i Su'arâ, Ahdî Ahmed Çelebi (ö.1002/1593),
- e. Mesâirü's-Su'arâ, Pîr Mehmed Aşık Çelebi(ö.979/1571) ,
- f. Kınalı-zâde Tezkiresi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi(ö.1012/1603),
- g. Beyânî Tezkiresi, Beyânî Şeyh Mustafa (ö.1006/1597),,
- h. Riyâzü's-Su'arâ , Riyâzî Mehmed, (ö.1054/1644),
- i. Zübdetü'l-Es'âr, Kaf-zâde Fâizî Seyyid Abdülhay (ö.1031/1620),
- j. Rıza Tezkiresi, Seyyid Mehmed Rıza (ö.1082/1671),
- k. Yümnî Tezkiresi, Yümnî Mehmed Salih (ö.1073/1662),
- l. Zeyl-i Zübdetü'l-Es'âr, Seyrek-zâde Mehmed Asım (ö.1086/1675),
- m. Tesrîfatü's-Su'arâ, Güftî Ali (ö.1088/1677),
- n. Mücîb Tezkiresi, Mücîb (ö. ?)
- o. Safâyî Tezkiresi, Safâyî Mustafa (ö.1138/1725),
- p. Sâlim Tezkiresi , Mirzâ-zâde Sâlim Mehmed Emîn (ö.1156/1743),
- r. Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Es'âr, Belîğ Seyyid İsmail (ö.1142/1729),
- s. Âdâb-ı Zurafâ , Râmiz Hüseyin (ö.1200/1785),
- ş. Silâh-dâr Tezkiresi, Silâh-dar-zâde Mehmed Emîn (ö. ?),
- t. Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-Es'âr, Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa (ö. ?)

- u. Sefkat Tezkiresi , Şefkat Seyyid Abdülfettah (ö.1242/1826),
- ü. Mecmû'atü't-Terâcim , Tefvik (ö.?)
- v. Bahçe-i Safâ-endûz , Sahhaflar şeyhi-zâde Vak'a-nüvis Es'ad Mehmed Efendi (ö. 1264/1847-48),
- y. Ârif Hikmet Tezkiresi, Şeyhulislam Ahmed Arif Hikmet (ö.1275/1859),
- z. Hâtimetü'l-Eş'âr , Fatin Davud (ö.1283/1866-67).

Agâh Sırrı Levend, Fatin'in Hâtimetü'l-Eş'âr'ı ile tezkireler devri kapanır demektedir⁽²⁵⁷⁾.

Esrar Dede Tezkiresi'nde Mehmed Esrar Dede (ö.1211/1796) ise Mevlevî şairleri bir araya toplamıştır.

Ali Şir Nevâî'nin Çağatay Lehçesi ile yazdığı Mecâlisü'n-Nefâis, Türkçe olarak yazılmış ilk suarâ tezkiresidir. Anadolu Türkçesi ile yazılmış ilk şuarâ tezkiresi ise Sehî Beğ'in yazdığı Heşt Bihist'tir⁽²⁵⁸⁾.

2. eş-Şakâyıku'n-Nu'maniyye, tercümelere ve zeyilleri:

Asıl adı, eş-Şakâyıku'n-Nu'maniyye fî 'Ulemâi'd-Devleti'l-'Osmâniyye olan Arapça eser, Taşköprî-zâde Ebu'l-Hayr 'Isâmü'd-dîn Ahmed (901-968/1495-1561)' tarafından kaleme alınmıştır.

---

(257) Bkz. Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, c.II, s. 254.

(258) Şuarâ tezkireleri hakkında geniş bilgi için bkz. a.g.e. c.I, s.251-352 .

es-Sakâyıku'n-Nu'maniyye, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gazi'den başlayarak Kanûnî Sultan Süleyman devri sonlarına doğru 965/1558 yılına kadar yetişen alimlerle, şeyhlerin biyografyalarını içine alır. Eser, padişah sıyısına göre on tabakaya ayrılmış ve her tabakada, o padişah zamanında yetişenler gösterilmiştir. Eserde 150 şeyh, 371 âlim olmak üzere toplam 521 kişinin hal tercemesi yer almıştır.

es-Sakâyıku'n-Nu'mâniyye, Osmanlı devrinde yetişen âlim ve şeyhleri bir araya toplayan ilk eser durumundadır.

Taşköprü-zâde'nin, gözleri görmediği için başkasına yazdırarak hazırladığı es-Sakâyıku'n-Nu'maniyye Mısır'da basılmıştır (Bulak,1299).

es-Şakâyıku'n-Nu'mâniyye çeşitli kişiler tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Ancak, Edirneli Mehmed Mecdî (ö.999/1590)'nin tercümesi bunların en meşhurudur. Çünkü, Mecdî eseri çevirirken, daha sonra Şakâyık'a yapılan ekleri ve ayrıca tezkireleri de göz önünde tutarak tutarak eseri genişletmiştir. Bu tercüme, Hadâiku's-Sakâik ismiyle, İstanbul'da 1269/(1852) yılında basılmıştır.

es-Şakâyıku'n- Nu'mâniyye'nin başlıca zeyilleri şunlardır :

- a. Tetimetü's-Sakâiki'n-Nu'mâniyye , Âşık Çelebi (ö.979/1572),
- b. el-İkdü'l-Manzûm fî zikri Efâdılı'r-Rûm, Ali b. Bâli (ö.992/1574),
- c. Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti's-Sakâik, Nev'î-zâde Atayî (ö.1045/1635-36).

- d. Uşşâkî-zâde Zeyli, Uşşâkî-zâde Seyyid İbrahim Hasib (ö.1136/1723),
e. Vakâyı'u'l-Fuzelâ , Şeyhî Mehmed (ö.1145/1732),
f. Tekmiletü's-Sakâik fi Ahvâli'l-Hakâik, Fındıklılı İsmet (ö.1322/1904).

es-Sakâyıku'n-Nu'maniyye⁽²⁵⁹⁾, O.Rescher tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (İstanbul 1927).

3. "Künhü'l-Ahbâr" ve "Fezleke" gibi tarih kitaplarında yer alan biyografik bilgiler :

Künhü'l-Ahbâr : Yazarı, Gelibolulu Mustafa Âlî (.948-1008/1541-1599).

Eser, genel tarihtir. Ancak, yeri geldikçe, vefat eden önemli şahsiyetlerin biyografyaları verilmiştir. Eserin bir kısmı 5 cilt halinde basılmıştır (İstanbul, Takvim-Hâne-i Âmire Mat. 1277). Eserin şairler bölümü basılmamıştır⁽²⁶⁰⁾.

Fezleke : Yazarı, Kâtip Çelebi (1017-1067/1609-1657).

Eser, genel tarih kitabıdır. 1590-1654 yılları arasında cereyan eden olayları sıralarken, tanınmış kişilerin ölümleri münasebetiyle vefeyât başlığı altında biyografik bilgiler veren Kâtip Çelebi'nin bu eseri önemli bir kaynak kitabıdır.

Fezleke, 2 cilt olarak basılmıştır(c.I,1286 ; c.II, 1287.)

---

(259) Fazla bilgi için bkz. Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, c,I, s.353-364 .

(260). Fazla bilgi için bkz. a.g.e. s.390-396 .

4. Belirli meslek erbabının biyografyalarını toplayan eserler :

a. Padışahları anlatanlar :

Bazı eserler, yalnız padişahların hayat hikayelerini anlatmaya, doğum, tahta çıkış vs. tarihleri ile onların yaptığı güzel işlerden bahsetmek için kaleme alınmışlardır.

Örnek :

Hadikatü'l-Mülük :

Yazarı: Osman-zâde Taib Ahmed (ö.1136/1723)

Osman Gazi'den başlayarak II. Mustafa'ya kadar geçen padişahların doğum, cülûs ve ölüm tarihleriyle yaptıkları hayrattan söz eden bir eserdir.

Bu konuda yazılmış diğer eserler:

• Gülşen-i Mülük , Şehrî-zâde Mehmed Said(ö.1178/1764),

b. Sadrazamların ve vezirlerin anlatıldığı eserler:

Bu gruptaki eserlerde de sadece sadramlar ve vezirler hakkındaki biyografik bilgiler yer almaktadır.

Örnek :

Hadikatü'l-Vüzerâ :

Yazarı : Osman-zâde Taib Ahmed

Osman Gazi'nin oğlu ilk vezir Alaeddin Paşa'dan, II. Mustafa'nın son sadrazamı Râmî Paşa'ya kadar 108 sadrazamın biyografyasını ihtiva eder.

Sadrazamlar ve vezirler hakkında yazılmış diğer eserleri şöyle sıralayabiliriz.⁽²⁶¹⁾

- Hadikatü'l-Vüzerâ Zeyli, Dilâver Ağa-zâde Ömer Vahîd (ö.1172/1758)
- Gül-i Zîbâ , Şehrî-zâde Mehmed Said
- Verd-i Mutarrâ, Cavid Ahmed (ö.1218/1803)
- Hadikatü'l-Vüzerâ Zeyli, Bağdadlı Abdülfettah Şefkat
- Verdü'l-Hadâik, Ahmed Rif'at (ö.1293/1876)
- Ravzatü'l-Küberâ, Mü'min-zâde Seyyid Ahmed Hasib (ö. 1166/1752)
- Silsiletü'l-Âsafiyye fî Devleti'l-Hakaniyyeti'l-Osmaniyye , Behcetî Seyyid İbrahim (ö. ?)
- Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal.

c. Şeyhülislâmın anlatıldığı eserler :

Bu gruptaki eserlerde de şeyhülislamlık makamına getirilmiş insanların doğum tarihleri, hangi hocalardan ders aldıkları, icazetleri, ölüm tarihleri gibi konular anlatılmaktadır.

Örnek :

Devha-i Mesâyih-ı Kibâr :

Yazarı: Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin

İlk şeyhülislâm Molla Fenârî'den, Feyzullah Efendi-zâde Seyyid Mustafa'ya kadar 63 şeyhülislamın biyografyası yer almaktadır. Müstakîm-zâde eserine iki kere zeyil yaz-

---

(261) Sadrazamlar ve vezirler hakkında yazılmış diğer eserler hakkında fazla bilgi için bkz. Ağâh Sırrı Levend, a.g. e. , s. 366-370

mıştır. Böylece 25 şeyhülislamın daha terceme-i hâli zikredilmiştir.

Devha-i Meşâyih-ı Kibâr'ın başlıca zeyilleri şunlardır (262) :

- Devhatü'l-Meşâyih Zeyli , Ayntaplı Mehmed Münib (ö. 1238/1822)
- Devhatü'l-Meşâyih Zeyli'nin Zeyli , Süleyman Faik (ö. 1253/1837)
- Devhatü'l-Meşâyih Zeyli , Mektûbî-zâde Abdülaziz (ö. 1279/1862).

d. Nakîbü'l-Eşraflık görevine getirilenlerin anlatıldığı eserler :

Peygamber (a.s.)'in sülalesinden gelenlerin işlerine bakmak üzere görevlendirilmiş kişilerin haltercemelerini anlatan eserlerdir.

Örnek :

Riyâdü'n-Nukebâ :

Yazarı : Resmî Ahmed (ö.1197/1782)

Bu eserde, Nakîbü'l-Eşraflık görevine getirilen 56 kişinin biyografyası vardır.

Bu konudaki diğer eserler (263)

- Devhatü'n-Nükabâ, Ahmed Rif'at,

---

(262) Devha-i Meşâyih-ı Kibâr'ın zeyilleri hakkında fazla bilgi için bkz. a.g.e. s.370-373

(263) Nakîbü'l-Eşraflık görevine getirilenler hakkında fazla bilgi için bkz. a.g.e. s.373-374 .

e. Kaptan Paşaların hal tercemelerini anlatan eserler:

Kaptân-ı Derya'lık makamına getirilen vezirlerin biyografilerini anlatan eserlerdir.⁽²⁶⁴⁾ :

Örnek :

Sefînetü'l-Vüzerâ , Mehmed Hafid (ö.1266/1811)

Harita-i Kapudan-ı Deryâ, Mehmed İzzet

Osmanlı İmparatorluğunda Kaptan Paşalar, Fevzi Kurtoğlu

f. Reisü'l-Küttâbların hal tercemelerini anlatan eserler :

Reisü'l-Küttâb'lık makamına getirilen paşaların biyografilerini ihtiva eden eserlerdir.

Örnek :

Halifetü'r-Rüesâ :

Yazarı : Resmî Ahmed

Sefînetü'r-Rüesâ olarak da bilinen bu eserde, 1525 yılında reisü'l-küttâb olan Koca Nişancı Celal-zâde Mustafa Çelebi'den 1744'de bu görevden ayrılan Koca Ragıp Paşa'ya kadar 64 kişinin hal tercemesi vardır.

g. Darü's-Saâde Ağaları'nın hal tercemelerini anlatan eserler :

Kızlarağası da denilen Darüssaâde ağalarının biyografilerini toplayan eserlerdir.

Örnek :

Hamîletü'l-Küberâ :

Yazarı : Resmî Ahmed

III.Murad zamanında ilk kez bu göreve getirilen Mehmed

---

(264) Fazla bilgi için bkz. a.g.e. s.375-376

Ağa'dan 1159/1746 yılında Dâri's-saade ağası bulunan Beşir Ağa'ya kadar 37 ağanın hal tercemesini ihtiva etmektedir.

h. Hattâtların terceme-i hallerini bir araya toplayan eserler :

Hat ilminde meşhur olmuş insanların biyografyalarını anlatan, hangi hocalardan ders aldıklarını, hangi üstadlardan meşkettiklerini anlatan eserlerdir.

Örnekler :

- Menâkıb-ı Hünerverân, Gelibolulu Mustafa Âlî,
- Gülzâr-ı Savâb, Nefes-zâde İbrahim (ö.1050/1640)
- Devhatü'l-Küttâb, Suyolcu-zâde Mehmed Necîb, (ö.1171/1757),
- Tuhfetü'l-Küttâb ve Minhatü't-Tullâb, Ahmed b.Halîl b.Mustafa "Kadı-zâde" (ö. ?)
- Tuhfe-i Hattâtîn, Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn
- Son Hattatlar, İbnülemin Mahmud Kemal İnal (265).

i. Musikî üstadlarının hayatlarını anlatan eserler:

Örnek :

Atrabü'l-Âsâr fî Tezkireti 'Urefâ-yi Edvâr :

Yazarı: Şeyhülislâm Mehmed Es'ad (ö.1166/1752)

Musikî üstadlarının tezkiresi olan bu eserde 98 musikî üstadının biyografyası yer almaktadır.

5. Vefeyâtlar _____ :

Vefeyât adı altında yazılan eserler, ya sadece, ünlü kişilerin ölüm tarihlerini verirler, ya da ölüm tarihleriyle birlikte nasb, nakil ve azil tarihlerini verirler. Bazen de çok kısa olarak bu kişilerin biyografyalarına verirler.

Bu türden eserlerin bazılarının adlarını veriyoruz⁽²⁶⁶⁾:

- Vefeyât-ı Pür-'İber li Üli'l-Elbâbi Men İhteber , Alaybeyi-zâde Mehmed Emîn (ö.1091/1680),
- Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye, Seyyid Hasîb-i Üskü-dârî (ö. 1200/1785)
- Vefeyât-ı Ayvansarâyî Hâfız Hüseyn-i Ayvansarayî (ö.1201/1786),
- Vefeyât-ı Selâtin ve Mesâhîr-i Ricâl, Hafız Hüseyn-i Ayvansarâyî,

6. Hadîkatü'l-Cevâmi' _____ :

Yazarı: Hafız Hüseyn-i Ayvansarâyî

Bu eserde, 1182/1768 tarihinde İstanbul, Üsküdar ve Boğaziçi semtlerinde bulunan camilerle mescidler alfabetik sırayla ele alınmışlar, bunların yerleri belirtilerek, bunları yaptıranların kısa biyografyaları verilmiştir. Ayrıca bu camilerin mezarlarında gömülü olanlarla tekke ve zaviyeleri hakkında da bilgi verilmiştir. Eser iki cilt olarak basılmıştır (İstanbul, 1281) (267).

---

(266) Vefeyatlar hakkında geniş bilgi için bkz.a.g.e. s.422-426.

(267) Bu eserin mukaddimesinde Ayvansarâyî'nin bu esere Müstakîm-zâde'nin himmetleri ile muvaffak olduğu yazılıdır.

7. Din ve Tarikat ulularının gerçek ve efsaneleşmiş hayat hikayelerini anlatan eserler:

Evliyâ mertebesine erişmiş din ve tarikat ulularının gerçek ve efsaneleştirilmiş hayat hikayelerini anlatan, onların kerametlerinden bahseden eserlerdir.

Örnek:

a. Tezkiretü'l-Evliya :

Yazarı: Şeyh Ferîdü'd-dîn-i Attâr (ö.627/1229)

Evliyâ tezkirelerinin en ünlüsü olan bu eser Farsçadır. Bu eser basılmıştır (Reynold A.Nicholson yayını, Leiden, 1907, c.I-II) .

Eser, birçok kişi tarafından Türkçeye çevirilmiştir.⁽²⁶⁸⁾

b. Nefehâtü'l-Üns :

Yazarı: Câmî (ö. 898/1486)

Eserde, velî, ârif, sûfî, melâmî, fakîr, hâdim, âbid ile bunların dereceleri; tâlib, mürîd, sâlik'in tabakaları, bilimin bölümleri ile bilginlerin mertebeleri vs. ve ünlü şeyhlerin hikâyeleri yer almaktadır. Eser Farsçadır.

Bu eserin de pek çok çevirisi ve zeyili vardır.⁽²⁶⁹⁾

c. Menâkıb-ı Sipehsâlâr :

Yazarı : Sipehsâlâr Mecdü'd-dîn Feridun

Eser, Mevlânâ'dan, babasından ve halifeleri ile müridlerinden bahseder. Aslı Farsça olan eser Mehmed Reşid Çelebi tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

---

(268) Geniş bilgi için bkz. a.g.e. s.439-441 .

(269) Geniş bilgi için bkz. a.g.e. s. 440-441.

8. Kesfü'z-Zünûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn⁷'da yer alan biyografik bilgiler :

Kesfü'z-Zünûn, Katip Çelebi'nin yazmış olduğu Arapça bibliyografik bir eserdir. Eserde, yaklaşık 15 bin eser yer almaktadır. Bu eserlerin müellifleri hakkında verilen bilgiler de çok önemli bilgilerdir.

9. Karışık biyografyalar :

Herhangi bir ayırım yapmadan, önemli şahsiyetleri bir araya toplayan biyografi eserleridir. Türk Edebiyatı Tarihi açısından önemli olan başlıcalarını sunuyoruz :

a. Nevâdirü'l-Ahbâr fî Menâkıbı'l-Ahyâr :

Yazarı : Taşköprü-zâde 'Isâmü'd-dîn Ahmed

Arapça olarak kaleme alınan eser, üç bölümdür. Birinci bölümde sahabenin ve âbidlerin, ikinci bölümde ictihad sahibi âlimlerin, üçüncü bölümde ise hakîmlerin, tabîblerin ve müneccimlerin biyografyalarını yer almaktadır. Toplam 218 kişinin terceme-i hali zikredilmiştir.

b. Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl :

Yazarı: Kâtip Çelebi

Arapça olarak yazılmaya başlanılan ve fakat bitirilemeyen iki ciltlik eserin yazılabilen müsveddesi halen Süleymaniye Kütüphanesinde (Şehid Ali Paşa Bl.No: 1887) .

c. Mecelletü'n-Nisâb fî'n-Nisebi ve'l-Künâ ve'l-

Elkâb :

Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn, bu çok kıymetli eseri hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

"... es-Sem'ânî (ö.562/1166) bu kitabın tertipî düzeninde 8 ciltlik bir kitap derlemiştir⁽²⁷⁰⁾; Fakat İbnü Hallikân (ö.681/1282) bu eserin tamamı dünyada nadir bulunur demiştir. Daha sonra İbnü'l-Esîr (ö.630/1232) kendi istidraklerini ekleyerek bu eseri üç cilt halinde kısaltmıştır. İbnü'l-Esîr'in el-Lübâb adını verdiği bu eser, bu sahada, aslından daha güzeldir. Daha sonra es-Süyûtî (ö.911/1505)⁽²⁷¹⁾ Lübâb'daki nesebleri çıkararak ve Mu'cemu'l-Büldân' dan çokça alıntılar yaparak ve kendi istidraklerini de ekleyerek Lübbü'l-Lübâb'ı meydana getirmiştir. Daha sonra Kâtip Çelebi (ö.1067/1656) bu esere, kendi zamanına kadar gelen bazı lakabları ilave etmeye başlamış ancak muvaffak olamamıştır⁽²⁷²⁾. Bu eserden nakletmeye başladığım zaman, bu güne kadar gelenleri; lakabları, mahlasları ve nesebleri ile ilâve etmek istedim ve istidraklerimi de ekledim..."⁽²⁷³⁾.

---

(270) Bu kitap el-Ensâb'dır.

(271) Metinde, es-Süyûtî lafzı yoktur. Eserin istinsahı esnasında sehven yazılmadığını sanıyoruz.

(272) Bu kitap, Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl' dur (Bkz. Agâh Sırrı Levend, a.g.e. s.416).

(273) Mecelletü'n-Nisâb, vr. 447^a

Mecelletü'n-Nisâb'ın ehemmiyeti hakkında da Müstakîm-zâde şöyle demektedir :

"... Ben ne kendimi, ne de kitabımı ayıpsız, kusursuz görüyorum. Çünkü tabakât'ın meydana getirilmesi kolay değildir. Kendim ehl-i istikâmet soyundan olduğum halde kitabımın müstakîm olduğunu da iddia etmiyorum..... Benim yazdığım terceme-i halleri başka yerlerde bulamayabilirsin. Müellifini küçük görüp de faydalarından yararlanmamış olmayasın..."(274).

. . .

Yukarıda isimlerini ve kısaca muhtevalarını belirttiğimiz eserler, o sahalarda yazılmış pek çok eserden seçilmiş örnekler olup, sadece Mecelletü'n-Nisâb'ın emsallerinin tanıtılması amaçlanmıştır.

Mecelletü'n-Nisâb, islâm âlemini ilgilendiren isimleri, lakabları ve künyeleri, kendi özel bölümleri içinde ve harf sırasına göre zikreden bir eserdir. Meslek, mezhep ve zaman ayrımı yapmamaktadır. Bu özelliklerinden dolayı genel biyografi eserleri arasında mütalaa edilmelidir.

---

(274) Mecelletü'n-Nisâb, vr.447^a .

S O N U Ç

Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn (1131- 22 şevval 1202/ 1719- 14 Temmuz 1788 Pazartesi) İstanbul'da doğmuş, İstanbul 'da ölmüş bir Türk âlim ve yazarıdır. Adı Süleyman, lakabı Sa'deddîn ve künyesi de Ebu'l-mevâhib'dir. Dedesi Mehmed Müstakîm'e nisbetle Müstakîm-zâde diye anılmış ve şöhret bulmuştur. Babası Mehmed Emîn ve annesi Ümmü Gülsûm'dur.

Müstakîm-zâde, babası Mehmed Emîn'in, tefsir ve hadis sahalarında eserler vermiş, söz sahibi bir âlim olduğunu belirtir. Mehmed Emîn, Sadrazam Hasan Paşa Medresesinde müderris iken 1164/1750 senesinde ölmüştür.

Müstakîm-zâde'nin dedesi Mehmed Müstakîm, müderrislik merhalelerini tamamladıktan sonra Medîne-i Münevverre, Şâm , Mekke-i Mükerrreme ve Edirne'de kadılık yapmış, Beyzâvî'ye hâşiyeleri bulunan bir âlimdir; 1124/1712 senesinde vefat etmiştir.

Çalışmalarımız esnasında, Müstakîm-zâde'nin dedesinin babası olan Yusuf Talib'in de âlim olduğunu ve Kastamonu'da müftî iken 1080/1699 yılında vefat ettiğini öğrendik.

Dedeleri ve babası söz sahibi birer âlim olan Müstakîm-zâde'nin dedeleri ile iftihar ettiğini ve onların yolunu takip etme arzusu ile tahsil hayatına başladığını öğreniyoruz.

Müstakîm-zâde, tahsil döneminde, sanalarında tebârüz etmiş hocalardan dersler almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Ancak, düzenli bir medrese eğitimi gördüğünü tevsik eden bir belgeye rastlamadık.

Müstakîm-zâde'nin hocaları arasında Şeyhu'l-kurrâ Yusuf-zâde Abdullah Hilmi Efendi, ser-etıbbâ-i hâssadan Hayâtî-zâde Mustafa Efendi, Çörekçi-zâde Hafız Mehmed Efendi, Babadağlı Süleyman Efendi, İbrahim Hanif Efendi, Seyh Abbâs-ı Vesîm Efendi gibi büyük şahsiyetler olduğunu müellifin kendi ifadeleriyle tesbit etmiş bulunmaktayız ki, hakkında, "düzenli bir eğitim görmemiştir" kanaatini taşıyanlar için, onun ilme olan hevesini ve ciddi boyutlarda dersler alıp kendini iyi bir şekilde yetiştirebilmesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Aynı zamanda usta bir hattat olan Müstakîm-zâde'nin Endık-zâde İbrahim Efendi, Kâtip-zâde Mehmed Refi' Efendi, Eğrikapılı Mehmed Râsım Efendi gibi devrin hat üstadlarından yedi sene meşkettiğini tesbit ettik.

Tahsil hayatını başarılı bir şekilde tamamlayan Müstakîm-zâde, Nakşibendiye tarikatı şeyhlerinden Mehmed Emîn-i Tokâdî'ye intisab ederek feyiz almış ve hizmetinde bulunduğu yedi senenin sonunda "Hadis Rivayet Etme İcazeti" almıştır. Şeyhinin ölümünden sonra da onun yerine geçmiştir. Biz çalışmalarımızda Müstakîm-zâde'nin bütün bu faaliyetlerine dair bilgileri birinci derece kaynaklardan ortaya çıkardık.

1164/1751 senesinde, dostlarının teşviki ile müder-

rislik imtihanına girmiş ancak sakalının seyrekliği bahane edilerek başarısız sayılmıştır. Şeyhülislâm Seyyid Murtaza Efendi (ö.1171/1757)'nin şeyhülislamlığı sırasında (1163-1168/1749-1754) icra edilen bu imtihan Müstakîm-zâde'nin hayatını çok etkilemiş, hayaçlerini altüst etmiştir. Müstakîm-zâde bu olayı "bıçaksız boğazlanma" olarak nitelmiştir. Daha sonra, imtihana girmesi için bizzat şeyhülislamdan gelen teklifi reddetmiş ve başka hiçbir imtihana girmemiştir.

Tercih ettiği münzevî hayatının yaklaşık 40 yılını eser telifine hasreden Müstakîm-zâde'nin irili ufaklı 150'ye yakın eseri muhtelif kaynaklarda zikredilmektedir. Ancak, bunlardan 120 adedi tarafımızdan bizzat görülerek bu çalışmada teker teker inceleme konusu yapıldı.

Müstakîm-zâde'nin tesbit edilebilen eserleri, alfabetik sıraya konulmuş, her eser ilmî ölçüler içinde değerlendirilmiştir. Değişik isimlerle kayıtlara geçmiş oldukları için eser adedini kabartanlara da ayrıca işaret edilmiştir.

Müstakîm-zâde, çok yönlü bir ilmî kişiliğe sahip olup âlimliği yanısıra şairdir, hattattır, edibtir, müverrihtir, mutasavvıftır, müfessirdir, muhaddistir, dilcidir ve lügat yazarıdır. Tarih çalışmaları ve hatta ilm-i musîkiye dair bir risalesi vardır. Bu sayılanların hepsine ilaveten o, yazdıkları nerede ise tamamen sika kişilere dayanan ünlü bir biyografi yazarıdır.

Tezimizi hazırlarken biz Müstakîm-zâde'nin bu çok yönlü kişiliğini ilgili başlıklar altında inceledik.

Müstakîm-zâde'nin, geçimini hattatlığı sayesinde temin ettiğini ve çok hızlı bir hattat olduğunu kendi beyanı ile tesbit ettik.

Müstakîm-zâde'nin edebiyat tarihimizde emsaline pek nadir rastlanan bir özelliği de, yazdığı eserlerin çoğuna, o eserlerin yazıldığı tarihleri verecek şekilde isimler koymuş olmasıdır. Bu çalışmada yeri geldikçe bu konu üzerinde de duruldu.

Müstakîm-zâde'de, tarih düşürme adetâ bir tutkudur. Doğum ve ölüm tarihleri başta olmak üzere çeşitli tarihleri belirlemek için seçtiği lafızlarda, sözkonusu kişilerin özelliklerini hatırlatacak motiflerin bulunması dikkat çekicidir. Bütün bunlar edebî üslûbumuzun ve ortak dilimizin zenginliğini göstermektedir.

Müstakîm-zâde'nin şiirleri olduğu halde, müretteb bir divânı yoktur. Şiirlerinin topluca yer aldığı bir mecmûaya da rastlamadık. Ancak, Türkçeye ve Türkçenin inceliklerine fevkalâde hakim olan Müstakîm-zâde, Süheylî'nin Ayniyye adlı Arapça münâcâtını Türkçeye nazmen tercüme etmiştir. Ayrıca, Divân-ı Hazret-i 'Ali olarak bilinen Nehcü'l-Belâğa'yı nazmen Türkçeye çevirmeyi başarmıştır.

Müstakîm-zâde'nin el-İstılâhâtü's-Si'riyye diye bir eseri de vardır.

Müstakîm-zâde, eserlerini elsine-i selâse tabir olunan Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazmıştır. Eserlerinin bir kısmı telif, bir kısmı şerh ve bir kısmı da tercümedir.

Yukarıda temas edildiği üzere Müstakîm-zâde, XVIII.

asrın meşhur biyografi üstadlarından. Hattatların terceme-i hallerini topladığı Tuhfe-i Hattâtîn'i, seyhülislamların terceme-i hallerini topladığı Devha-i Mesâyh-ı Kibâr'ı, genel biyografi türünde yazılmış Mecelletü'n-Nisâb'ı önde gelen ve tam bir hüsn-i kabull görmüş eserlerindedir.

Şimdiye kadar Mecelletü'n-Nisâb'a tek bir eser bütünlüğü içinde bakılmış ve bu meşhur eserdeki künyeler ve nisbetler tek elden alfabetik olarak değerlendirilmiştir. Biz bu çalışmamızda Mecelletü'n-Nisâb bütünlüğü içerisinde İbnü Fülân, Künyeler ve Nisbetler başlıkları altında birbirinden tamamen ayrı üç bölüm olduğunu ortaya koyduk. Esasen, Müstakîm-zâde'nin eserine tam ad olarak verdiği Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisebi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb ibaresinde de bu husus mündemictir. Fakat kitabın tam adı iyi bir şekilde değerlendirilmediği için gözden kaçan bu mühim konuya biz açıklık kazandırdık.

Müstakîm- zâde Mecelletü'n-Nisâb'ı meydana getirirken 350'den fazla kaynağa müracaat etmiştir. 447 varak hacmindeki eser tarafımızdan taranarak bu kaynaklar tek tek tesbit edilmiş ve liste halinde sunulmuştur.

Mecelletü'n-Nisâb çok önemli bir eserdir. Biz çalışmalarımızı bu kıymetli eserin neşrini hedefliyerek yaptık. Ancak 894 sayfa elyazması metnin ek olarak verilmesinin zorluğu ortadadır. Bu sebeple, Mecelletü'n-Nisâb'ın geniş olarak tanıtımını yapmayı uygun bulduk.

Mecelletü'n-Nisâb'ın tahkikli metninin neşredilmesi ve Türkçeye tercümesi hususunda gerekli hazırlıklarımızı sürdürmekteyiz.

Müstakîm-zâde'nin çok önemli bir diğer eseri de Terceme-i Kanûnu'l-Edeb adlı üç dilde hazırlanmış olan ansiklopedik sözlüğüdür. Arapça, Farsça ve Türkçe bir arada ve ustaca kullanılmıştır. İki büyük cilt halindeki bu eserin de en kısa zamanda neşrini düşünüyoruz. Bu da Türk ve İslâm kültürlerine yardımcı olacaktır.

Ömründe hiç evlenmeyen, kendindeki mevânî'nin, evlenmenin faziletlerinden çok olduğunu söyleyen, nesli olmadığı için unutulmaktan korkmayıp, eserleri ile hatırlanmayı ümid eden Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn hakkında bu güne kadar İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal'ın yaptığı ve 1928'de Müstakîm-zâde'nin Tuhfe-i Hattâtîn adlı eserinin başında Arap harfleri ile yayımlanan çalışmadan başka, birkaç tez çalışması hariç tutulursa, ciddi boyutlarda bir çalışmanın yapılmamış olması büyük eksikliktir.

Müstakîm-zâde, diz ve ayak mafsallarındaki "nikrîs/gout" hastalığı sebebiyle yarı kötürüm bir vaziyette iken vefat etmiştir. Ömrünün son yıllarında, Cuma ve cemaat namazlarına bile gidemeyecek kadar hasta olduğunu da yine müellifin kendi ifadeleri ile tesbit etmiş bulunmaktayız. Ayrıca, Müstakîm-zâde'nin Zeyrek'teki mezarını yerinde görüp inceleyerek bu günkü halini fotoğrafla tesbit ettik.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn Efendi sosyal ilimlerin değişik dallarına katkılarda

bulunmuş bir âlimdir. İlâhiyat, edebiyat, tarih başta olmak üzere diğer sosyal ilim dallarında, hatta değişik Türk sanatlarında çalışma yapanların, son derece güvenilir oldukları kabul edilen eserlerine müracaattan uzak kalamıyacakları hususuna bir kere daha kesinlik kazandırılmıştır.

E K L E R :

- (1) Mecelletü'n-Nisâb'ın ilk sahifesi,
- (2) Mecelletü'n-Nisâb'ın son sahifesi,
- (3) Mecelletü'n-Nisâb'ın, Müstakîm-zâde'nin kendi el yazısı ile müsveddesinden bir sahife,
- (4) Mecelletü'n-Nisâb'ın kapak sahifesi,
- (5) Müstakîm-zâde'nin mezarının fotoğrafı,
- (6) Mezar taşının fotoğrafı,
- (7) Seyh Mehmed Emîn-i Tokâdî ve Müstakîm-zâde'nin mezarlarının birlikte fotoğrafı.

تكملة

بسم الله الرحمن الرحيم
 كتاب ترتيب النسب والاشساب والكنى والالقباب على ترتيب الحروف وكما
 عرف باب وفقى الله التوابع لتمامه كما الحنفى ليدته وللمحمدية الوهاب الحق
 على رسول المستطاب وعلى آله اولى الالباب اولا واخرا وباطنا وظاهرا اوتيسره
 في تلك الجزيرة ثانيا في القلعة السادسة في شهر رمضان سنة ثمان مائة واربعة
 بدون الله الوهاب بمجلة النصاب في النسب والكنى والالقباب
 آدم بالذ اسم صفي الله النبي ابو البشر اخذ من مظهر الشايع المولود بالزواله
 التي بناها اسكندر باب بطله بعد نجيحه في الحج النبوي رسول الله في قافله
 عن الحج بالفاهم بنارح بالفارسية صامت كفت وكو ولا اشعار وتوارخ
 انما بالذ بمعنى المندوم بالنسبة الى الخادم غلط فصحبه في القاف
 خوارزمية اق كرهاني ومجمل المتوفى غازيا الى الحج بالفضل من مظهر صاحب
 الفتاوى والمؤنوف من دار الكتب بربا بوازه آية شيخ شهيد العارف بالله
 صاري بابا زاده العالم الغافل والمرشد الكامل السيد عبد الرحيم الميراني من
 اختصار الشرايع التتوري اخذ الطريقة من الشيخ محمد المعروف في فن حنفي في
 تلقن منه الوزير آية باشا قول طعنا في فاشتهر الشيخ بتوطن في باوند خواجه
 وطن في القيصري لما قبل الوزير الميرزا جرجي بالشيخ الى اسكندار وقتل بسوا الفطن
 ودفن بمراق جامع مهران سلطان زرتروا رخت، لشهادة انتقال استاه نادا
 الابداني نسبة الى تافراد على عكس القياس والناس فيها في الترك بنسبتها
 الاولى كالبطل الى بوليك لكن هذا من الخبزعات الرومية استهويه المولى احمد
 بن محمد بن اسحق التتوي بعد الضبط بمقتضى ملكه في دار السلطنة اقتضار
 المولود اسمه وفي القرنين لا معاري الشيخ محمد بن محمد وسابقه في دار السلطنة

من تصديره

(1) "Mecelletü'n-Nisâb" in ilk sahifesi

يفتنون الى واحد منهم بالثام وكان يسمى الراعي والساعة قوم السامري
 فهو المدينة الشام تسمى سمري وزامل الحابوث هم المالكه التي بين خلق من
 اوطانهم بالقدس مفتاح العلوم اليه هبة الله بجمع المعري اليهودي شيخ
 القاتون والشيخ اليهودي حيوان مجتمعي وجهه كوجه الانسان وله كفة بيضا
 وبدن كبدون منقذ وشعره شعر البقر وهو في حجره يخرج من الجريدة الشت
 وهذا سبب نسبه ويقف حتى تقرب الشمس ليله الاحد فيثبت كما يثبت للفتح
 جلد بره الساعة للموس كما في حيوان الجوان وعجائب الحيوانات البيشم
 الى شيخ من الهون بن خزيمة الحمد لله على التمام بالجمال والصفوة والعلوم الاكوار
 على خير الامام والسحب واللال انتهى ترتيب اللقب والكنى والنسب مع اللقبان
 والزيادات على لقبين مجتهد المتأخرين الامام عبدالرحمن السبوطي خدتمه لعشر
 العلماء والمعلماء وورثة الانبياء والاشياخ والاولياء مع اني ما ابرئ نفسي ولا كتابي
 من نك وريب ولا ابيعه بشرط البراة من كل عيب اذا الطيفات ليس جميعها
 جمع السلامة وان كنت من ابناء اهل الاستقامة لا ادعي فيه كمال الاستقامة و
 عليك ابها الفاضل اللوذعي والهايل الامعي ما اودعت فيه من التواضع الوافية هي
 ان لا ياتيك باخبارهم غير هذه الخفية ولا يستخيلك استصغار مؤلفه الى ان يفراره
 ولا يستهان به بظلم فواته اللهم اجعل خيرا يانا اخوها وخيرا صالحا خواتمها
 ثم اعلم ان الامام السمعاني جمع كتابا في ثمان مجلدات على هذا الترتيب لكن قال
 ابن خلكان قداما يوجد تمامه في الدنيا ثم اخصصه على بن الانيس في ثلوث مجلدات
 باستدراة مافاته وسماه اللباب احسن من اصله في هذا الباب ثم جرد انساب
 اللباب عن الاصحاب مع ضامه عاليتها من جميع البلدان واشهرها بخرى اللباب
 واسمه لب اللباب ثم شرع الكتاب الحاج مصطفى عنزاهه ذنبه وعفا بان يلحق
 به بعض اللغات الى وقتها ولم يلبس له رهم الله فلما وقفت على ما نقلت اذت
 ان اتم من جاء الى وقتها من الرجال بالقاب ومخالصه وانسابه ورتبتها و
 اصفت الى ذلك ما استدر كتمه ما ليس فيها صمد الله لها وسردت النقول بترام
 النقول وقد تم ترتيبها وتبويبها بعون الله القدير واصوله وفروعه في ليلة
 القدر وتاريخه الفقيه الاولي بحساب سنة خمس وسبعين ومائة والف علم
 رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد حرف الالف والواو بعد كل الفقرة معلوم
 او حظه بجداوله يكن وكان وسوف يجلوسه الكان ابن محمد عبد الله
 بفتح الكاب بعون الله تعالى بحرية الخليل بن حسين الى الله
 القدير عنزاهه ولوالديه واحسن اليها واليه تارخه من
 في صلاصته بالشمس في ١٢١

(2) "Mecelletü'n-Nisâb"ın son sahifesi.

اعانه الم شطنا على رعاية ما استرعاه
واللهم شكر ما اعطاه وتولاها فيما ولاة
وولاه جزيل ما اولاه وايد بالهيبه سلطانه
وايد باليق اركانته وخرس من الغير ازماته
ومن الفقه او انه آمن

وقد ذكرناه في هذه المحاكم

سميته بتاريخ تسويد بعون الله
مجلة النصاب في النسب والكنى والالقاب
١١٧١
كتبه العميد سليمان الاميني
١١٧١

في آخره جزء ابن محمد عبد المولى
سليمان

قال ابن خلدون في اول نزعة وغيره ان الاستغال بنشر اخبار اهل العصر
من اهل العلم والعرفان ولو بتواترهم من علامات سعادة الدنيا والاخرة

سبح الاسلام ومنهم ابو اسمعيل محمد بن ابي عبد الله محمد بن ميثم الزنادي
من الصوفية المتأخرة والمجتمعة لارادة محمد واليه ولقبوه به وهو معروف بغير مصري
وصنف مقامات السائرين وغيره توفي سنة احدى وثلاثين واربعمائة بتاريخ ٤٨١

والسنة على الخواص توفي بمصر ودفن في زاوية
السوبرات من حارة الاحمدية
٩٤٩
تاريخ الفتح توحيد

الماترودي الى حمله بمرشد الديالام ابو منصور محمد بن محمود
والقاضي حسين بن ابي شجاع وابو الحسن علي بن عثمان

ابو الحسن الاشعري على بن اسمعيل مات ٣٠٢

اشعري الى اشعري ابو قبيط باليمن واليه ابو موسى الصفا
وانه الحسن بن اسمعيل بن ابي محمد بن سائر امام الاشعريه ابن الشيخ المنوري
والتوفيق من ان اشعري حنبلي الا اعتقاد محمد بن ابي الاشعري في كثير من المسائل التي اختلف
فانه مخالفا لمام

ابو منصور الماترودي محمد بن محمد بن محمود

بر كل شيء احمد بن اسمعيل صاحب الرسالة التبركية والعقائد وغيرها كالاتقان والبركي الى بلوة يقال لها بركي باق اصليته
اصليه باليكسرى صار قسما بجلب وبروس وادرنه لاستاده المعروف قزل عبد الرحمن افندي قاضي العسكر
ثم تولى بركي لمدرسة خواجه خير الدين وهو اول مدرس بها قال ابن الكاتب والعطائي اخذ الطريقة البيرامية في سنة
عبد الرحمن القراماني توفي في سنة تفضيها بلفظ خفاس في حمادى الاولى مطهونا عن خمس خمسين وطريقته ومعدله
ورس له في ابطال وقفى النفق افراط عن حد الاعتدال كما قاله ابن النابلسي

صبي مخلص من اهل ابي الحسن بن ابي تائب اية الشهر من اخفاد هزار باره الصدر احمد باشا ضبط بعض المناصب السيفية والقامية
ثم توفي بادرنة ودفن بجوامع قتيق بتاريخ صبي تاظم وابنه فيضى وحفيده جمدى وابنه نجيب سندرهم
واحمد المولوى السيامى توفي بكريدى بتاريخ ٩٥٥ وعبد الله بن مصطفى البروسى الخلقوى من خلفاء همى جان توفي بمرساى حدود
توكليته على الله ومحمد بن خليل من رجال الدولة تفرقا امانه دار الضرب واما انه الدفتر وعمرها من وقتنا هذا وتوفي
ببا باطنى في صور نالى دره كاتباً للعسكر المجرى بتاريخ مباشر ارجال ١١٨٣ عزم وابنه عبد العزيز المدرس
الاشعري بكسر الهمزة والفتحة بينهما معرسة وبعد ما تحيته ثم معدلة الى بلدة من اقصى بلاد الاسلام والامير عبد الكريم الحسينى
خليفة فورد افندي البيرامى قام مقامه بزاولية محمد باشا صار شيخ الحرم بعد غزوة الكرى ثم رجع الى دار السلطنة توفي ودفن بالزاوية
المنزورة في سنة تاريخها الكيفيات بقام ودفن فيها معار طاهر اهدى وابنه عاكف

وتمام في بابنا
١٠٥٠
١٠٦٠
١٠٦٥

(3) "Mecelletü'n-Nisâb" in Müstakim-zade'nin kendi el yazısı ile müsveddesinden bir sahife.

تأ
سنه
١٢١٧ هـ

كتاب الصرف
(كتاب الصرف)
١٧٢

لومرد
١٢٨

(4) "Mecelletü'n-Nisâb" ın, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümündeki 628 numara ile kayıtlı yegâne nüshasının kapak sahifesi.

(5) Müstakim-zade Süleyman Sadeddin (1131-1202/1719-1788)'in
İstanbul/Fatih-Zeyrek'teki mezarı.

(6) Müstakim-zade'nin mezar taşının yakın plân resmi.

(7) Şeyh Mehmet Emin-i Tokâdî (ö.1158/1745) ve arka planda, halifelerinden Müstakim-zade Süleyman Sadeddin 'in mezarları.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- AHMED Cevdet Paşa ; Târîh-i Cevdet , Matbaa-i Amire, İstanbul 1275,(I-XI).
- AKKUŞ, Mehmet ; Salahaddîn-i Ussâkî (Salâhî)'nin`Hayatı ve Eserleri, A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü,1985(Basılmamış Doktora Tezi).
- AKKUŞ,Dr.Mehmet ; Mehmet Emin-i Tokâdî'nin Hayatı ve Şahsiyeti, (Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu,Gelişim Mat.Ankara 1987)
- ALİ Cânib ; Hattatlık ve Türkler, (Hayat Mecmu'ası,Ankara,1927)
- ALTINAY, Ahmet Refik ; Lâle Devri, Muhtar Halid Kitabhanesi, İstanbul 1331 (1.Baskı).
- ALTINAY, Ahmet Refik; Lâle Devri, Hazırlayan: Haydar Ali Dirioz, MEB Yay.Ankara 1973.
- AYVANSARAYÎ, Hafız Hüseyin ; Hadîkatü'l-Cevâmî' , Matbaa-i Amire, İstanbul 1281 (I-II).
- BABİNGER, Franz ; Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri ,Çeviren: Coşkun Uçok, TTK Basımevi,Ankara 1982.
- BAĞDADLI İsmail Paşa ; Kesf el-Zünûn Zeyli, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972 (I-II).
- BAĞDADLI İsmail Paşa; Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin , İstanbul 1951.
- BANARLI, Nihat Sami ; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi,İstanbul 1971,(I-
- BİLMEN,Ömer Nasuhi ; Büyük Tefsir Tarihi , DİB Yay.Ankara 1962 (I-II).
- BROCKELMANN, Carl ; GAL(Geschichte Der Arabischen Litteratur) Leiden, 1943-1949 (I-IV).

- BURSALI Mehmed Tâhir ; Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, I-II).
- DANIŞMEND, İsmail Hami ; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yay.İstanbul 1972, (I-VI).
- DEVELİOĞLU, Abdullah ; Büyük İnsanlar, Yaylacak Mat.İstanbul 1973.
- DICTIONNAIRE (Arabe-Français) : A.De Biberstein Kazmiski, Paris 1860 .
- İBNU'L-EMİN Mahmud Kemall (İnal); Tuhfe-i Hattâtîn'in başındaki inceleme (Bkz.Müstakîm-zâde).
- İBNU HACER el-Askalânî ; Tehzîbü't-Tehzîb, Dârü Sadr,Beyrut 1968, (I-XII).
- İBNU HACER el-Askalânî ; el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe , Matbaatü's-Şerefiyye , Kahire 1322-1325(VIII cüz).
- İBNU HIŞÂM ; Evdahu'l-Mesâlik, Beyrut 1966,(I-III).
- İBNU MANZÛR ; Lisânü'l-Arabi'l-Muhît, Dârü Lisâni'l-Arab, Beyrut 1955-1956 (I-XV).
- KABAKLI, Ahmed ; Türk Edebiyatı, Türkiye Yay.İstanbul 1965, (I-III).
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal ; Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yay. Ankara 1970, (I-IV).
- KATİB Çelebi ; Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, Süleymaniye Ktp.Şehid Ali Paşa Bl.No:1887.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza ; Mu'cemu'l-Müellifin, Dımışk 1957-1961, (XV cüz).
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir ; Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yay. Ankara 1964 .

LEVEND, Ağâh Sırrı ; Türk Edebiyatı Türihi, TTK Yay. Ankara
1984.

MEDICAL DICTIONARY , W.B.Saunders Cop. Pliladelphia and
London, (24 th edication).

MEHMED Süreyyâ ; Sicill-i Osmânî , İstanbul 1306-1311

MENKİBELERLE İSLAM MESHURLARI ANSİKLOPEDİSİ , Bereket Yay.
İstanbull, 1983, (I-III).

MEYDAN-LAROUSSE , Meydan Yay. İstanbul 1969-1973 (I-XII).

MUALLİM Nâcî; Esâmî , Mahmutbey Mat. İstanbul 1308.

MUHAMMED Fuad ; el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzı'l-Kur'ânı'l-
Kerîm , Matbaatü Dâri'l-Kütüb, Kahire 1364.

MÜSTAKİM-ZÂDE Süleyman Sadeddîn :

- Hız. Ali Divânı , Günümüz Türkçesi: Şakir Diclehan,
Ana Yayınları, İstanbul, 1981.
- Devhatü'l-Mesâyih Ma'a Zeyl, Çağrı Yay. İstanbull 1978.
- Devha-i Mesâyih-ı Kibâr, Süleymaniye Ktp. Esad Ef.
Bl.No: 2441/1.
- Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisebi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb,
Süleymaniye Ktp. Halet Ef. Bl.No: 628.
- Mecmû'a, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Bl.No: 2441.
- Mecmû'a-i Resâil , Topkapı Sarayı Ktp. No: Y.725.
- Mecmû'a-i Resâil, Topkapı Sarayı Ktp. No: EH.1719.
- Mesâyih-nâme-i İslâm, Topkapı Sarayı Ktp. No: Y.347.
- Risâle-i Hadriyye , Topkapı Sarayı Ktp. No: Y.347.
- Serhu Divânı 'Ali, Bulak Mat. Kahire 1255.
- Serhu Hizbi'l-Hifz , Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Bl.No:
1330/6.

- Sifâü's-Sudûr li'n-Nesli'n-Nûr , Topkapı Sarayı Ktp.
No: Y.347.
- Târîh-i İntikâl-i Hz.Şeyh Mehmed Emîn, Süleymaniye
Ktp,Halet Ef.Bl.No:3430.
- Terceme-i Mektubât li Hadratı İmâm-ı Rabbânî, Littoğ-
rafya Mat.İstanbul 1277.
- Tercemetü'l-Müntehab min Divânı Siyyidinâ Ali b.
Ebî Tâlib, Dımışk 1312.
- Terceme-i Kanunu'l-Edeb ,Süleymaniye Ktp.Esad Ef.Bl.
No:3182 .
- Tuhfe-i Hattâtîn , Türk Tarih Encümeni Neşriyatı,
İstanbul 1928.
- NECMÎ, İbrahim ; Târîh-i Edebiyât Dersleri, Matbaa-i Amire,
İstanbul 1338.
- PAKALIN, Mehmet Zeki ; Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü,
Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972,(I-III).
- PEKOLCAY, Neclâ ; İslâmi Türk Edebiyatı, Dergâh Yay.(İstan-
bul, 1981(Birinci baskı).
- ŞARDAĞ, Rüştü ; Şair Sultanlar, Türkiye İş Bankası Kültür
Yay.Ankara 1982.
- ŞEMSEDDİN-İ SÂMÎ; Kâmûsu'l-A'lâm, Mehran Mat.İstanbul 1311
(I-VI).
- TAHİRUL Mevlevî ; Edebiyat Lügati Enderun Kitabevi, 1973.
- TİMURTAŞ, Prof.Dr.Faruk K. ; Tarih İçinde Türk Edebiyatı,
Vilayet Yay.İstanbul 1981.
- UNAT, Faik Reşit ; Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme
Klavuzu , TTK Basımevi, Ankara 1974.

UZUNÇARŞILI, Ord.Prof.İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmîyye
Teskilâtı , TTK Yay.Ankara 1984.

UZUNÇARŞILI, Ord.Prof.İsmail Hakkı ; Osmanlı Tarihi , TTK
Yay. Ankara 1983 (2.Baskı), (I-IV).

VASSÂF, Hüseyin ; Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Serh-i Esmâr-ı
Esrâr, Süleymaniye Ktp.Yazma Bağışlar Bl.No:2305-
2309), (I-V).

YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1985(I-XII).

EZ-ZEHEBÎ, Şemsü'd-dîn Muhammed b.Ahmed b.Osman; Siyerü
A'lâmi'n-Nübelâ , Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1409/1988,
(I-XXV) .

S U M M A R Y

YILMAZ, Ahmet : "Mustaqîm-zâde Sulaymân Sa'ad ad-Dîn ,Life and works and His Majallatü'n-Nisâb " , thesis doctorate, (Advisor : Prof.Dr.Mehmet S.HATİBOĞLU), XXII+273 ps.

Untill now there is no serious academic study neither ou Mustaqîm-zâde Sulaymân Sa'ad ad-Dîn (1131-1202/1719-1788). The greatest Turkish biographer of the XVIII. century nor ou his works.

This study is devided into three chapters, after abriaf introduction which attempts to sum up the political and literary situation of the XVIII. century.

The first chapter deals with the problems concerning Mustaqîm-zâde's life and personality such as his name, birth family, death, education, masters, and official fuunctions. All this problems, including his affiliation to Tariqa and his transmittership of Hadith and quality of poet and historian are studies in different sub-sections.

The second chapter concerns with the works of Mustaqîm-zâde, with their full descriptions. The works are studied under two class : those which are extant and thos are lost. The works whose copies are extant are about 120 : there are enumarated by order of alphabetical letters, giving for each necessary informations from the sciensific point of view.

The third chapter is on the most important biographical work of Mustaqîm-zâde, "Majallatü'n-Nisâb". The chapter examines in detailes the problems concerning this works; such as the subject-matter, the method, the number of chapters, the style, the sources, the place and importance in the Turkish Literature. Especially, there is no previous study on this chapter of our thesis.

The conclusion is about to evaluate the informations ammused. And at the end Mustaqîm-zâde is emphasized as an important scholar through showing values of this works, especially of the "Majallatü'n-Nisâb" .